

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ, ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ, ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ & ΦΥΛΟ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:

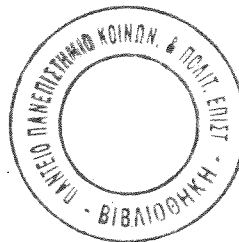
*«ΜΜΕ, ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ & ΦΥΛΟ: Η αναπαραγωγή
και η διαπραγμάτευση της πολιτικής στην Ελλάδα»*

ΑΜΑΝΑΤΙΔΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΧΑΛΚΙΑ Α., Λέκτορας

ΜΕΛΗ: ΤΣΙΓΚΑΝΟΥ Ι., Κύρια ερευνήτρια (β' βαθμίδα)
ΣΑΡΡΗΣ Ν., Καθηγητής

ΑΘΗΝΑ 2004

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	2

Α΄ ΜΕΡΟΣ:

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	4
Μορφές πολιτικής συμμετοχής της γυναίκας σε διεθνές πλαίσιο.....	5
<i>Συμβατική πολιτική.....</i>	<i>7</i>
<i>Μη συμβατική πολιτική.....</i>	<i>9</i>
Η σχέση γυναίκας και πολιτικής σε Ελληνικό πλαίσιο.....	13
ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ Μ.Μ.Ε.	
Γυναίκα, Πολιτική και Μέσα Ενημέρωσης.....	16
<i>Κυρίαρχες απόψεις για την πολιτική συμπεριφορά των γυναικών.....</i>	<i>17</i>
<i>Αναπαραστάσεις της γυναίκας στη συμβατική πολιτική.....</i>	<i>19</i>
<i>Αναπαραστάσεις της γυναίκας στη μη-συμβατική πολιτική.....</i>	<i>24</i>

Β΄ ΜΕΡΟΣ:

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Μεθοδολογία.....	31
Βασικές διευκρινήσεις για το δείγμα.....	35
Ερευνητικοί Άξονες.....	40
Τα ευρήματα της έρευνας:	
Α΄ σκέλος σύγκρισης:	
1. Αναπαραστάσεις γυναικών στη νομιμοποιημένη πολιτική	
1.1 Στερεοτυπική αντιμετώπιση	
1.1.1 Μητρότητα και οικογένεια.....	41

1.1.2 Σεξιστικά χαρακτηριστικά-προβολή του φύλου.....	45
1.1.3 Ανίσχυρες ή δυναμικές;.....	48
1.1.4 Πολιτική άγνοια.....	59

Β' σκέλος σύγκρισης:

2. Αναπαράστασεις γυναικών στα όρια νομιμοποιημένης και μη

νομιμοποιημένης πολιτικής

2.1 Πολιτική εξάρτηση και ετεροκαθορισμός.....	61
2.2 Μητρότητα.....	72
2.3 Σεξιστικά χαρακτηριστικά-εμφάνιση.....	82
2.4 Δυναμικότητα ή Επιθετικότητα;.....	86
2.5 Η σειρήνα- η βαμπ.....	90
3. Συγκριτική παρουσίαση των ευρημάτων.....	94
Συμπερασματικές παρατηρήσεις.....	95

Βιβλιογραφία.....	97
-------------------	----

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η συγκεκριμένη εργασία διερευνά τις αναπαραστάσεις των γυναικών που συμμετέχουν στην πολιτική, έτσι όπως δομούνται μέσα από το λόγο των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Ειδικότερα επιχειρείται η σύγκριση μεταξύ του τρόπου αναπαράστασης των γυναικών που συμμετέχουν στη νομιμοποιημένη πολιτική και του τρόπου αναπαράστασης των γυναικών που συμμετέχουν στα όρια νομιμοποιημένης και μη πολιτικής. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού εφαρμόζεται η ποιοτική ερευνητική μέθοδος της ανάλυσης λόγου σε άρθρα του ελληνικού τύπου, τα οποία διαπραγματεύονται δύο σημαντικά γεγονότα της ελληνικής κοινωνικής πραγματικότητας, την εξάρθρωση της τρομοκρατικής οργάνωσης 17 Νοέμβρη και το κλείσιμο μιας μεγάλης παραγωγικής μονάδας της Πάλκο. Τα αποτελέσματα που προκύπτουν αναδεικνύουν με γλαφυρό τρόπο τη στερεοτυπική αντιμετώπιση των γυναικών που συμμετέχουν στην πολιτική, αποδεικνύοντας εμμέσως την πολιτική διάσταση του κοινωνικού αποκλεισμού που υφίστανται οι γυναίκες.

Λέξεις κλειδιά: Μ.Μ.Ε., πολιτική, φύλο, ανάλυση λόγου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εν λόγω εργασία φέρει τον τίτλο, «ΜΜΕ, Πολιτικός Λόγος και Φύλο: η αναπαραγωγή και διαπραγμάτευση της πολιτικής στην Ελλάδα». Βασικός σκοπός της είναι η διερεύνηση των αναπαραστάσεων της πολιτικοποιημένης γυναίκας, μέσα όμως από μία σύγκριση των αναπαραστάσεων των γυναικών που ενεργούν σε διαφορετικούς πόλους του πολιτικού χώρου, το συμβατικό-νομιμοποιημένο και το μη συμβατικό, αυτόν που βρίσκεται στα όρια μεταξύ πολιτικής νομιμότητας και παρανομίας.

Για τη βαθύτερη μελέτη του εν λόγω θέματος θεωρήθηκε απαραίτητο να προηγηθεί της έρευνας μία βιβλιογραφική επισκόπηση, η οποία παραθέτει και εξηγεί σε πρώτη φάση τα είδη της πολιτικής των γυναικών και σε δεύτερη τη βασική βιβλιογραφία που διαπραγματεύεται τις αναπαραστάσεις από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.

Σε αυτό το σημείο οφείλουμε να αναφέρουμε ότι ο περιορισμένος αριθμός των ερευνών που έχουν διεξαχθεί για τη σχέση φύλου, πολιτικής και Μέσων Ενημέρωσης, ειδικά στο επίπεδο της μη-νομιμοποιημένης πολιτικής μας δυσκόλεψε ιδιαίτερα για την τεκμηρίωση των θεωρητικών μας θέσεων.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας αποτελεί το ερευνητικό τμήμα. Συγκεκριμένα υπάρχουν βασικές διευκρινήσεις για την επιλογή του δείγματος, βασικά αριθμητικά δεδομένα, που αφορούν το σύνολο των άρθρων που χρησιμοποιήθηκε και η παράθεση των κύριων ερευνητικών αξόνων.

Στη συνέχεια παρατίθενται τα αποτελέσματα της έρευνας τα οποία διαιρούνται σε τρία βασικά τμήματα: τις αναπαραστάσεις των γυναικών που συμμετέχουν στη συμβατική πολιτική, τις αναπαραστάσεις αυτών που συμμετέχουν στη μη συμβατική και τέλος το συγκριτικό μέρος το οποίο συνίσταται στις ομοιότητες

και τις διαφορές που προέκυψαν καθώς βέβαια και τα συμπεράσματα που εξήχθησαν από αυτήν.

Εν κατακλείδι οφείλουμε να ενημερώσουμε τον αναγνώστη αυτής της εργασίας ότι στις τελευταίες σελίδες έχει τη δυνατότητα να αναζητήσει τους τίτλους όλων των άρθρων του δείγματος, όπως επίσης και το σύνολο των φωτογραφιών που αναλύθηκαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η σχέση της γυναίκας με την πολιτική χαρακτηρίζεται από μία έντονη αντίθεση. Συγκεκριμένα οι δύο αυτές έννοιες, γυναίκα και πολιτική για μεγάλες χρονικές περιόδους έμοιαζαν ασύμπτωτες, αφού η πρώτη παρέπεμπε αποκλειστικά στον «ιδιωτικό χώρο», θεωρούμενο ως οριοθετημένο πεδίο προσωπικών/οικογενειακών σχέσεων, ενώ η δεύτερη αποτελούσε, και αποτελεί, την κατεξοχήν έκφραση του δημόσιου και του συλλογικού (Young, 1987 στο Παντελίδου-Μαλούτα, 1992, σσ.13.).

Αυτός ο μοντέρνος Δυτικός διαχωρισμός του δημόσιου και του ιδιωτικού άρχισε να αμφισβητείται από τα γυναικεία κινήματα της δεκαετίας του 1960. Έδειξαν δηλαδή, ότι η ισότητα που προβαλλόταν ως προφανής στο παρελθόν, μεταξύ της δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας αναγνώριζε ορισμένες άνδρο-κεντρικές απόψεις .

Παρ' όλα αυτά, η υποτιθέμενη αντίθεση μεταξύ των γυναικών και της πολιτικής αποτελεί ένα οικείο θέμα στον παραδοσιακό λόγο για το φύλο και επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό τις σχέσεις των γυναικών με τον πολιτικό χώρο, είτε όταν οι γυναίκες είναι πολιτικοί, ψηφοφόροι, είτε πολίτες με την πλατύτερη έννοια. Συμβάλλει ουσιαστικά στον προσδιορισμό από τη μία πλευρά της πολιτικής ως ένα παράξενο τόπο για τις γυναίκες και από την άλλη, των πολιτικών τους δραστηριοτήτων ως μη-πολιτικές (Van Zoonen, 2000, σσ.2).

Αν και οι δύο αυτές έννοιες, δεν προσλαμβάνονται πλέον έκδηλα ως απόλυτα ασύμπτωτες ή αντιφατικές, ωστόσο μύθοι και στερεότυπα υφέρπουν στη

συσχέτισή τους, τόσο στο επίπεδο των καθημερινών αντιλήψεων όσο και σε αυτό των επιστημονικών αναλύσεων. Σε αυτό το τελευταίο μάλιστα, κυριαρχεί η σύγχυση μεταξύ της πραγματικότητας της διάκρισης ιδιωτικού-δημόσιου χώρου, που ακόμη και σήμερα οριοθετεί την καθημερινή ζωή μαζικών κατηγοριών γυναικών (Παντελίδου-Μαλούτα, 1992, σσ.18).

Μορφές πολιτικής συμμετοχής της γυναίκας σε διεθνές πλαίσιο

Η πολιτική συμμετοχή της γυναίκας παρουσιάζει διεθνώς μία πολυμορφία και δεν εστιάζεται αποκλειστικά σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο ή μία συγκεκριμένη κατηγορία πολιτικών δραστηριοτήτων. Ωστόσο, ένα από τα κυριότερα προβλήματα στη μελέτη της γυναικείας πολιτικής συμμετοχής και συμπεριφοράς, πέρα από την προκατάληψη που υφίστανται οι γυναίκες, είναι η στενά προσδιορισμένη πολιτική συμμετοχή των γυναικών (Randall, 1987, σσ.50). Οι μορφές δηλαδή της πολιτικής συμμετοχής που έχουν μελετηθεί είναι στενά και συμβατικά προσδιορισμένες. Στο επίπεδο της grass-roots πολιτικής συμπεριφοράς, το ενδιαφέρον έχει επικεντρωθεί στην τυπική, θεσμοθετημένη, κυβερνητικά προσδιορισμένη πολιτική συμμετοχή. Γεγονός όμως, που συντελεί στην αποκλεισμό μιας μεγάλης ποικιλίας πολιτικών συμπεριφορών, οι οποίες επηρεάζουν τη λήψη αποφάσεων στην κοινωνία και η μη αναφορά τους συντελεί στη δημιουργία μίας αποπροσανατολιστικής οπτικής της γυναικείας εμπλοκής στην πολιτική (Randall, 1987, σσ.50).

Για τις ανάγκες συνεπώς, μιας πιο σφαιρικής και εμπειριστατωμένης μελέτης της γυναικείας πολιτικής συμμετοχής η Randall (1987) όπως και η Lovenduski (1986), ακολουθούν ένα διαχωρισμό σύμφωνα με τον οποίο η πολιτική συμμετοχή διακρίνεται σε συμβατική και μη. Η έννοια της συμβατικής μορφής αναφέρεται στην «άρθρωση αιτημάτων, με στόχο την άσκηση επιρροής στις διαδικασίες λήψεως αποφάσεων» (Lovenduski & Woodall, 1987 στο Παντελίδου-Μαλούτα, 1992, σσ.286). Αφορά την άσκηση τυπικών και θεσμοθετημένων πολιτικών δικαιωμάτων και εκτείνεται από την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος και την ανάληψη πολιτικού αξιώματος ως τη συμμετοχή σε συνδικαλιστικές και πολιτικές οργανώσεις.

Η έννοια της μη συμβατικής πολιτικής συμμετοχής δεν αναφέρεται σε φυσιολογικές και θεσμοθετημένες πολιτικές διαδικασίες. Συγκεκριμένα για να γίνει πιο κατανοητή η εν λόγω κατηγορία, εισάγεται ο όρος *ad hoc* πολιτική, μία μορφή πολιτικής που σύμφωνα με τη Randall (1987, σσ.58) «δεν ενσωματώνεται πλήρως στην τυπική ή θεσμοθετημένη πολιτική διαδικασία, αλλά αναφέρεται κυρίως στις ενέργειες διαμαρτυρίας οι οποίες τίθενται ενάντια στο εκάστοτε υπάρχον καθεστώς και σε μία σειρά από πολιτικές δραστηριότητες που εμπίπτουν κάπου ανάμεσα σε αυτές τις δραστηριότητες».

Όπως παρατηρούμε, η Randall στον ορισμό της δε χρησιμοποιεί κάθετους διαχωρισμούς μεταξύ συμβατικής και μη συμβατικής πολιτικής, αλλά αφήνει ένα περιθώριο ταύτισης μεταξύ των δύο αυτών ειδών. Ωστόσο, την εν λόγω διάκριση υιοθετούν η Lovenduski (1986, σσ.126-127) αλλά και ο Charles (2002, σσ.161), τονίζοντας ότι η διάκριση προκύπτει ως συνέπεια της

ανάγκης διεύρυνσης του ορισμού της πολιτικής και μιας πιο ολοκληρωμένης κατανόησης της εικόνας των γυναικών ως συμμετέχοντες στη πολιτική.

Υιοθετώντας το διαχωρισμό που θέτει η Randall (1987) μεταξύ της συμβατικής και μη πολιτικής, θα προσπαθήσουμε στη συνέχεια να εξηγήσουμε εν συντομία τις δύο μορφές πολιτικής δραστηριότητας, να παρουσιάσουμε τις πιο βασικές κατηγορίες της και παράλληλα να υπογραμμίσουμε το ρόλο των γυναικών σε αυτές.

Συμβατική πολιτική

Η συμβατική μορφή της πολιτικής συμμετοχής των γυναικών συμπεριλαμβάνει τη διαδικασία της ψηφοφορίας, δηλαδή τη συμμετοχή τους στις εκλογές είτε ως ψηφοφόροι είτε ως υποψήφιοι (το λεγόμενο αριθμητικό κανάλι της τυπικής πολιτικής σύμφωνα με τη Lovenduski, 1986, σσ.135-137), αλλά και μία πιο ευρεία γκάμα «νόμιμων» πολιτικών δραστηριοτήτων, όπως είναι η συμμετοχή σε προεκλογικές εκστρατείες των κομμάτων ή των υποψηφίων, η ένταξη ως μέλος σε μία πολιτική οργάνωση, η παρουσία σε πολιτικές συναντήσεις, η κοινοτική δραστηριοποίηση, με την έννοια της επαφής των πολιτών με κυβερνητικούς αξιωματούχους για θέματα που αφορούν ένα άτομο ή μία συγκεκριμένη ομάδα (το σωματειακό κανάλι, Lovenduski, 1986, σσ.135-137) και βέβαια η συμμετοχή σε εργατικά σωματεία (Randall, 1987, σσ.50-58). Έρευνες έδειξαν ότι η συμβατική πολιτική, είτε στα πολιτικά κόμματα είτε στις συνδικαλιστικές οργανώσεις, παραμέρισε θέματα που ήταν σημαντικά για τις γυναίκες και οργανώθηκε με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να δυσκολέψει τη συμμετοχή των γυναικών (Charles, 2002, σσ. 158).

Όσον αφορά το δικαίωμα της ψήφου, ενώ θεωρείται ως το πρώτο βήμα για τη διεκδίκηση των πολιτικών ενεργειών εκ μέρους των γυναικών, εντούτοις αποκτήθηκε πολύ αργά ακόμα και σε χώρες της Ευρώπης, όπως χαρακτηριστικά το 1972 στην Ελβετία και το 1986 στο Liechtenstein.

Παράλληλα έρευνες παγκοσμίως έχουν δείξει ότι ειδικά τις δεκαετίες 1940-1960 οι γυναίκες δεν ψήφιζαν με την ίδια συχνότητα όπως οι άνδρες. Με το πέρασμα όμως των χρόνων και συγκεκριμένα κατά τη διάρκεια των δεκαετιών 1970-1980 παρατηρήθηκε μείωση του εν λόγω χάσματος.

Αριθμητικό χάσμα όμως παρατηρείται και όσον αφορά τη συμμετοχή των γυναικών στα κοινοβούλια, στα πολιτικά κόμματα και οργανώσεις, σε οικονομικούς και κοινωνικούς ομίλους και βέβαια στα πολιτικά κέντρα λήψεως αποφάσεων, γεγονός που καθιστά έντονο δημοκρατικό έλλειμμα (Randall,1982, Lovenduski,1986, Παντελίδου-Μαλούτα,2000).

Ομοίως, η μειονεκτική, ποσοτικά και ποιοτικά, θέση της γυναίκας που εντοπίζεται στα συνδικαλιστικά σωματεία των εργατών και ειδικά σε θέσεις ισχύος (Cockburn, 1997,σσ.461-462), αναδεικνύει τον αποκλεισμό αλλά και τον υποβαθμισμένο ρόλο ενός μεγάλου ποσοστού γυναικών στις συγκεκριμένες κατηγορίες πολιτικής δραστηριότητας. Την εν λόγω κατάσταση επιβεβαιώνει και η Randall (1987, σσ.57), αν και τονίζει ότι τα ποσοστά συμμετοχής αυξήθηκαν κατά τις δεκαετίες 1970-1980 στις Δυτικές εκβιομηχανισμένες χώρες. Ερευνώντας η Lovenduski (1986) διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, διαπιστώνει ότι τα ποσοστά ποικίλουν. Επί παραδείγματι, στο Ηνωμένο Βασίλειο το 1983 οι γυναίκες αποτελούσαν το 31% των μελών σε εργατικά σωματεία, στη Νορβηγία το 1983 το 30%, στις Η.Π.Α. το 1982 περίπου το 25%. Η ποσοτική υπεροχή παρατηρείται το 1982 στη Σοβιετική

Ένωση, με τη διαφορά όμως ότι τα συνδικάτα υπό του συγκεκριμένου καθεστώτος χαρακτηρίζονται από ελάχιστη πολιτική ανεξαρτησία (Lovenduski, 1986a).

Εν κατακλείδι, παρά το γεγονός ότι η γυναίκα έχει επιτύχει να αυξήσει τα ποσοστά της συμμετοχής της στα πλαίσια της συμβατικής πολιτικής, εντούτοις δυστυχώς η υποαντιπροσώπευση εξακολουθεί να υφίσταται και να αποτελεί ένα σημαντικό μειονέκτημα της σύγχρονης Δημοκρατίας.

Μη συμβατική πολιτική

Η έννοια της μη-συμβατικής πολιτικής, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, συνδέεται άμεσα με τον όρο της ad hoc πολιτικής συμμετοχής. Σύμφωνα με τη Randall (1987, σσ.58) ο συγκεκριμένος όρος αφορά τη συμμετοχή σε πολιτικές εκστρατείες που έχουν σύντομη διάρκεια, τη δημιουργία προσωρινών οργανώσεων που έχουν την τάση να στηρίζονται κυρίως σε άμεσες τακτικές, όπως είναι αυτές των απεργοφρουρών, της καθιστικής διαμαρτυρίας και των διαφόρων ειδών αυτοβοήθειας, επικεντρώνοντας παράλληλα σε ζητήματα τοπικού ενδιαφέροντος.

Η εμπλοκή των γυναικών σε μη τυπικές πολιτικές δραστηριότητες δεν αποτελεί καινούριο φαινόμενο, αλλά όπως τονίζει η Lovenduski (1986, σσ.126) οι γυναίκες ελκύονται περισσότερο από μη συμβατικές πολιτικές αρένες. Έχουν την τάση «να είναι απρόβλεπτες, να σκέφτονται νέους τρόπους για να κάνουν πράγματα» (δες Cockburn, 1977 στο Charles, 2002, σσ.63). Στη Βρετανία για παράδειγμα, το 18^ο και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα οι

γυναίκες συμμετείχαν στις ταραχώδεις διαδηλώσεις με θέμα την τροφή (food riots), όπως επίσης και το 1837 σε διαδηλώσεις εναντίον του Νόμου της Φτώχειας (δες Stacey & Price, 1981 στο Randall, 1987, σσ.58). Ομοίως και στη Γαλλία το 18^ο αιώνα οι γυναίκες «ήταν συχνά κεντρικές φιγούρες στις ταραχές για τα τρόφιμα και την αγορά», χωρίς βέβαια να χαρακτηρίζονται οι ίδιες από πολιτική συνείδηση και γνώση (δες Levy & Applewhite, 1980 στο Randall, 1987, σσ.58)

Ωστόσο, οι αντισυμβατικές πολιτικές δραστηριότητες άρχισαν να εμφανίζονται σε πιο έντονο βαθμό την εποχή τη δεκαετίας του 1960. Η Randall (1987, σσ.59) επικαλούμενη μία σειρά εργασιών της Mayo (1977), περιγράφει τον ισχυρό ρόλο των γυναικών σε τοπικές οργανώσεις και σε εκστρατείες για τη στέγαση, για προγράμματα φροντίδας των παιδιών. Παράλληλα, και στις Η.Π.Α. τη δεκαετία του 1960 παρατηρείται η συμμετοχή των γυναικών σε οργανώσεις που αγωνίζονταν για την τοπική κοινωνία, την αναβάθμιση της περιοχής τους (δες Schoenberg, 1980 στο Randall, 1987, σσ.59), για θέματα που αφορούσαν την εκπαίδευση, την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, το ρατσισμό και τη μόλυνση του περιβάλλοντος (δες McCourt, 1977 στο Randall, 1987, σσ.59).

Εκτός όμως, από την ad hoc πολιτική, η Randall (1987) συμπεριλαμβάνει στη μη συμβατική πολιτική δύο ακόμη κατηγορίες, την πολιτική των διαμαρτυριών, που στρέφονται εναντίον των πολιτικών αρχών και συχνά παίρνουν παράνομη ή βίαιη μορφή και μία εναλλακτική μορφή πολιτικής δραστηριότητας, που λαμβάνει χώρα στον κοινωνικό και κυρίως στον εργασιακό τομέα. Στην πρώτη εντάσσονται τα επαναστατικά και εθνικά κινήματα, ενώ στη δεύτερη τα ειρηνευτικά κινήματα (δες Byrne &

Lovenduski, 1983 στο Randall, 1987, σσ.64.) και η έντονα μαχητική δράση την οποία έχουν υιοθετήσει στο παρελθόν οι βιομηχανικοί εργάτες, σε αντίθεση με τις κλασικές και νόμιμες μορφές διεκδίκησης δικαιωμάτων, με σκοπό να διεκδικήσουν τα αιτήματά τους (δες Siltanen & Stanworth, 1984 στο

Randall, 1987, σσ.63). Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ειρηνευτικού

κινήματος αποτελεί η κατεξοχήν γυναικεία ειρηνευτική οργάνωση «Γυναίκες στα Μαύρα» (Women in Black). Η συγκεκριμένη ομάδα συστάθηκε το 1987,

μετά το ξέσπασμα της Ιντιφάντα, και στάθηκε η αφορμή να δημιουργηθεί ένα εθνικό δίκτυο γυναικών που διαμαρτυρόταν ειρηνικά για την κατοχή των Παλαιστινιακών εδαφών από τους Ισραηλινούς. Η στρατηγική διαμαρτυρίας τους υιοθετήθηκε στη συνέχεια από γυναίκες από την πρώην Γιουγκοσλαβία, την Ουγγαρία, την Ιταλία, τις Η.Π.Α. και από άλλες χώρες είτε για να διαμαρτυρηθούν για την Ισραηλινή Κατοχή είτε για να αγωνιστούν για τοπικές αιτίες, επί παραδείγματι τον πόλεμο στη Βοσνία (Shadmi, 2000, σσ.23-24).

Η θέση της γυναίκας στα συγκεκριμένα κινήματα, εκτός των αμιγώς γυναικείων οργανώσεων, είναι υποβαθμισμένη και εντοπίζεται στα χαμηλά στρώματα της ιεραρχίας. Όπως χαρακτηριστικά δηλώνει η Randall (1987, σσ.62) οι γυναίκες ήταν παρούσες σε τέτοιου είδους κινήματα, παίζοντας κυρίως βοηθητικούς ρόλους, επιβεβαιώνοντας όμως ουσιαστικά τις παραδοσιακές απόψεις για τους έμφυλους ρόλους.

Ειδικά όσον αφορά τις πιο βίαιες πτυχές των συγκεκριμένων κινήματων, η Cunningham (2003, σσ.173) παρατηρεί ότι διεθνώς οι γυναίκες θεωρούνται περιφερειακά μέλη, παρέχοντας κυρίως ασφαλή σπίτια ή συλλέγοντας πληροφορίες. Παρ' όλα αυτά, γυναίκες έχουν υπάρξει κεντρικά μέλη μερικών οργανώσεων, όπως είναι η Shigenon Fusako, ιδρύτρια και ηγέτης του

Ιαπωνικού Κόκκινου Στρατού και η Ulrike Meinhof, ένα μέλος που ασκούσε σημαντική επιρροή στη Δυτικογερμανική τρομοκρατική οργάνωση Baader-Meinhoff.

Σε γενικές γραμμές, όπως δείχνει η ιστορία, οι γυναίκες έχουν συμμετάσχει αλλά και εξακολουθούν να εμπλέκονται με την πολιτική βία, ειδικά στα πλαίσια τρομοκρατικών οργανώσεων (Cunningham, 2003, σσ.171, Caiazza, 2001, σσ.2). Ακολουθώντας το γεωγραφικό διαχωρισμό, που κάνει η Cunningham (2003) όσον αφορά τη συμμετοχή των γυναικών σε αυτές τις οργανώσεις, παρατηρούμε ότι οι γυναίκες παγκοσμίως έχουν συμμετάσχει σε τρομοκρατικές ομάδες, είτε αριστερές είτε δεξιές. Θα αναφέρουμε ενδεικτικά τον Ιρλανδικό Απελευθερωτικό Στρατό(IRA), την ETA και τις Ιταλικές Ερυθρές Ταξιαρχίες στην Ευρώπη, την Aryan Nation αλλά και παρακλάδια της Mujahadeen-e-Khalq και του Κουρδικού Εργατικού Κόμματος(PKK) στη Βόρειο Αμερική.

Ιδιαίτερα μεγάλη είναι η συμμετοχή των γυναικών στα επαναστατικά κινήματα στη Λατινική Αμερική, συγκεντρώνοντας τα μεγαλύτερα ποσοστά κυρίως σε αριστερές βίαιες πολιτικές οργανώσεις. Επί παραδείγματι, αποτελούν το 30% της οργάνωσης FARC. Στην Ανατολική Ασία χαρακτηριστικό είναι ότι οι γυναίκες δέχονται την ίδια εκπαίδευση και στρατιωτική εμπειρία όπως και οι άνδρες μέλη της LTTE, μιας οργάνωσης που χρησιμοποιεί άνδρες αλλά και γυναίκες για τις λεγόμενες επιθέσεις αυτοκτονίας (Cunningham,2003,σσ.180-181).

Στις περιοχές της Μέσης Ανατολής και Βόρειας Αφρικής, παρατηρείται έντονη μαχητικότητα των γυναικών. Σύμφωνα με τους Antonius (1993 στο Cunningham, 2003 σσ.181) και Usher (1993) οι γυναίκες συμμετείχαν σε

αριστερές και δεξιές ομάδες από τις αρχές του Παλαιστινιακού Αγώνα κατά του Ισραήλ, παίρνοντας μέρος σε επιθέσεις αυτοκτονίας, σε αεροπειρατείες και τοποθετώντας βόμβες έως σήμερα, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την επίθεση αυτοκτονίας τον Απρίλιο του 2002, από τέσσερις Παλαιστίνιες γυναίκες, μέλη της Al-Aqsa Martyrs Brigade, παρακλαδίου της Fatah (Cunningham,2003,σσ.181-185).

Η σχέση γυναίκας και πολιτικής σε Ελληνικό πλαίσιο

Η κατάκτηση των ίσων πολιτικών δικαιωμάτων ολοκληρώθηκε στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες πολύ πρόσφατα και συγκεκριμένα μετά την ψήφιση της Σύμβασης για τα πολιτικά δικαιώματα της γυναίκας του Ο.Η.Ε. του 1953. Ειδικά στη χώρα μας, οι γυναίκες ψήφισαν για πρώτη φορά στις εθνικές εκλογές του 1956¹, αποκτώντας καθυστερημένα τα πολιτικά τους δικαιώματα το 1952. Επιπλέον, η θεωρούμενη ως αναπόσπαστη για την προσωπικότητα και την πολιτική συμμετοχή ισότητα στον επαγγελματικό στίβο και στην οικογένεια, δηλαδή η ουσιαστική εκρίζωση των θεσμικών-νομικών φραγμών που διατηρούσαν τις ελληνίδες στη θέση πολιτών δεύτερης κατηγορίας, πραγματοποιήθηκε μόλις το 1983, ύστερα από τη ρητή επιταγή του Συντάγματος του 1975/86-άρθρο 4 παρ.2 και 116 παρ.2 (Καλτσόγια –

¹ Ουσιαστικά το πρώτο διάταγμα που επέτρεψε τις Ελληνίδες γυναίκες να ψηφίσουν δημοσιεύτηκε τον Ιανουάριο του 1930(μετά από αγώνες των ιδίων), σύμφωνα με το οποίο θα μπορούσαν να ψηφίζουν στις δημοτικές εκλογές οι γυναίκες οι οποίες ήταν πάνω από 30 χρονών και «γνωρίζουσιν ανάγνωσιν και γραφήν»... Παρ' όλα αυτά όσες είχαν το δικαίωμα και ήθελαν να ψηφίσουν, αντιμετώπισαν επιπλέον δυσκολίες, γραφειοκρατικής φύσεως (Βερβενιώτη,1994,σσ.52).

Τουρναβίτη,1997, σσ.36-37). Εντούτοις, δεν εκπλήσσει το γεγονός ότι τις πρώτες δεκαετίες απόκτησης των πολιτικών δικαιωμάτων, η απόλυτη αδιαφορία του πολιτικού συστήματος απέναντι στην ανισότητα των φύλων και την κατωτερότητα της κοινωνικής θέσης των γυναικών, αντιμετωπίστηκε από τις ίδιες μέσω των εξαιρετικά χαμηλών ποσοστών ενεργού εμπλοκής στην πολιτική διαδικασία, τα οποία αποτελούν μία από τις εκφράσεις του κοινωνικού αποκλεισμού τους (δες Νικολακόπουλος & Παντελίδου-Μαλούτα,1988 στο Παντελίδου-Μαλούτα,2002, σσ. 53).

Σήμερα, τα ποσοστά των γυναικών στη βουλή και την κυβέρνηση τοποθετούν την Ελλάδα στις τελευταίες σχετικές θέσεις ως προς το σύνολο των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με ευρωπαϊκό μέσο όρο 22,5% γυναικείας παρουσίας στα εθνικά κοινοβούλια, η Ελλάδα ξεχωρίζει με 8,7% (European Data Base «Women in decision making», 2001).

Ομοίως και στο συνδικαλιστικό τομέα, είτε ως απλά μέλη είτε ως μέλη σε δομές λήψεως αποφάσεων η συμμετοχή των γυναικών είναι μηδαμινή (Παντελίδου-Μαλούτα,2002, Καλτσόγια–Τουρναβίτη,1997). Σύμφωνα με στοιχεία του 1992, 3,8% μετέχουν στα συνέδρια της ΓΣΕΕ, 4,7% στις εθνικές αντιπροσωπείες και καμιά στα εθνικά γραφεία. Στα ίδια περίπου ποσοστά κυμαίνεται η παρουσία τους και στις άλλες μεγάλες συνδικαλιστικές οργανώσεις ΑΔΕΔΥ, ΓΕΣΑΣΕ και ΠΑΣΕΓΕΣ (Καλτσόγια –Τουρναβίτη,1997, σσ. 19-20).

Όσον αφορά τη συμμετοχή της γυναίκας σε μη-συμβατικές μορφές πολιτικής και ειδικά σε αυτές που χαρακτηρίζονται από έντονη μαχητικότητα ίσως και βία, ένα από τα πιο χαρακτηριστικά ιστορικά παραδείγματα αποτελεί η περίοδος της Αντίστασης στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Αρχικά, η

πλειονότητα των γυναικών συμμετέχει στην Αντίσταση προεκτείνοντας το ρόλο της νοικοκυράς και της μητέρας. Προσφέρουν βοηθητικές υπηρεσίες ουσιαστικά, εφοδιάζοντας με τρόφιμα και ρούχα τους αντάρτες και παρέχοντας ιατρική βοήθεια ως νοσοκόμες. Στη συνέχεια και ειδικά μετά την άνοιξη του 1943 παρατηρείται έντονη αύξηση στη συμμετοχή των γυναικών σε αντιστασιακές οργανώσεις. Συστήνουν διμοιρίες(χαρακτηριστικές είναι αυτές που δημιουργήθηκαν υπό την καθοδήγηση της ΕΛΑΣ-ΕΠΟΝ), δέχονται την ίδια στρατιωτική εκπαίδευση με αυτή των ανδρών και ακολουθούν το ίδιο στρατιωτικό και πολιτικό πρόγραμμα (Βερβενιώτη,1994). Ο ρόλος τους όμως, στο μεγαλύτερο βαθμό εξακολουθεί να είναι «βοηθητικός, έμμεσος, στα χωριά» σύμφωνα με τα πρακτικά του Δημοκρατικού Στρατού (1949), επιβεβαιώνοντας για μία ακόμη φορά τα παραδοσιακά στερεότυπα για το φύλο.

Ερευνώντας στη συνέχεια την εμπλοκή των Ελληνίδων γυναικών σε τρομοκρατικές οργανώσεις, οδηγηθήκαμε στο συμπέρασμα ότι υπάρχει ένα κενό στη βιβλιογραφία, εφόσον δεν εντοπίσαμε πουθενά αναφορά στη γυναικεία συμμετοχή. Παρ' όλα αυτά ευελπιστούμε η έρευνα που ακολουθεί για τις αναπαραστάσεις των γυναικών που εμπλέκονται στην τρομοκρατική οργάνωση της 17 Νοέμβρη να συμβάλλει έτσι ώστε να φωτιστεί μία διάσταση της σχέσης φύλου και μη συμβατικής πολιτικής στον ελληνικό χώρο.

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ Μ.Μ.Ε.

Γυναίκα, Πολιτική και Μέσα Ενημέρωσης

Τα ΜΜΕ αποτελούν πρωταρχικούς συστατικούς παράγοντες της πολιτικής σφαίρας και εμπλέκονται βαθιά στη διαδικασία του προσδιορισμού και του

περιχαράκωματος μέσω της κατασκευής και αναπαράστασης της αντίθεσης

ανάμεσα στη γυναίκα και την πολιτική. Όπως παρατηρεί η Van Zoonen (2000,

σσ.1) είναι πολύ συχνό φαινόμενο να δούμε την πολιτική και τη γυναίκα να

κατασκευάζονται ως η αντίθεση μεταξύ των δύο εν λόγω εννοιών. Σε πολλά

λαϊκά είδη όπως στις ρομαντικές νουβέλες, αλλά και σε χολιγουντιανές ταινίες,

σε τηλεοπτικές σειρές, στη σοβαρή όπως και σε διάφορα είδη της λαϊκής

δημοσιογραφίας η πολιτική αναπαριστάται ως ένας βρώμικος, διεφθαρμένος

τόπος ανειλικρίνειας, στον οποίο ο καθένας ενδιαφέρεται και κυνηγάει το

συμφέρον του. Οι γυναίκες από την άλλη πλευρά εμφανίζονται ως το αντίθετο

της διαφθοράς, εκπροσωπώντας τον ανθρωπισμό και την τιμιότητα (Van

Zoonen, 2000, σσ.2).

Η στερεοτυπική αναπαράσταση της γυναίκας όσον αφορά την πολιτική

αναδεικνύεται και από τη μειωμένη συμμετοχή της σε σοβαρές

ειδησεογραφικές εκπομπές πολιτικού περιεχομένου. Σύμφωνα με τον

Gallagher αλλά και με μία Ολλανδική έρευνα (Van Zoonen, 1988), οι γυναίκες

υποαντιπροσωπεύονται ποσοτικά και ποιοτικά στα Μέσα Μαζικής

Ενημέρωσης. Όπως παρατηρεί χαρακτηριστικά ο Gallagher (στο Bathla,

1998, σσ.18) το 1981 η παρουσία των γυναικών γενικά στα Μ.Μ.Ε. δεν

ξεπερνούσε το 20% σε κάθε χώρα. Οι γυναίκες εμφανίζονταν σε

προγράμματα τα οποία κυρίως σχετίζονταν με ανθρώπινες ιστορίες, όπως

είναι η τέχνη, η εκπαίδευση, η κατανάλωση, η κοινωνική πρόνοια (Van

Zoonen, 2000, δες ολλανδική έρευνα), οικιακά και συναισθηματικά θέματα. Μεταγενέστερες έρευνες έδειξαν επίσης, ότι όταν οι γυναίκες εμφανίζονται στις ειδήσεις προβάλλονται κυρίως ως παθητικά θύματα ή ως άτομα που αντιδρούν παθητικά σε γεγονότα που αφορούν τη δημόσια σφαίρα.

Παράλληλα, σε έρευνα που διεξήχθη για τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης, διαπιστώθηκε ότι στο παρελθόν πρόβαλλαν έντονα το πρότυπο της καλής νοικοκυράς-συζύγου –μητέρας. Ο προορισμός της γυναίκας ήταν ξεκάθαρος.

Ειδικά στον τύπο επιβεβαιώνεται για μία ακόμη φορά ο κανόνας σχετικά με το πρότυπο της γυναίκας, προβάλλοντας το «παραδοσιακό μοντέλο» που αναφέρεται στη γυναίκα-σύζυγο- μητέρα- νοικοκυρά- σεξουαλικό αντικείμενο- διακοσμητικό στοιχείο (Δούλκερη, 1990, σσ.75).

Κυρίαρχες απόψεις για την πολιτική συμπεριφορά των γυναικών

Η στερεοτυπική αναπαράσταση της γυναίκας σε σχέση με τη σφαίρα της πολιτικής- από τον τύπο αλλά και από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης γενικότερα- αντικατοπτρίζει, αναπαράγει αλλά και δομεί την υποβαθμισμένη θέση της γυναίκας στην πολιτική, σε ελληνικό και διεθνές επίπεδο. Και αυτό αποτελεί ένα γεγονός που συμβαδίζει και επιβεβαιώνεται παράλληλα από τις κυρίαρχες απόψεις, μύθους και στερεότυπα που αφορούν την πολιτική συμπεριφορά της. Η πεμπτουσία των σχετικών στερεοτύπων μπορεί να συμπυκνωθεί στην αντίληψη ότι οι γυναίκες είναι λιγότερο πολιτικά όντα από τους άνδρες. Η αντίληψη αυτή συνήθως εκφράζει θετική αξιολόγηση(υποτιμώντας όμως τις γυναίκες) της «μειωμένης γυναικείας πολιτικότητας», είτε γιατί το πολιτικό, σύμφωνα με την αριστοτελική παράδοση, γίνεται αντιληπτό ως ύψιστο αγαθό που απαιτεί ιδιότητες τις

οποίες οι γυναίκες στερούνται (και αν τις αποκτήσουν γίνονται «κακές» γυναίκες), είτε προσλαμβάνονται, σύμφωνα με αντιλήψεις μεταγενέστερων ιστορικών περιόδων, ως ανήθικο, από το οποίο οι γυναίκες πρέπει να προστατευθούν, ως φορείς ιδιαίτερων αρετών (Randall,1982, εισαγωγή).

Όπως παρατηρεί και η Van Zoonen (2000, σσ.2) τα γυναικεία κινήματα του Δυτικού Κόσμου, που δημιουργήθηκαν στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, βασίστηκαν εν μέρει, στα συγκεκριμένα στερεότυπα, με σκοπό να προπαγανδίσουν τη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική, προτάσσοντας ακριβώς ως κύριο επιχείρημα αυτήν την υποτιθέμενη ηθική ανωτερότητα. Γενικά, οι απόψεις που κυριάρχησαν για τη συμπεριφορά των γυναικών στην πολιτική αντανakλά και ενδυναμώνει την άνιση, σε σχέση με τον άνδρα, αντιμετώπισή της στο χώρο της πολιτικής. Σύμφωνα με τον Evans (1980 στο Lovenduski, 1986, σσ. 117) η εικόνα που επικρατεί για τη σχέση της γυναίκας με την πολιτική, την παρουσιάζει ως πιο συντηρητική από τον άνδρα, λιγότερο δραστήρια, με λιγότερο ενδιαφέρον και γνώσεις για την πολιτική και με έντονες επιρροές από το σύζυγό της όσον αφορά τις πολιτικές της προτιμήσεις. Ομοίως και η Randall (1987,σσ.68-82), περιγράφοντας την πολιτική συμπεριφορά των γυναικών προτάσσει τις κυριότερες απόψεις ή και στερεότυπα που κυριαρχούν για τη γυναικεία πολιτική συμπεριφορά, οι οποίες αναφέρονται στον πολιτικό συντηρητισμό, στο γεγονός ότι η γυναικεία πολιτική δραστηριότητα είναι ανδροκρατούμενη, στο ότι οι γυναίκες τείνουν να δίνουν περισσότερο έμφαση στα πρόσωπα της πολιτικής και όχι στις ιδεολογίες και στο ότι επιπλέον είναι ηθικολογικές και απολιτικές.

Αναπαραστάσεις της γυναίκας στη συμβατική πολιτική

Παρόλο που έχει αμφισβητηθεί έντονα ο διαχωρισμός της δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας καθώς και οι στερεότυποι έμφυλοι ρόλοι σε αυτές τις δύο σφαίρες, εντούτοις έρευνες που αφορούν το εν λόγω θέμα, αποδεικνύουν ότι ο παραδοσιακός λόγος για το φύλο που χρησιμοποιούν οι ειδησεογραφικές καλύψεις των Μ.Μ.Ε. εξακολουθεί να συσχετίζει έντονα τις γυναίκες με τα οικιακά καθήκοντα και τους άνδρες με τις κοινωνικές υπευθυνότητες, προσδιορίζοντας τις πιθανότητες και τις ευκαιρίες των ανδρών και των γυναικών στην πολιτική (Van Zoonen, 2000). Οι γυναίκες πολιτικοί παγκοσμίως αντιμετωπίζονται στερεοτυπικά ως μητέρες, σύζυγοι ή ως σεξουαλικά αντικείμενα και κανένας από τους ρόλους αυτούς δε φαίνεται να συμβαδίζει με την πολιτική (δες Sapiro, 1993 στο Lithgow, 2000, σσ.3). Η ημερήσια διάταξη των ειδήσεων κατασκευάζεται από άνδρες και αφορά θέματα ανδρικά. Η εικόνα και η γλώσσα που χρησιμοποιείται για την αναπαράσταση της πολιτικής υποστηρίζουν το status-quo (το ανδρικό ως φυσιολογικό), ενώ οι γυναίκες πολιτικοί εμφανίζονται ως κάτι το καινοφανές. Οι στερεοτυπικοί τρόποι αναπαράστασης των γυναικών επισημαίνονται διεθνώς μέσω ερευνών που έχουν διεξαχθεί σε διάφορες χώρες. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις έρευνες των Sreberny και Ross (1996) στην Αγγλία, της Van Zoonen (1988) στον Ολλανδικό τύπο αλλά και την έρευνα που διεξήγε η Lithgow (2000) για τις γυναίκες πολιτικούς στις Ασιατικές χώρες, όπου ενώ συμμετέχουν αρκετές στον πολιτικό χώρο και είναι μέλη μεγάλων πολιτικών

οικογενειών, εντούτοις ο τύπος τις αναπαριστά με αρνητικό και προκατειλημμένο τρόπο.

Οι Sreberny και Ross (1996), μέσω της έρευνας που έκαναν στην Αγγλία, θέλησαν να εντοπίσουν τις στρατηγικές που χρησιμοποιούν τα Μέσα

Ενημέρωσης με σκοπό την περιθωριοποίηση και υποβάθμιση των γυναικών

πολιτικών. Μελέτησαν τους τρόπους αναπαράστασης της μοναδικής γυναίκας

υποψηφίας για την αρχηγία του Αγγλικού Εργατικού κόμματος και

διαπίστωσαν ότι ο τρόπος που παρουσιαζόταν ήταν υποτιμητικός, δίνονταν

έμφαση στα αρνητικά της στοιχεία και αποσιωπούσαν τα θετικά, σε αντίθεση

βέβαια με την αναπαράσταση των ανδρών υποψηφίων. Προβαλλόταν κυρίως

ως γυναίκα, παρά ως ηγέτης ενός κόμματος. Γενικά, όπως συμπεραίνουν οι

Sreberny και Ross (1996, σσ. 79-99), τα M.M.E. χρησιμοποιούν διαφορετικά

κριτήρια για να εκτιμήσουν τις γυναίκες πολιτικούς, δίνουν έμφαση στην

εξωτερική τους εμφάνιση, την οικογενειακή τους κατάσταση και την

παρουσίασή τους και αντιμετώπισή τους ως αντικείμενα του σεξ. Επιπλέον τις

κρίνουν σε σχέση με τους άνδρες, συμβάλλοντας κατ' αυτόν τον τρόπο στον

αποκλεισμό τους από σημαντικά πολιτικά θέματα.

Τα MME χρησιμοποιούν διαφορετικά γλωσσικά μηνύματα και ύβρεις εναντίον

των γυναικών πολιτικών που υπερβαίνουν τα όρια του τι είναι αληθινή

γυναίκα και του τι «πρέπει» να κάνει. Ετικετοποιούν κατά συνέπεια τις

γυναίκες που υπερβαίνουν τα όρια του «κανονικού», χρησιμοποιούν

διαφορετικά κριτήρια, στερεότυπα, συναισθηματικό και μη ευνοϊκό τρόπο

παρουσίασής τους, προβαίνουν σε διάκριση και στην πράξη (Sreberny και

Ross, 1996, σσ. 79-99).

Οι Gidengil και Everitt (2000) εφαρμόζοντας ανάλυση περιεχομένου στους προεκλογικούς λόγους που μεταδίδονταν στις ειδήσεις κατά τη διάρκεια των εκλογών στον Καναδά το 1993, συμπέραναν ότι ο λόγος των δύο γυναικών πολιτικών ηγετών υφίσταντο περισσότερο ερμηνεία(interpretation) από τα ΜΜΕ και ότι τις παρουσίαζαν με πιο αρνητική και επιθετική γλώσσα. Ειδικά οι γυναίκες πολιτικοί που υιοθετούν ένα «ανδρικό» και σκληρό τρόπο ομιλίας αντιμετωπίζουν από τα ΜΜΕ ύπουλους τύπους έμφυλης προκατάληψης.

Η Ross (2003), ερευνώντας από μία διαφορετική οπτική τον τρόπο αναπαράστασης των γυναικών πολιτικών θέλησε να εξετάσει πώς οι ίδιες πολιτικοί αντιλαμβάνονται την αναπαράστασή τους από τα Μ.Μ.Ε. Μέσα από συνεντεύξεις που πήρε η συγγραφέας από γυναίκες πολιτικούς διαφόρων χωρών (Αγγλία, Αυστραλία, Νότια Αφρική και Βόρεια Ιρλανδία) τονίζεται για μία ακόμη φορά ότι τα Μ.Μ.Ε. δίνουν έμφαση στην εξωτερική εμφάνιση και στην οικογενειακή κατάστασή τους, ότι πρέπει να «προκαλέσουν» για προσελκύσουν την προσοχή των Μ.Μ.Ε. και ότι ειδικά γυναίκες μέλη μικρών πολιτικών κομμάτων αντιμετωπίζουν μεγάλη δυσκολία πρόσβασης στα μέσα ενημέρωσης (Ross,2003,σσ.2-8).

Επικεντρώνοντας την ανάλυσή μας στις αναπαραστάσεις των γυναικών που δε συμμετέχουν στα υψηλά στρώματα της πολιτικής αλλά σε οργανώσεις κομματικές, πολιτικές, συνδικαλιστικές και σε οργανώσεις γυναικών που διεκδικούν με τυπικό πολιτικό τρόπο τα αιτήματά τους, παρατηρούμε ουσιαστικά ότι η σχετική βιβλιογραφία μειώνεται. Μία βασική αιτία της συγκεκριμένης μείωσης, συνδέεται με το ότι η έρευνα, όπως βέβαια και τα ίδια τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, έδωσαν μεγαλύτερη σημασία στην αναπαράσταση των γυναικών που κατέχουν ηγετικές θέσεις. Το γεγονός αυτό

επιβεβαιώνεται και σε ελληνικό επίπεδο, σύμφωνα τη Δούλκερη (1990,σσ.76) η οποία, αν και διεξάγει ποσοτική έρευνα, τονίζει ότι «Θέση» και «Φωνή» στις εφημερίδες έχουν μόνο οι «γνωστές» γυναίκες πολιτικοί. Οι υπόλοιπες άγνωστες παραμένουν στην αφάνεια και «ποτέ» δε ζητείται κάποια δήλωσή τους, κάποια άποψή τους.

Παρ' όλα αυτά, η εικόνα που προβάλλεται από τα ΜΜΕ για τις γυναίκες που συμμετέχουν σε αυτήν την κατηγορία των οργανώσεων δεν παρουσιάζει πολλές διαφορές. Έρευνες για την αναπαράσταση των διεθνών συνεδρίων των γυναικών οδηγήθηκαν στο συμπέρασμα ότι τα σχετικά θέματα στις ειδήσεις παρουσιάζονται με απροκάλυπτους στερεοτυπικούς τρόπους (Phalen & Algan, 2001). Συγκεκριμένα οι Danner και Walsh (1999, στο Phalen & Algan, 2001,σσ.72) βρήκαν ότι οι δημοσιογράφοι που κάλυπταν το τέταρτο Συνέδριο γυναικών παρουσίασαν τις γυναίκες συνέδρους «ως ριζοσπαστικές φεμινίστριες, μη-θηλυκές(unfeminine), αναξιοπρεπείς και ασήμαντες».

Τα γυναικεία κινήματα, ο φεμινισμός αλλά και τα γυναικεία θέματα, γενικότερα αγνοούνται και περιθωριοποιούνται από τα Μέσα Ενημέρωσης (Rakow & Kranich,1991). Ειδικότερα οι Tuchman και Robinson (στο Rakow & Kranich,1991,σσ.8) έχουν αναφέρει στάδια τα οποία στις αρχές της δημοσιογραφικής κάλυψης του γυναικείου κινήματος, χαρακτηρίζονται από υποβάθμιση και γελοιοποίηση.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα μίας εθνικής έρευνας στις Η.Π.Α. (Rakow & Kranich,1991, σσ. 8), οι εφημερίδες κάλυψαν ανεπαρκώς τα έξι θέματα που είχαν σημασία και αφορούσαν τις γυναίκες- τις οικιακές σχέσεις, την ενδυνάμωση του τίτλου IX (Title IX), τη σύγκρουση για την τροποποίηση των Ίσων Δικαιωμάτων (Equal Rights Amendment), το Εθνικό Συνέδριο Γυναικών

στο Χιούστον το 1977, την ισότητα στις πληρωμές και το Παγκόσμιο Συνέδριο των Ηνωμένων Εθνών για τη Δεκαετία των Γυναικών το 1980. Η κάλυψη για το Παγκόσμιο συνέδριο εστιάστηκε κυρίως στη διαμάχη-σύγκρουση, παρουσιάζοντας τις συναντήσεις ως ανοργάνωτες και χωρίς τάξη. Η επιθετική-συγκρουσιακή συμπεριφορά εκ μέρους των γυναικών θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική για τις ειδήσεις γιατί παράλληλα είναι και απρόσμενη. Συμπεριφορά που έρχεται κόντρα στο στερεότυπο είναι απροσδόκητη και η απροσδόκητη συμπεριφορά έχει αξία για τις ειδήσεις (δες Bell, 1991 στο Gidengil & Everitt, 2000, σσ.3).

Όταν οι πράξεις της γυναίκας διασπούν την κοινωνική τάξη, τότε η ίδια θεωρείται ότι απειλεί τα σύνορα της διαφορετικότητας και προκαλεί την τάξη των πραγμάτων. Ως άμεσο αποτέλεσμα τα Μέσα Ενημέρωσης προσπαθούν να διατηρήσουν την αγνότητα του συμβόλου «γυναίκα» ως λευκή και απολιτική. Ένας τρόπος, για να επαναπροσδιορίσουν(τα Μ.Μ.Ε.) αυτή την αταξία και να διατηρήσουν την έννοια του συμβόλου είναι να αποδώσουν τις συγκρούσεις που γεννώνται από τη δυσαρέσκεια που έχουν οι γυναίκες για την κοινωνική τους θέση, σε ένα ουσιώδες χαρακτηριστικό της προσωπικότητας της γυναίκας, ως μέρος της «φύσης» της. Αυτό εξηγεί την έμφαση στη σύγκρουση που έχουν εντοπίσει οι φεμινίστριες, την οποία δίνουν οι ειδήσεις όταν ασχολούνται με τις γυναίκες και το γυναικείο κίνημα (Rakow & Kranich, 1991).

Γενικά, όπως μπορεί να συμπεράνει κανείς από όλα όσα παραθέσαμε, τα ΜΜΕ λειτουργούν ως ένας πολιτισμικός καθρέπτης (δες Bridge, 1995 στο Gidengil & Everitt 2000, σσ.2), αντανakλώντας και ενδυναμώνοντας κανόνες, αξίες και στερεότυπα της ευρύτερης κοινωνίας στην οποία υπάρχουν και

λειτουργούν (Rakow & Kranich,1991). Ειδικά η πολιτική, παραμένει ένας ανδροκρατούμενος χώρος, που λειτουργεί με ανδρικούς κανόνες (Gindegil & Everitt, 2000). Τα Μέσα Ενημέρωσης ως καθρέπτης, αντανακλούν και επιβεβαιώνουν αυτές τις απόψεις, εμποδίζοντας τις γυναίκες να γίνουν ορατές και να αρθρώσουν ένα λόγο διαφορετικό από αυτόν που αναμένεται και επιβεβαιώνει τους στερεοτυπικούς ρόλους τους.

Αναπαραστάσεις της γυναίκας στη μη-συμβατική πολιτική

Εξετάζοντας από την άλλη πλευρά, τις σχετικές έρευνες που ασχολήθηκαν με τις αναπαραστάσεις των γυναικών που συμμετέχουν στη μη-τυπική πολιτική αρένα, παρατηρούμε διαφορές αλλά και ομοιότητες με τις αναπαραστάσεις των γυναικών στο προηγούμενο είδος πολιτικής δραστηριότητας.

Η αντιμετώπιση αυτών των γυναικών από τα Μέσα Ενημέρωσης χαρακτηρίζεται από την πλήρη αδιαφορία ως και την πλήρη δαιμονοποίησή τους. Συγκεκριμένα, οι Lemish και Barzel (2000), ανέλυσαν την ειδησεογραφική κάλυψη των εφημερίδων αλλά και τις συνεντεύξεις που έδωσαν οι ακτιβίστριες ενός αντιπολεμικού κινήματος διαμαρτυρίας στο Ισραήλ που ονομάζεται «Τέσσερις Μητέρες(Four Mothers)». Κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι δημοσιογράφοι χρησιμοποίησαν διάφορες προκατειλημμένες στρατηγικές λόγου οι οποίες παρουσιάζουν το κίνημα ως «η φωνή της μητέρας» παρά ως πολιτικό, δίνοντας έτσι περισσότερο έμφαση στη μητρότητα παρά στα θέματα που αφορούν το κίνημα (Lemish και Barzel, 2000,σσ.147)

Η μητρική αγάπη και η ενστικτώδης επιθυμία να προστατέψει το παιδί της θεωρούνται βασικά χαρακτηριστικά της γυναικείας φύσης, σε σημείο που

αυτή η δύναμη να αποκτά μυθικά χαρακτηριστικά και να νομιμοποιεί σχεδόν κάθε μορφή πράξης, συμπεριλαμβανομένων της επαναστατικής διαμαρτυρίας, ακόμη και του εγκλήματος. Αυτή η δύναμη όμως, που προσδίδεται στη μητρότητα δημιουργεί μία αίσθηση ρομαντικής διάθεσης γύρω από το όνομά της, καλύπτοντας έτσι τη μειονεκτική θέση των γυναικών ως πολίτες και διαιωνίζοντας παράλληλα την κατασκευασμένη γυναικεία φύση.

Όταν η γυναίκα προκαλεί και αντιμάχεται τον παραδοσιακό της ρόλο, τότε τα Μέσα Ενημέρωσης επικαλούνται έναν αριθμό κειμενικών στρατηγικών για να υποβαθμίσουν την ίδια αλλά και την ουσία των πράξεών της. Χαρακτηριστικά παραδείγματα συναντούμε στις αναπαραστάσεις του ειρηνευτικού κινήματος «Τέσσερις Μητέρες», που μόλις προαναφέραμε, αλλά και μίας Καναδικής αναρχικής ομάδας με το όνομα Wimmen's Fire Brigade, η οποία προσέλκυσε «τα φώτα της δημοσιότητας» όταν μέλη της βομβάρδισαν στο Βανκούβερ, μία μεγάλη και γνωστή αλυσίδα καταστημάτων βιντεοταινιών με πορνογραφικό περιεχόμενο, σκοπεύοντας με αυτόν το βίαιο και αντισυμβατικό τρόπο να εκφράσουν την αγανάκτησή τους για την εκμετάλλευση και υποβάθμιση του γυναικείου σώματος και της γυναίκας γενικότερα (Alexander, 1999).

Όσον αφορά το πρώτο κίνημα, διαπιστώθηκε ότι οι αναφορές των εφημερίδων παρουσίαζαν μεγάλη δυσκολία να εκθέσουν τις απόψεις των γυναικών ως ανεξάρτητες από αυτές των συζύγων τους (δες Rhode, 1995 στο Lemish & Barzel, 2000, σσ. 158.). Το άρθρο γενικά ασχολήθηκε περισσότερο με τις στρατιωτικές καριέρες των συζύγων τους παρά με την προσωπικότητα και τις απόψεις των ιδίων. Επιπροσθέτως, υπερτονίστηκε η προσωπική πλευρά των συγκεκριμένων γυναικών -γεγονός που χαρακτηρίζει ένα μεγάλο

μέρος της σύγχρονης δημοσιογραφίας (Van Zoonen,2000)- προσεγγίζοντας δηλαδή τις ακτιβίστριες με το μικρό τους όνομα, απογυμνώνοντάς τες από τους τίτλους τους, τοποθετώντας το λόγο σε ένα πλαίσιο μιας προσωπικής, άτυπης συνδιαλλαγής, η οποία θεωρείται κατάλληλη στο γυναικείο λόγο. Και αυτό καθιστά μία έντονη αντίθεση με τον τρόπο της προσέγγισης που γίνεται σε συνεντεύξεις με τους άνδρες, όσον αφορά το κίνημα και τις δραστηριότητές του (Lemish & Barzel, 2000,σσ.159).

Από την άλλη πλευρά, τα άρθρα που ασχολούνταν με τις Wimmin's Fire Brigade παρουσίασαν τις γυναίκες που ήταν υπεύθυνες για το βομβαρδισμό όχι σύμφωνα με τους όρους των δικών τους λόγων, δηλαδή ως μία γυναικεία ομάδα ή ως γυναίκες που αισθάνονται υποχρεωμένες να υπερασπίσουν τον εαυτό τους ενάντια στην ηγεμονία ενός δικαστικού και οικονομικού συστήματος, το οποίο προωθεί και δίδει προνόμια στα συμφέροντα των ανδρών εις βάρος των γυναικών, αλλά απλώς ως «εμπρηστές», ως παράνομοι (Alexander,1999,σσ.236).

Ουσιαστικά, η περιθωριοποίηση και υποτίμησή τους επιτεύχθηκε μέσα από ένα σχήμα μη αναφοράς τους στο άρθρο αλλά παράλληλα και μέσω της χρήσης μίας γλώσσας που δεν ήταν εμφανώς σεξιστική. Η Alexander (1999, σσ.238) όμως, εντόπισε μέσω μιας βαθύτερης ανάγνωσης των κειμένων στις εφημερίδες ότι όντως υπήρχε μία έμφυλη αντιμετώπιση της βίας που άσκησαν οι συγκεκριμένες γυναίκες. Εντόπισε τη λέξη «άμυαλοι» που χρησιμοποίησαν οι αρθρογράφοι για να χαρακτηρίσουν τους βομβιστές, μία λέξη που σύμφωνα με την ίδια είναι ένα πολύ κοινό επίθετο που χρησιμοποιούν οι άνδρες για να περιγράψουν τις γυναίκες και το οποίο ταυτόχρονα προκαλεί συνειρμούς του τύπου «άμυαλες γκόμενες».

Γενικά, σύμφωνα με τη Heidensohn (1985, στο Fishman & Weimann, 1988, σσ.416) οι αναπαραστάσεις των γυναικών και ανδρών παραβατών, που παρουσιάζονται από τα μέσα ενημέρωσης διαφέρουν. Προτείνει δύο πηγές για τις αναπαραστάσεις των παρεκκλίνουσων γυναικών από τα Μ.Μ.Ε.: την παράδοση και το μύθο(τις εικόνες της «μάγισσας» και της «πόρνης»), και τις ψευδοεπιστημονικές απόψεις (η «ιδέα» της έμφυτης γυναικείας παθολογίας). Άλλα στερεότυπα για τη γυναίκα εγκληματία και τη γυναίκα που δεν υπακούει στους κανόνες, εντοπίζονται σε κινηματογραφικές ταινίες, όπου οι δυνατές γυναίκες αναπαρίστανται με ανδρικά χαρακτηριστικά(masculinization), όπως το «ανδρικό» θάρρος και η ανδρική φυσική ρώμη (Faith,1993,σσ.255-273). Παρόμοια στερεότυπα εξηγούν και τις αναπαραστάσεις των γυναικών που συμμετείχαν στο ειρηνευτικό κίνημα Greenham Common, ένα κίνημα που πήρε παγκόσμιες διαστάσεις μέσα από τις έντονα μαχητικές διαδηλώσεις και διαμαρτυρίες τους για την εγκατάσταση μίας στρατιωτικής βάσης που θα περιείχε πυραύλους Cruise. Τα μέσα ενημέρωσης βασισμένα σε ένα γενικευμένο πολιτισμικό αρχέτυπο που μπορεί να ονομαστεί η «άγρια γυναίκα(wild women)» ή η «γυναίκα-διάβολος(she-devil)», έκαναν χρήση διαφόρων όρων για να περιγράψουν τις εν λόγω γυναίκες, όπως υστερικές, φανατικές, ανατρεπτικές, κραυγαλέες και ούτω καθεξής (Young, 1990,σσ.151).

Οι γυναίκες που συμμετείχαν γελοιοποιήθηκαν εντελώς, διαστρεβλώθηκαν, τιμωρήθηκαν, εξευτελίστηκαν και δέχθηκαν ύβρεις. Τα επόμενα χρόνια, απλώς αγνοήθηκαν. Τα μέσα ενημέρωσης δημιούργησαν ένα μύθο γύρω από την ειρηνευτική κατασκήνωση που είχε ως κέντρο το γεγονός ότι οι διαδηλωτές ήταν γυναίκες. Η μυθολογία αυτή επεξεργάστηκε διάφορες

πλευρές αυτής της γυναικείας φύσης με σκοπό να αναδείξει μία μορφή παρέκκλισης των γυναικών διαδηλωτών.

Η Alison Young (1990), μέσω της έρευνάς της για αυτό το γυναικείο κίνημα θέλησε να εντοπίσει με ποιους τρόπους μία γυναικεία διαμαρτυρία ειρήνης

μπορεί να αναπαρασταθεί ως εγκληματική ενέργεια, ως σύναξη μαγισσών, ως

απειλή για τη χώρα, την οικογένεια και τη δημοκρατική τάξη. Εστιάζει στις

αναπαραστάσεις των γυναικών από τον τύπο και παρουσιάζει πέντε μοτίβα,

πέντε «σκηνές», όπως τις ονομάζει, οι οποίες ουσιαστικά αποτελούν μία

συνεργασία ιδεών, που προσδίδει ιστορικότητα και κειμενικότητα στην

κατασκευή των «Γυναικών του Greenham» από τον τύπο. Κάθε μία από αυτές

τις κεντρικές ιδέες παρουσιάζουν μία συγκεκριμένη πλευρά των

αναπαραστάσεων της Γυναίκας μέσα σε μία κυριαρχική τάξη, που

οργανώνεται μέσω μιας ανδρικής οικονομίας του λόγου, προβάλλοντας

αποκλειστικά τις αρνητικές παραδηλώσεις που προκαλεί η έννοια της

θηλυκότητας. Συγκεκριμένα, όπως χαρακτηριστικά δηλώνει η Young (1990,

σσ.45-88), παρατηρούμε τις γυναίκες να αναπαρίστανται ως σύνδεσμοι και

πιόνια της Σοβιετικής αντικατασκοπίας και της CND, ως η φυσική

ενσωμάτωση της “βρωμιάς και αηδίας”, ως “ασήμαντα πολιτικά ζώα” και ως

υστερικές-μάγισσες που παρουσιάζουν έντονα ψυχοπαθολογικά

συμπτώματα. Παράλληλα, από τη μία πλευρά τονίστηκε σε έντονο βαθμό η

συναισθηματική και μητρική φύση των γυναικών, ενώ από την άλλη πλευρά

τα Μέσα Ενημέρωσης υποτίμησαν και γελοιοποίησαν τις λεσβίες γυναίκες

που συμμετείχαν στο ειρηνευτικό κίνημα, μέσω της αναπαράστασής τους ως

άρρωστες, ανώμαλες και παράξενες. Οι αγώνες που έδωσαν για πολιτική

αλλαγή επισκιάστηκαν και αποσιωπήθηκαν από την αναπαράσταση της ομοφυλοφιλίας τους, ως η αντιστροφή της φύσης.

Ορμώμενη η Meinhof (1986 στο Young, 1990, σσ.52-54) κυρίως από την πρώτη «σκηνή» της Young, που αναφέρεται στην αναπαράσταση των γυναικών του Greenham Common ως επικίνδυνοι εχθροί του κράτους και της Δημοκρατίας, προέβη σε μία σύγκριση ανάμεσα στην ειδησεογραφική κάλυψη των γυναικών μελών του εν λόγω ειρηνευτικού κινήματος και την κάλυψη των γυναικών μελών της τρομοκρατικής οργάνωσης Baader-Meinhof, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες. Βασισμένη στο μύθο της «γυναίκας τρομοκράτη», με την έννοια ότι η τρομοκρατία αποτελεί απειλή στο φιλελεύθερο δημοκρατικό καθεστώς, συμπεραίνει ότι αυτή η έννοια της τρομοκρατίας συνδέει, ιδεολογικά ή πραγματιστικά μεταξύ τους τις οργανώσεις Baader-Meinhof, τον IPA, τον CND και τις γυναίκες του Greenham.

Ωστόσο, η Young διαφωνεί με αυτήν την απόπειρα παραλληλισμού και υποστηρίζει ότι η απειλή των γυναικών του Greenham, έτσι όπως αναπαραστάθηκε από το λόγο του τύπου, εμφανίζεται σε σχέση με το φιλελεύθερο δημοκρατικό καθεστώς σε ένα *συμβολικό* επίπεδο: *φαίνονται να ενσωματώνουν την αταξία, τη βία του όχλου που δεν μπορεί να ελεγχθεί. Η κίνηση του τύπου να τους συνδέσει με ομάδες όπως αυτή των Σοβιετικών κατασκόπων ή του IPA είναι κατά τη Young (1990, σσ.54) μία στρατηγική κίνηση.*

Σύμφωνα με την ανάλυση που αναπτύσσει, οι τρομοκράτες αποτελούν μία συγκεκριμένη απειλή στο κράτος και σε συμβολικό αλλά και εμπειρικό-πρακτικό επίπεδο, αλλά αυτό είναι τόσο εξειδικευμένο και η διαμαρτυρία των

γυναικών του Greenham τόσο διαφορετική, έτσι ώστε η εικόνα του τρομοκράτη να τους ταιριάζει. Οι τρομοκρατικές ομάδες μπορεί να ετικετοποιούνται ως παρεκκλίνουσες, τρελές, παράλογες, σεξουαλικά ανώμαλες από τα Μ.Μ.Ε., όπως ακριβώς αναπαραστάθηκαν και οι γυναίκες του Greenham, αλλά αυτό δε σημαίνει ότι και οι δύο ομάδες αποτελούν μέρος του «διαϊστορικού(transhistorical) μύθου» της «γυναίκας τρομοκράτη».

Η σχετική βιβλιογραφία που αφορά όχι μόνο τις αναπαραστάσεις των γυναικών τρομοκρατών, αλλά και τη σύγκριση μεταξύ των αναπαραστάσεων της γυναίκας που μετέχει στη νομιμοποιημένη πολιτική και της γυναίκας που βρίσκεται ουσιαστικά στα όρια της νόμιμης και μη νόμιμης πολιτικής δραστηριότητας, είναι αρκετά περιορισμένη. Αντιστοίχως, παρατηρείται το ανάλογο κενό, ίσως και μεγαλύτερο, στην ελληνική έρευνα και βιβλιογραφία. Η έρευνα που ακολουθεί αν και διεξάγεται σε μικρότερη κλίμακα, εντούτοις στοχεύει στο να συμβάλλει στην κάλυψη του εν λόγω κενού.

Β΄ ΜΕΡΟΣ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας παρουσιάζονται τα στοιχεία που προκύπτουν από την ποιοτική ανάλυση λόγου που εφαρμόσαμε σε άρθρα του ελληνικού τύπου με στόχο την απάντηση στα ερωτήματα που προκύπτουν από τις θεωρητικές διαστάσεις που παρουσιάστηκαν και αναλύθηκαν στη βιβλιογραφική επισκόπηση.

Μεθοδολογία

Η γλώσσα θεωρείται ότι είναι μεγάλης σημασίας για τους κοινωνικούς ερευνητές(Bryman,2001,σσ.354), γεγονός που εξηγεί τη δημιουργία και χρήση ενός σεβαστού αριθμού μεθόδων κοινωνικής έρευνας που αναλύουν το λόγο γενικότερα. Από τις πιο κλασσικές ποιοτικές μεθόδους αναφέρουμε ενδεικτικά τη σημειωτική, την ερμηνευτική, την ανάλυση συνομιλίας(conversation analysis) και την ανάλυση λόγου. Ενώ η πιο ευρύτατα διαδεδομένη μέθοδος ανάλυσης κειμένου είναι η ποσοτική ανάλυση περιεχομένου.

Οι πρώτες απόπειρες ανάλυσης του περιεχόμενου των μηνυμάτων των Μ.Μ.Ε. σημειώθηκαν ήδη από τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας στην Αμερική. Η συγκεκριμένη ποσοτική μέθοδος σύμφωνα με τη Σεραφετινίδου (2003,σσ.270-271) άρχισε να αναπτύσσεται και να εξαπλώνεται κυρίως μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο από μία σειρά αμερικανών κοινωνιολόγων (όπως οι Ντε Σόλα Πουλ, Λάσγουελ, Λάζαρσφελντ, κ.ά.). Ωστόσο, την πιο

ολοκληρωμένη και ξεκάθαρη διατύπωσή της, την οφείλει στο Μπέρναρντ Μπέρελσον. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο ίδιος το 1952 «η ανάλυση περιεχομένου είναι μία τεχνική έρευνας για την αντικειμενική, συστηματική και ποσοτική περιγραφή του έκδηλου περιεχομένου της επικοινωνίας» (Berelson, 1952, σσ.18). Μπορεί να εφαρμοστεί σε ιδιωτικές επικοινωνίες, όπως τη συζήτηση ή την ψυχαναλυτική συνέντευξη όπως επίσης και στα μέσα ενημέρωσης, τις εφημερίδες και το ραδιόφωνο.

Μελετώντας με προσοχή τον ορισμό του Berelson, γίνεται αμέσως αντιληπτό ότι η ανάλυση περιεχομένου χαρακτηρίζεται από μία βασική αδυναμία, τον περιορισμό της στο έκδηλο περιεχόμενο της επικοινωνίας και τη μη ενασχόλησή της, κατά κανόνα, με τις λανθάνουσες προθέσεις που το περιεχόμενο πιθανόν να εκφράζει, ούτε με τις λανθάνουσες αντιδράσεις που πιθανόν να προκαλεί. Η θετικιστική αυτή προκατάληψη της εν λόγω μεθόδου σύμφωνα με την οποία «αντικειμενική ανάλυση είναι αυτή που ασχολείται με φαινόμενα που μπορούν εμπειρικά να παρατηρηθούν, να καταγραφούν και να μετρηθούν» (Σεραφετινίδου, 2003, σσ.273), προκάλεσε τις αντιδράσεις ενός αριθμού κοινωνικών ερευνητών. Συγκεκριμένα, οδήγησε πολλούς κοινωνιολόγους από τη δεκαετία του '60 και μετά, κυρίως ευρωπαϊκής προελεύσεως, να επισημάνουν τις θεωρητικές αδυναμίες και τις περιορισμένες δυνατότητες αυτής της μεθόδου και να αναζητήσουν πιο πρόσφορα αναλυτικά και μεθοδολογικά εργαλεία για την ερμηνεία του περιεχομένου των μηνυμάτων των ΜΜΕ (Σεραφετινίδου, 2003, σσ. 272).

Ένα από αυτά τα αναλυτικά εργαλεία είναι και η ποιοτική ανάλυση λόγου, η οποία και θα εφαρμοστεί στην εν λόγω εργασία. Η ανάλυση λόγου είναι μία προσέγγιση στη γλώσσα που χρησιμοποιείται κυρίως σε μορφές

επικοινωνίας, πέραν της συνομιλίας. Μπορεί να εφαρμοστεί και έχει εφαρμοστεί σε μορφές λόγου, όπως κείμενα και δημοσιογραφικά άρθρα (Bryman,2001, σσ.360). Είναι ένας όρος που καλύπτει μία πολλαπλότητα σχετικά διαφορετικών προσεγγίσεων. Ο Hammersley (1997) επικαλούμενος μία σειρά ερευνητών, επισημαίνει την ύπαρξη ποικίλων ειδών ανάλυσης του λόγου. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι ο Coulthard (1985) αναγνωρίζει τέσσερις τύπους: την ανθρωπολογική εργασία πάνω στην «εθνογραφία της ομιλίας», την ομιλία και πράξη, την εθνομεθοδολογική ανάλυση συνομιλίας και την προσέγγιση που βασίζεται στη συστημική γλωσσολογία και συνδέεται με τους John Sinclair και τον ίδιο. Αυτοί οι τύποι όμως, σύμφωνα με τον Hammersley (1997,σσ.237) δεν εξαντλούν το πεδίο γιατί η ανάλυση λόγου έχει επεκταθεί πέρα από τα αρχικά ενδιαφέροντά της, από ερευνητές που εργάζονται στις κοινωνικές επιστήμες και σε άλλες περιοχές της κοινωνιολογίας και της κοινωνικής ψυχολογίας (δες Potter και Wetherell,1987, Hammersley, 1997,σσ.237) και υπάρχουν σχετικά αρκετά ξεχωριστές (distinct) μορφές της ανάλυσης λόγου που σχετίζονται με το Γαλλικό δορισμό και μεταδορισμό (δες Pecheux,1982,1988, Macdonell, 1986 στο Hammersley, 1997 σσ.237).

Οι εν λόγω τύποι ανάλυσης λόγου ποικίλουν με αρκετά διαφορετικούς τρόπους: όσον αφορά την εστίασή τους, τι είδους ισχυρισμούς κάνουν και στα είδη της τεχνικής που χρησιμοποιούν. Υπάρχουν ουσιαστικά δύο βασικοί πόλοι που χαρακτηρίζουν το πεδίο της ανάλυσης λόγου. Ο ένας περιορίζεται περισσότερο σε συμπεράσματα που αφορούν την ίδια τη γλώσσα και βασίζεται σε ένα καθιερωμένο είδος γλωσσολογικής ανάλυσης ως μοντέλο, ενώ ο άλλος αντιμετωπίζει τη γλώσσα να θεσμοθετεί την κοινωνική

πραγματικότητα, μολονότι με διαφορετικούς τρόπους (Hammersley, 1997, σσ. 237).

Αυτός ο δεύτερος τύπος ανάλυσης λόγου πρόκειται να εφαρμοστεί στην έρευνα που θα ακολουθήσει. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Bryman (2001, σσ.360) έχει δύο βασικά χαρακτηριστικά στο επίπεδο της επιστημολογίας και οντολογίας (Potter, 1997). Συγκεκριμένα, υποστηρίζεται ότι είναι αντιρρεαλιστικός(anti-realist), με άλλα λόγια αρνείται ότι υπάρχει μία εξωτερική πραγματικότητα που περιμένει ένα προσδιοριστικό πορτρέτο από τον ερευνητή. Το δεύτερο βασικό χαρακτηριστικό της ανάλυσης λόγου αναφέρεται στο ότι είναι δομική(constructionist). Η έμφαση εδώ δίδεται στις πτυχές της πραγματικότητας που προβάλλονται από μέλη του κοινωνικού πεδίου που ερευνάται και στο σχηματισμό της πραγματικότητας μέσω των μεταφράσεων τους για αυτήν (Bryman, 2001, σσ.360).

Η ανάλυση λόγου δε χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένους και προκαθορισμένους κώδικες. Οι αναλυτές του λόγου προτιμούν να θεωρούν τον τρόπο της έρευνάς τους ως μία «αναλυτική διανοητικότητα» (Bryman, 2001, σσ. 361), ως μία «σκεπτική ανάγνωση» σύμφωνα με τη Gill (2000 στο Bryman, 2001, σσ.361), η οποία θέτει σα στόχο την αναζήτηση των νοημάτων και των σκοπών που υπολανθάνουν πίσω από τρόπους με τους οποίους κάτι έχει ειπωθεί ή έχει παρουσιαστεί (Bryman, 2001, σσ. 361).

Βασιζόμενη σε αυτήν την ιδιότητα της ανάλυσης του λόγου θεώρησα ότι το συγκεκριμένο μεθοδολογικό εργαλείο θα συνεισφέρει όσο το δυνατόν επαρκέστερα σε μία βαθύτερη αλλά και διαφορετική ανάγνωση της κοινωνικής πραγματικότητας.

Βασικές διευκρινήσεις για το δείγμα:

Το δείγμα και για τα δύο μέλη της σύγκρισης που θα γίνει, αποτελείται από δημοσιευμένα άρθρα τριών εφημερίδων, της Αυγής (Α), της Ελευθεροτυπίας (Ε) και της Καθημερινής (Κ).

Α) Συνδικαλίστριες της εταιρείας Palco:

Η αρθρογραφία για τις απολύσεις που έκανε η Πάλκο ξεκινάει το Δεκέμβριο του 2001. Η μεγάλη όμως κρίση που οδήγησε και στο οριστικό κλείσιμο της εταιρείας σημειώθηκε το Μάιο του 2003, όπου και συγκεντρώνεται ο μεγάλος όγκος των άρθρων και στις τρεις εφημερίδες. Συγκεκριμένα στις 5 Μάη 2003 η διεύθυνση της Πάλκο ανακοινώνει ότι κλείνει το εργοστάσιο και μεταφέρει την παραγωγική της δραστηριότητα σε εργοστάσια των Βαλκανίων και της Ασίας, εξαιτίας του χαμηλότερου κόστους παραγωγής, με άμεση όμως, συνέπεια να μείνουν άνεργοι 500 εργάτες, εκ των οποίων οι περισσότερες ήταν γυναίκες. Το γεγονός αυτό κινητοποιεί τις εργαζόμενες, τα αρμόδια συνδικαλιστικά όργανα, όπως τη ΓΣΕΕ, και την κυβέρνηση. Οι εργαζόμενες εκφράζουν τη δυσαρέσκεια τους αλλά και τη διεκδίκηση των θέσεών τους με πορείες προς το Υπουργείο Εργασίας(07/05/2003) και Οικονομίας(09/05/2003), συναντώνται με τον Υπουργό Εργασίας και εκπροσώπους της ΓΣΕΕ για να δοθούν λύσεις και να αποτραπεί η μεταφορά της εταιρείας(07/05/2003). Ομοίως διενεργούνται επαφές του Υπουργού με τους υπεύθυνους της Πάλκο, αλλά οι ενέργειες δεν σημειώνουν επιτυχία. Οι επαφές συνεχίζονται και η μόνη πρόταση που γίνεται αφορά την ένταξη των υπό απόλυση εργαζομένων σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και τη χορήγηση υψηλότερης επιδότησης για την ίδρυση μικρών επιχειρήσεων από τις εργαζόμενες. Οι

εργαζόμενες ουσιαστικά μένουν μετέωρες αφού δεν έχει αποτραπεί το κλείσιμο του εργοστασίου. Τον Ιούνιο εξακολουθεί να υπάρχει αρθρογραφία για το θέμα αλλά σε πολύ μικρότερο ποσοστό. Για αυτόν το λόγο αποφασίστηκε να επιλεγεί η αρθρογραφία που αφορά το μήνα Μάιο και συγκεκριμένα επιλέχθηκαν δύο υποομάδες οι οποίες αναφέρονται στις ημερομηνίες 5 ως 11 Μαΐου και 25 ως 31 Μαΐου. Οι βασικοί λόγοι της συγκεκριμένης επιλογής είναι επειδή κατά τη διάρκεια του πρώτου διαστήματος παρατηρείται αυξημένη αρθρογραφία εξαιτίας της επικαιρότητας του γεγονότος, ενώ η επιλογή του δεύτερου διαστήματος βασίζεται στο γεγονός ότι αντικατοπτρίζει την άτυπη «λήξη» της ενασχόλησης του τύπου για τις συνδικαλιστικές της Πάλκο, καθώς παρατηρείται μείωση της σχετικής αρθρογραφίας.

Πίνακας ποσοτικών δεδομένων:

Χρονικά διαστήματα	Σύνολο άρθρων	Βασικά γεγονότα
05.05.2003-11.05.2003	25	Ανακοίνωση κλεισίματος Πάλκο και πρώτες κινητοποιήσεις
25.05.2003-31.05.2003	4+1 ²	Συνέχεια κινητοποιήσεων(εξασθένιση έντονης προβολής)
Σύνολο	30	

² Η συγκεκριμένη κωδικοποίηση υποδεικνύει ότι το άρθρο αυτό είναι εκτός των υπό-ομάδων του δείγματος αλλά εντός του γενικότερου δείγματος και συγκεκριμένα αναφέρεται στις 01.06.2003.

Β) Το δεύτερο μέλος αφορά τη συμμετοχή των γυναικών στην τρομοκρατική οργάνωση 17 Νοέμβρη. Για αυτό το μέρος του δείγματος επιλέχθηκαν κατά βάση δύο γυναίκες, η Αγγελική Σωτηροπούλου που κατηγορήθηκε και δικάστηκε για συμμετοχή στην οργάνωση και η Αλίθια Ρομέιρο Κορτέζ η οποία προσέλκυσε τα φώτα της δημοσιότητας εξαιτίας της σχέσης της με το Σάββα Ξηρό.

Το δείγμα που επιλέχθηκε αφορά ουσιαστικά τρία μεγάλα γεγονότα στα οποία εμπλέκονται οι δύο γυναίκες για συγκεκριμένους λόγους και για αυτό βέβαια παρουσιάζονται στη σχετική αρθρογραφία. Το πρώτο αφορά την έκρηξη ωρολογιακής βόμβας στις 29 Ιουνίου του 2002 στον Πειραιά, όπου εξαιτίας ελαττωματικού μηχανισμού προκάλεσε το σοβαρό τραυματισμό του δράστη Σάββα Ξηρού και είχε ως συνέπεια να μεταφερθεί στο νοσοκομείο αλλά και να αποτελέσει την αρχή της εξάρθρωσης της τρομοκρατικής οργάνωσης 17 Νοέμβρη. Στις 3 Ιουλίου εμφανίζεται στις εφημερίδες για πρώτη φορά το όνομα της Αλίθια Ρομέιρο, νυν συντρόφου του Σ. Ξηρού, και στις 5 Ιουλίου το όνομα της Αγγελικής Σωτηροπούλου εξαιτίας του γάμου που είχε κάνει με το Σάββα Ξηρό και έτσι ξεκινάει ουσιαστικά μία αρθρογραφία γύρω από τις δύο γυναίκες με αφορμή τη σχέση τους με το συγκεκριμένο άνδρα(οι ημερομηνίες που επιλέχθηκαν είναι μεταξύ 3- 5 Ιουλίου και 31 Ιουλίου). Το δεύτερο γεγονός αφορά την εμπλοκή του νυν συντρόφου της Α. Σωτηροπούλου, Δημήτρη Κουφοντίνα με την τρομοκρατική οργάνωση. Συγκεκριμένα στις 15/07/2002 δίνονται φωτογραφίες του στη δημοσιότητα και στις 17/07/2002 ανακοινώνεται επίσης ότι καταζητείται από τις αστυνομικές αρχές, εξαιτίας αποτυπωμάτων που βρέθηκαν στη γιάφκα της Δαμάρεως.

Η αρθρογραφία γύρω από τον ίδιο και τη σχέση του με τη Σωτηροπούλου υπάρχει διάσπαρτη τον Ιούλιο και Αύγουστο, επειδή όμως η προσπάθεια σύλληψης του εντατικοποιείται προς τα τέλη Αυγούστου, επιλέχθηκαν οι ημερομηνίες που αντιστοιχούν στο πρώτο και τελευταίο δεκαήμερο Αυγούστου ως τις πρώτες ημέρες Σεπτεμβρίου λίγο πριν την παράδοση Κουφοντίνα, στις 6 Σεπτεμβρίου).

Το τρίτο γεγονός αφορά τη σύλληψη της Α. Σωτηροπούλου, κατηγορούμενη για συμμετοχή στην τρομοκρατική οργάνωση της 17 Νοέμβρη. Το συγκεκριμένο γεγονός αφορά τις ημερομηνίες μεταξύ 13/09/2002 και 17/09/2002, όπου στις 13/09 συλλαμβάνεται για πρώτη φορά, στις 15/09/2002 αφήνεται ελεύθερη εξαιτίας διαφωνίας ανακριτή και εισαγγελέα και στις 17/09/2002 συλλαμβάνεται ξανά και οριστικά. Παρ' όλα αυτά το χρονικό διάστημα που επιλέχθηκε κυμαίνεται ως τις 22/09/2002, λίγες ημέρες δηλαδή μετά τη σύλληψη, όπου υπήρχε έντονη αρθρογραφία γύρω από την Α. Σωτηροπούλου.

Για λόγους εστίασης-όσον το δυνατόν αιχμηρότερης- της συγκεκριμένης διπλωματικής έρευνας επιλέχθηκαν υπό-ομάδες άρθρων, που εντάσσονται και αφορούν τα συγκεκριμένα τρία χρονικά διαστήματα. Αποφασίστηκε να γίνει ανάλυση λόγου στα άρθρα που δημοσιεύτηκαν μεταξύ 4-6 Ιουλίου, 14-16 Ιουλίου, 6 Σεπτεμβρίου, 13 και 17-18 Σεπτεμβρίου.

Πίνακας ποσοτικών δεδομένων:

Χρονικά	Σύνολο άρθρων	Βασικά γεγονότα
διαστήματα		
04.07.2002-	12+2 ³	Έκρηξη βόμβας-
06.07.2002		τραυματισμός Σ.Ξηρού
14.07.2002- 16.07.2002	14	Ανακοίνωση ονόματος Κουφοντίνα
06.09.2002	5+1	Παράδοση Κουφοντίνα
13.09.2002	10	Πρώτη σύλληψη Σωτηροπούλου
17.09.2001- 18.09.2001	9+1	Δεύτερη σύλληψη Σωτηροπούλου
Σύνολο	54	

³ Βλ. παράρτημα στα συμπληρωματικά άρθρα.

Ερευνητικοί Άξονες

Αυτό που θα διερευνήσουμε αφορά τη σύγκριση μεταξύ του τρόπου αναπαράστασης των γυναικών που συμμετέχουν στη νομιμοποιημένη πολιτική και του τρόπου αναπαράστασης των γυναικών που συμμετέχουν στα όρια νομιμοποιημένης και μη πολιτικής, βασιζόμενοι στους εξής κεντρικούς ερευνητικούς άξονες:

- 1) Όσον αφορά τη χρήση του λόγου θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε με ποιον τρόπο χρησιμοποιείται όσον αφορά τις αναπαραστάσεις των γυναικών των δύο κατηγοριών, θετικά ή αρνητικά; Και γιατί; Ποιος σκοπός εξυπηρετείται;
- 2) Θα επιχειρήσουμε να εντοπίσουμε εάν αναπαρίστανται και οι δύο κατηγορίες με στερεοτυπικούς τρόπους.
- 3) Εάν ναι, ποια είναι τα στερεότυπα που κυριαρχούν στην κάθε μία κατηγορία, κατά πόσο ταυτίζονται και ποια είναι αυτά που διαφέρουν;

Τα ευρήματα της έρευνας

Α' σκέλος σύγκρισης:

1. Αναπαραστάσεις γυναικών στη νομιμοποιημένη πολιτική

1.1 Στερεοτυπική αντιμετώπιση:

1.1.1 Μητρότητα και οικογένεια

Η έντονη προβολή της μητρότητας των γυναικών που συμμετέχουν στην πολιτική αποτελεί έναν από τους κλασσικούς τρόπους αναπαράστασής τους.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση παρατηρήσαμε ότι οι συνδικαλίστριες της Πάλκο αντιμετωπίζονταν ως μητέρες και όχι ως πολιτικοποιημένα άτομα, κυρίως όταν ο λόγος εστίαζε σε μία γυναίκα παρά όταν αναφερόταν στο σύνολο των εργαζομένων γυναικών.

Σε ένα άρθρο της Κ (« “Από σήμερα πλέον μπαίνω στην ανεργία”. Η μαρτυρία μιας απολυμένης της Πάλκο και τα προβλήματα της επόμενης ημέρας», 25.05.2003) μία από τις εργαζόμενες γυναίκες της εταιρίας δίνει συνέντευξη. Στην αρχή όπου παρουσιάζονται τα βασικά στοιχεία της ταυτότητάς της, δεν προβάλλεται η μητρική της ιδιότητα αλλά καθαρά η εργασιακή της. Πολύ σύντομα όμως δίνεται έμφαση και στο γεγονός ότι είναι μητέρα, σε σημείο που ο λόγος να περιστρέφεται κυρίως γύρω από το στοιχείο της μητρότητας:

Η κυρία Κυριακή έχει δύο κόρες και η κουβέντα γυρίζει συνέχεια σε αυτές. «Δούλευα ακόμα κι όταν τα παιδιά ήταν μωρά. Είμαι όμως από τις τυχερές γιατί είχα την πεθερά μου που τα πρόσεχε. Τότε σχόλαγα κατά τις τρεισήμισι και μόλις άνοιγα την πόρτα έτρεχαν σε μένα. Ήταν ζωηρά και κακομαθημένα από τους παππούδες. Το απόγευμα έπρεπε να βγούμε βόλτα, να παίξουμε. Δύσκολο να μεγαλώσεις δύο παιδιά. Με ρώταγαν

ψευδίζοντας “μαμά, αύριο πας στη δουλειά;”. Δεν θέλανε να δουλεύω». Συνεχίζει την κουβέντα σαν να απευθύνεται στα παιδιά της, μοιάζει να έχει ενοχές που στερήθηκαν τη μάνα τους... «Δουλεύω για να έχω να προσφέρω στα παιδιά μου».

Ο ελεύθερος χρόνος της αναλωνόταν στη φροντίδα των παιδιών και αισθάνεται τώρα κάπως παράξενα που αυτά μεγάλωσαν...

Μέσα από το λόγο της αναδεικνύονται ορισμένες παγιωμένες αντιλήψεις για το ρόλο της γυναίκας. Η έμφαση στη φροντίδα των παιδιών αλλά και ο σχολιασμός για τις ενοχές που έχει απέναντι στα παιδιά επειδή δούλεψε και δεν έμενε στο σπίτι να τα φροντίζει, απογυμνώνουν σε μεγάλο βαθμό τη γυναίκα από την ιδιότητα του πολίτη.

Η συνέχεια του άρθρου είναι εξίσου ενδιαφέρουσα γιατί μέσα από το λόγο της συνεντευξιαζόμενης προσφέρεται μία άλλη αναπαράσταση των υπολοίπων εργαζομένων της Πάλκο. Αναφέρεται στις «κοπέλες» που δεν έχουν σύζυγο, εξαιτίας διαζυγίου ή χηρείας:

«Οι περισσότερες βρίσκονται σε χειρότερη μοίρα από μένα. Φαντάσου άτομα που είναι μόνα τους, χήρες με παιδιά μικρά. Ακόμα και κοπέλες χωρίς παιδιά που συντηρούν τον εαυτό τους, άλλες χωρισμένες με παιδιά».

Ενώ ο λόγος προδίδει μία συμπαράσταση, εντούτοις κυριαρχεί ένα μελοδραματικό ύφος οίκτου για αυτές τις γυναίκες. Παρουσιάζονται ανήμπορες ειδικά αυτές που δεν έχουν σύζυγο, εμφανίζονται ότι δεν μπορούν να επιβιώσουν στις δύσκολες στιγμές, ενώ τονίζεται η μητρότητα ως λόγος συμπάθειας.

Σε ένα παρόμοιο άρθρο της Ε (άτιτλο, απόσπασμα από μία συνέντευξη που δόθηκε στην Καθημερινή, 20.05.2003) τονίζεται για μία ακόμη φορά η μητρότητα της συνεντευξιαζόμενης. Το απόσπασμα που επιλέχθηκε να δημοσιευτεί στην Ε αρχίζει από τη σύσταση της συγκεκριμένης γυναίκας, όπου και προβάλλονται ως πρώτα χαρακτηριστικά της ταυτότητάς της το γεγονός ότι είναι μητέρα και έχει δύο παιδιά καθώς και η οικογενειακή της κατάσταση:

«Πηνελόπη Ψαρρά, ετών 41, μητέρα δύο ανήλικων παιδιών, χωρισμένη. Εργαζόταν στην «Palco», με 180.000 δρχ. το μήνα. Τώρα ψάχνει για δουλειά.

-«Με τα χρήματα αυτά πληρώνω 70.000 δρχ. ενοίκιο, φως, νερό, τηλέφωνο, μεγαλώνω δύο παιδιά 17 και 11 χρόνων, γιατί είμαι χωρισμένη και η διατροφή δεν είναι μόνιμη, καθώς ο πρώην σύζυγός μου είναι και αυτός εργάτης και δεν έχει πάντα δουλειά.

Σε αυτό το σημείο του άρθρου τονίζεται η αδυναμία της γυναίκας που δεν έχει έναν «άνδρα» να τη στηρίξει, η τραγική και δεινή της θέση εξαιτίας και του γεγονότος ότι είναι διαζευγμένη. Από την άλλη πλευρά δεν προβάλλονται οι πολιτικές της θέσεις και η άποψή της για το κλείσιμο του εργοστασίου της Πάλκο και για την κατάσταση όλων των συναδέλφων της.

Το θέμα της μητρότητας τονίζεται όχι μόνο από τα παραθέματα που επιλέγονται από τις συνεντεύξεις αλλά και από την ευρύτερη τοποθέτηση των άρθρων. Για παράδειγμα στο παρακάτω απόσπασμα-το οποίο αναφέρεται σε συνέντευξη εργαζόμενης στην Πάλκο- ο λόγος περιστρέφεται γύρω από την έννοια της μητέρας και τις δυσκολίες στην ανατροφή των παιδιών:

Το μεροκάματο, στο οποίο βασίστηκε η επιβίωση της οικογένειας, η προκοπή των παιδιών, οι μικρές και οι

μεγάλες χαρές και αναπνοές τους, μοιάζει, για τις περισσότερες, να έχει χαθεί τελεσίδικα. («Για ένα μεροκάματο», Α, 11.05.2003)

Ο μελοδραματικός λόγος κυριαρχεί λειτουργώντας επιβαρυντικά για τις εργαζόμενες, υπογραμμίζοντας δηλαδή την παθητικότητά τους απέναντι στην επικείμενη “καταστροφή” και την έλλειψη αποφασιστικότητας για να δοθεί μία λύση στο πρόβλημά τους.

Τέλος, αν και η συλλογική αναπαραστάσεων αυτών των γυναικών δεν εστιάζει με το ίδιο σθένος στη μητρότητα, εντούτοις και εκεί διαφαίνεται η σημασία της στο πώς καθορίζεται το θέμα. Χαρακτηριστικά το μοναδικό απόσπασμα λόγου όπου υπογραμμίζεται η μητρότητα συνολικά σε όλες τις εργαζόμενες βρίσκεται σε ένα από τα πρώτα άρθρα της Ελευθεροτυπίας:

Πεντακόσιες γυναίκες, μητέρες οι περισσότερες, κρατώντας μαύρες σημαίες περπάτησαν από το εργοστάσιο της ΠΑΛΚΟ στα Πετράλωνα μέχρι το υπουργείο Εργασίας ζητώντας να μιλήσουν στον υπουργό Δ. Ρέππα («Απολυμένες στα πενήντα τους: ποιος θα μας πάρει;», Ε, 08.05.2003).

Η χρήση του χαρακτηρισμού «μητέρες οι περισσότερες» ειδικά στο σημείο που έχει τοποθετηθεί ως πρώτος προσδιορισμός της ιδιότητάς τους, δηλαδή πριν ακριβώς από την ανακοίνωση και περιγραφή της πορείας, συμβάλλει στον υπερτονισμό της μητρικής ιδιότητας εις βάρος της πολιτικής και εργατικής/επαγγελματικής τους ιδιότητας. Αποδυναμώνονται και υποβαθμίζονται οι πολιτικές τους ενέργειες, με αποτέλεσμα να παρουσιάζεται κατά πρώτο λόγο ένα κίνημα μητέρων και δευτερευόντως ένα πολιτικό κίνημα.

1.1.2 Σεξιστικά χαρακτηριστικά-προβολή του φύλου:

Τα αποτελέσματα που προκύπτουν από τη διερεύνηση της χρήσης σεξιστικής γλώσσας κατά την αναπαράσταση των συνδικαλιστριών της Πάλκο είναι ιδιαίτερος σημαντικά. Σε πρώτο επίπεδο σε καμία από τις τρεις εφημερίδες δεν παρατηρείται η παραδοσιακή περιγραφή της εξωτερικής εμφάνισής τους (Sreberny & Ross,1996, Ross,2003), ακόμα και σε άρθρα που αφορούσαν μόνο μία γυναίκα εξ αυτών.

Κατά δεύτερο επίπεδο όμως, σε ορισμένα σημεία του λόγου υπογραμμίζεται το φύλο των εργαζομένων στην Πάλκο, γεγονός που καθιστά -μόνο με την εν λόγω αναφορά του φύλου- μία μορφή διάκρισης. Για παράδειγμα ένα από τα πρώτα άρθρα της Καθημερινής, «Και η «Palco» φεύγει για φθηνότερες χώρες», 06.05.2003, στην ανακοίνωσή της για το κλείσιμο του εργοστασίου τονίζει ότι μένουν άνεργοι «500 εργαζόμενοι, κυρίως γυναίκες». Παρομοίως στις 08.05.2003 («Ανάγκη οικονομικής στρατηγικής», Κ) αναφέρεται ότι το εργοστάσιο της εταιρίας Πάλκο θα κλείσει «απολύοντας τις 500 εργαζόμενες». Το γεγονός ότι υπογραμμίζεται το φύλο των εργαζομένων μειώνει τη σοβαρότητα της πολιτικής διάστασης των πράξεών τους και καλλιεργεί την αίσθηση της λύπησης και της υποτίμησης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ένα απόσπασμα άρθρου της Καθημερινής («Ελλειμμα ανταγωνιστικότητας κλείνει παραγωγικές μονάδες», 06.05.2003):

Όπως επισημαίνει, η εταιρεία, αφού μείωσε το προσωπικό της κατά 360 άτομα την τελευταία τριετία, ανακοίνωσε ότι προχωρεί στο κλείσιμο της επιχείρησης και 500 εργαζόμενοι –κυρίως γυναίκες– πετάγονται στον δρόμο.(δική μου έμφαση).

Εδώ οι εργαζόμενες-συνδικαλίστριες παρουσιάζονται ως αβοήθητες γυναίκες οι οποίες χρειάζονται προστασία και υποστήριξη στον αγώνα τους όχι μόνο επειδή απολύθηκαν με απαράδεκτο και παράνομο τρόπο αλλά και γιατί επιπλέον είναι γυναίκες. Ειδικά όταν χρησιμοποιείται η έκφραση «πετάγονται στο δρόμο» σε συνδυασμό με τη δήλωση του φύλου τους, η αναπαράσταση ως ανίσχυρες γυναίκες είναι ιδιαίτερα έντονη.

Αντιθέτως ο λόγος στα παρακάτω αποσπάσματα τις παρουσιάζει με μία διαφορετική απόχρωση:

Σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα στις 500 εργαζόμενες της Schiesser Pallas (εσώρουχα Palco) αλλά και πολιτικό ζήτημα για την κυβέρνηση προκαλεί η απόφαση της μητρικής εταιρείας να μετεγκατασταθεί στα Σκόπια και στην Κίνα. («Οι πεντακόσιες της Palco», Κ, 07.05.2003)

Σε τεράστιο κοινωνικό πρόβλημα για τις 500 εργαζόμενες που θα χάσουν την εργασία τους, αλλά και σε μείζον πολιτικό πρόβλημα για την κυβέρνηση, αναδεικνύεται, η απόφαση της γερμανό-ελβετικών συμφερόντων Schiesser Group να διακόψει οριστικά τη λειτουργία της θυγατρικής της στην Ελλάδα, της Schiesser Pallas («Σε ναυάγιο οι διαβουλεύσεις για την Schiesser Pallas», Κ, 07.05.2003).

Αφενός το φύλο των εργαζόμενων αναφέρεται και σε αυτό το παράδειγμα του λόγου, αφετέρου όμως οι γυναίκες αυτές εντάσσονται και ανάγονται σε ένα γενικότερο πρόβλημα με ιδιαίτερη βαρύτητα και σοβαρότητα για την κοινωνία. Το συγκεκριμένο γεγονός συμβάλλει στο να κυριαρχήσουν στην αναπαράσταση των εν λόγω γυναικών, τα χαρακτηριστικά του κύρους, της σοβαρότητας και της αξιοπρεπούς αγωνιστικής δράσης.

Παρ' όλα αυτά, επιχειρώντας στη συνέχεια να αναλύσουμε σε βάθος το επόμενο απόσπασμα από την Καθημερινή οδηγηθήκαμε στο συμπέρασμα ότι ο λόγος λειτουργεί σεξιστικά απέναντι στις συνδικαλίστριες της Πάλκο ειδικά όταν αναφέρεται μεμονωμένα σε αυτές, όπως για παράδειγμα συμβαίνει στο παρακάτω απόσπασμα από μία συνέντευξη εργαζόμενης στην Πάλκο :

«Η Κυριακή είναι συννεφιασμένη κι ας έχει ήλιο έξω. Διασκεδάζει όμως με τη φωτογράφιση: «Δύσκολο πράγμα να σε φωτογραφίζουν μια ώρα! Καταλαβαίνω γιατί παίρνουν τόσα λεφτά τα μοντέλα». (« “Από σήμερα πλέον μπαίνω στην ανεργία”. Η μαρτυρία μιας απολυμένης της PALCO και τα προβλήματα της επόμενης ημέρας», Κ, 25.05.2003)

Η έμφαση που δίδεται στην αλλαγή της διάθεσής της εξαιτίας της φωτογράφησής της, επιβεβαιώνει την αναπαράσταση που θέλει τις γυναίκες περισσότερο αδιάφορες για την πολιτική. Ενώ παράλληλα το γεγονός ότι “διασκεδάει” με την φωτογράφιση αποδίδει και την παραδοσιακή φιλαρέσκεια που χαρακτηρίζει στερεοτυπικά τις γυναίκες.

Ως αντίστιξη στην κυρίαρχη αντιμετώπιση των γυναικών εργατών της Πάλκο πρέπει να αναφερθεί ότι εντοπίστηκαν άρθρα όπου ο λόγος δεν χαρακτηρίζεται από αρνητική προκατάληψη ή υποτίμηση. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τα πρώτα της Ελευθεροτυπίας (ενδεικτικά: «Ο διπλός σεισμός της οικονομίας», Ε, 07.05.2003) και ένα άρθρο της Κ, («Προειδοποίησε η Shisser από το 2001 για το λουκέτο», 08.05.2003), όπου δεν υπογραμμίζεται καθόλου το φύλο των εργαζομένων-συνδικαλιστών. Αντιθέτως αντιμετωπίζονται ισότιμα και αναφέρονται ως οι *εργαζόμενοι* ή οι *500 εργαζόμενοι*.

1.1.3 Ανίσχυρες ή δυναμικές;

Η έλλειψη ισχύος και η δυναμικότητα αποτελούν δύο από τα βασικά συστατικά στοιχεία της αναπαράστασης των συνδικαλιστριών της Πάλκο. Δημιουργείται μία διφορούμενη εικόνα όπου από τη μία πλευρά τονίζονται οι κινητοποιήσεις και η δυναμικότητα των συγκεκριμένων γυναικών και από την άλλη ο λόγος δίδει έμφαση στην αδυναμία τους, υποτιμώντας τις ίδιες καθώς και τις πολιτικές τους ενέργειες.

Συγκεκριμένα υπήρχαν άρθρα⁴, όπου ο λόγος δεν χρωματίζει ούτε υποτιμά την πολιτική υπόσταση των γυναικών που εργάζονταν στην Πάλκο. Αντιθέτως παρατηρήθηκε ότι παράλληλα με την ανακοίνωση των πολιτικών κινητοποιήσεων ο λόγος χρησιμοποιούταν εναντίον της κυβερνήσεως συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στη δημιουργία από τη μία πλευρά αρνητικής αναπαράστασης των κρατικών ιθυνόντων και από την άλλη θετικής των εργαζομένων γυναικών. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου λόγου είναι το παρακάτω απόσπασμα από το άρθρο της Αυγής που προαναφέρθηκε:

Μοιρολατρικά αντιμετωπίζει η κυβέρνηση τη "μετανάστευση" πολυεθνικών επιχειρήσεων και το νέο κύμα απολύσεων, που σηματοδοτεί η υπόθεση της "Palco". Ο πρόεδρος του ΣΥΝ Ν. Κωνσταντόπουλος

⁴Βλ. χαρακτηριστικά : «Σε ναυάγιο οι διαβουλεύσεις για την Schiesser Pallas», Κ, 07.05.2003, «Αδρανεί η κυβέρνηση για τις ομαδικές απολύσεις στην "Palco"», Α, 07.05.2003, Ένας προς 40, Ε, 08.05.2003, ΕΚΑ: «700 σε «Γιούλα» και «Ιππόκαμπος»», Ε, 09.05.2003.

κάλεσε την κυβέρνηση να αναλάβει πρωτοβουλία ανάκλησης των 500 απολύσεων. Σήμερα το μεσημέρι οι εργαζόμενοι και το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ πραγματοποιούν πορεία από το εργοστάσιο στο υπουργείο Εργασίας.

Από τη μία πλευρά η χρήση της λέξης *μοιρολατρικά* και η έμμεση επίθεση του Κωνσταντόπουλου, στιγματίζει και καταδεικνύει την παθητική και ανενεργή στάση της κυβέρνησης. Από την άλλη πλευρά το γεγονός ότι αναφέρονται οι κινητοποιήσεις των εργαζομένων δημιουργεί μία αντιθετική προβολή των δύο πλευρών η οποία όμως λειτουργεί έτσι ώστε να αναπαριστώνται με θετικό τρόπο οι εν λόγω γυναίκες και να υπογραμμίζεται η δυναμικότητα των πολιτικών κινητοποιήσεών τους.

Η δυναμικότητα των κινητοποιήσεων των γυναικών τονίζεται με πολύ πιο έντονο και άμεσο τρόπο μέσα από το λόγο ενός άρθρου της Αυγής με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Συνεχίζουμε μέχρι την τελική νίκη!» στις 28.05.2003 :

"Συνεχίζουμε τον αγώνα μέχρι την τελική νίκη!" Το μήνυμα αυτό μετέφερε χθες το μεσημέρι στις εργάτριες και τους εργάτες της "Πάλκο" το μέλος της διοίκησης της ΓΣΕΕ Δημήτρης Στρατούλης, ενώ η εταιρεία δεν τόλμησε να προχωρήσει στην κοινοποίηση του πρώτου μέρους των απολύσεων, όπως είχε ανακοινώσει αιφνιδιαστικά πριν από 20 ημέρες.

Όμως, όπως επεσήμανε το μέλος της διοίκησης της ΓΣΕΕ, οι εργαζόμενοι της "Πάλκο" πέτυχαν και κάτι ακόμη: να κάνουν το πρόβλημά τους πρώτη είδηση στα ΜΜΕ, ειδικότερα τα τηλεοπτικά, τα οποία συστηματικά αγνοούσαν ως τώρα τις εργατικές ειδήσεις. "Το πρόβλημα το δικό μας έφερε στη δημοσιότητα και άλλα παρόμοια προβλήματα", συμπλήρωσε η πρόεδρος του

σωματείου Αγγελική Φράγκου, καλωσορίζοντας την αντιπροσωπεία των εργαζομένων στον "Ιππόκαμπο" που μετέβη στο εργοστάσιο στα Πετράλωνα για να εκφράσει την αλληλεγγύη της.

Εδώ είναι εμφανής η θετική αναπαράσταση των μελών του σωματείου αφού δηλώνεται απερίφραστα η δυναμικότητα και η πρόσδος των κινητοποιήσεων των συγκεκριμένων γυναικών. Χαρακτηριστική και ουσιώδης λεπτομέρεια είναι η αποδοχή της επιτυχίας των συνδικαλιστριών από άνδρα αντιπρόσωπο της Γ.Σ.Ε.Ε. Με αυτόν τον τρόπο ουσιαστικά προσδίδεται κύρος και σοβαρότητα όχι μόνο στις πολιτικές ενέργειές τους αλλά και στις ίδιες. Επίσης σε αυτήν την τελευταία διαπίστωση συνηγορεί και το υπόλοιπο μέρος του αποσπάσματος όπου υπογραμμίζεται η αποδοχή, υποστήριξη και αλληλεγγύη άλλων εργατικών σωματείων, όπως αυτό του εργοστασίου Ιππόκαμπος. Η θετική αναπαράσταση των συνδικαλιστριών της Πάλκο παρατηρείται όχι μόνο από την εφημερίδα της αριστεράς, Αυγή αλλά και από την Καθημερινή που αντιπροσωπεύει την κλασσική δεξιά πολιτική. Χαρακτηριστικά στο άρθρο της αναφέρεται :

Η πλευρά των εργαζομένων ζήτησε να έχει πρόσβαση στα πλήρη οικονομικά στοιχεία της επιχείρησης, προκειμένου να διαπιστώσει «ιδίους όμμασι» την οικονομική της κατάσταση και, φυσικά, τη βασιμότητα των επιχειρημάτων της διοίκησης περί ασύμφορης και ζημιογόνου λειτουργίας. Ταυτόχρονα, το Σωματείο Εργαζομένων της Shiesser *εντείνει τις πιέσεις του προς την πολιτική ηγεσία*, στην προσπάθεια αναζήτησης μιας λύσης για την επιβίωση της επιχείρησης. "Έτσι, σήμερα το μεσημέρι σειρά έχει το υπουργείο Οικονομίας στο οποίο θα καταλήξει η πορεία διαμαρτυρίας των, υπό

απόλυση, εργαζομένων. («Επιμένουν μέχρις εσχάτων οι εργαζόμενοι της Shiesser», Κ, 09.05.2003)

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα εκτός από το γεγονός ότι ανακοινώνονται όλες οι κινητοποιήσεις των συνδικαλιστριών, προβάλλεται η πολιτική ενεργοποίηση των εργαζομένων με έμφαση στην επιμονή και τη δυναμικότητα που αναδεικνύεται μέσα από τη χαρακτηριστική φράση, το Σωματείο Εργαζομένων της Shiesser εντείνει τις πιέσεις του προς την πολιτική ηγεσία.

Παράλληλα στη δόμηση της θετικής αναπαράστασης των συνδικαλιστριών της Πάλκο συνέβαλε και η προβολή του στοιχείου της αλληλεγγύης που παρουσιάστηκε να υπάρχει μεταξύ τους αλλά και μεταξύ του γενικότερου συνδικαλιστικού χώρου. Για παράδειγμα:

Από την πλευρά των εργαζομένων διατυπώθηκε κατ' αρχήν αυτό το αίτημα ως κεντρικό, να διατηρήσουν την εργασία τους.

Διευρύνεται η συμπαράσταση και η αλληλεγγύη "Θα συνεχίσουμε τον αγώνα μας μέχρι το τέλος, μέχρι την δικαίωσή μας. Δεν θα κάτσουμε με σταυρωμένα τα χέρια", δήλωσε αμέσως μετά τη συνάντηση η πρόεδρος του Σωματείου Εργαζομένων στην επιχείρηση Αγγ. Φράγκου απευθυνόμενη στους εργαζόμενους που είχαν μαζευτεί έξω από το υπουργείο.

Σχετικά με τη συνάντηση με τον υπουργό Εργασίας υποστήριξε ότι "οι υποσχέσεις του κ. υπουργού για πιέσεις προς την επιχείρηση θα έχουν αξία μόνο αν λάβουν συγκεκριμένο περιεχόμενο και υποχρεώσουν την επιχείρηση να επανεξετάσει τη στάση της.

Στους εργαζόμενους της επιχείρησης μίλησε ακόμα εκ μέρους της ΓΣΕΕ ο αντιπρόεδρος Αλ. Καλύβης, υποστηρίζοντας ότι ο αγώνας για την συνέχιση της λειτουργίας του εργοστασίου της Πάλκο θα γίνει αγώνας

όλης της εργατικής τάξης και πρόσθεσε ότι το επόμενο διάστημα θα εκδηλωθούν πρωτοβουλίες τόσο από τα συνδικάτα όσο και από τους εργαζόμενους σε άλλους παραγωγικούς τομείς. («Στα χέρια της κυβέρνησης οι τύχες των 500 εργαζομένων», Α, 08.05.2003)

Στο εν λόγω απόσπασμα είναι ιδιαίτερος εμφανής η προβολή όχι μόνο της δυναμικότητας των συνδικαλιστριών αλλά και η υποστήριξη που δέχονται από ολόκληρο τον εργασιακό χώρο. Χαρακτηριστική είναι η χρήση φράσεων όπως: «Διευρύνεται η συμπαράσταση και η αλληλεγγύη» αλλά και η προβολή των λόγων του αντιπροέδρου της ΓΣΕΕ ο οποίος δηλώνει ευθέως τη συμπαράσταση, την ενότητα και το σεβασμό του συνδικαλιστικού χώρου προς τις εργαζόμενες της Πάλκο. Ένα γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με την άποψη των Rakow & Kranich (1991) ότι τα Μέσα Ενημέρωσης προβάλλουν σχεδόν αποκλειστικά τις διαμάχες και τις αντιδικίες μεταξύ των γυναικών που συμμετέχουν στην πολιτική.

Εντούτοις, η αρνητική χρήση του λόγου δεν απουσιάζει από τη σχετική αρθρογραφία. Χαρακτηριστικά σε ένα από τα άρθρα που δημοσιεύτηκαν τις πρώτες ημέρες των γεγονότων «Η Palco μεταναστεύει στη Βουλγαρία», Α, 06.05.2003, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην απελπισία και αδυναμία των εν λόγω γυναικών:

Σε απελπιστική θέση

"Με τη σημερινή απόφαση της επιχείρησης 500 εργαζόμενοι – κυρίως γυναίκες – πετάγονται στο δρόμο. Πρόκειται για απαράδεκτη ενέργεια που αποδεικνύει την αχαλίνωτη αసుδοσία των εργοδοτών, αφού το μόνο τους κριτήριο είναι το κέρδος, ενώ αδιαφορούν για τους ανθρώπους που τόσα χρόνια μοχθούν και παράγουν"

τονίζεται σε ανακοίνωση της ΓΣΕΕ, ενώ η πρόεδρος του Σωματείου Εργαζομένων στην Sisser Palko Αγγ. Φράγκου σε δηλώσεις της στην "Αυγή" επισημαίνει τη δυσχερή θέση στην οποία θα περιέλθουν οι εργαζόμενες: "Υπάρχουν γυναίκες με 20 και 30 χρόνια εργασίας στην επιχείρηση, βρίσκονται σε προχωρημένη εργασιακή ηλικία και δύσκολα θα ξαναβρούν δουλειά. Ο κλάδος του ιματισμού βρίσκεται σε τρομερή κρίση και τα περιθώρια για τις περισσότερες γυναίκες που βρίσκονται κοντά στη σύνταξη έχουν στενέψει απελπιστικά".

Ήδη μόνο μέσω του τίτλου «σε απελπιστική θέση» που δίδεται στο συγκεκριμένο απόσπασμα, προβάλλεται η αδυναμία αυτών των γυναικών να αντιδράσουν δυναμικά και αποτελεσματικά. Ο τρόπος που περιγράφεται η κατάσταση των εργαζομένων είναι σε μεγάλο βαθμό μελοδραματικός και γεμάτος απογοήτευση. Φράσεις όπως *πετάγονται στο δρόμο, τόσα χρόνια μοχθούν και τα περιθώρια έχουν στενέψει απελπιστικά* παρουσιάζουν κατά πρώτο λόγο μία μη-ψύχραιμη αντιμετώπιση του εν λόγω προβλήματος, στοιχείο που προστίθεται κατά συνέπεια στην εικόνα των συνδικαλιστριών. Ωστόσο, παρατηρώντας τη συνέχεια του αποσπάσματος εντοπίζουμε ψήγματα αισιοδοξίας και αποφασιστικότητας:

Τόσο το Σωματείο Εργαζομένων όσο και η ΓΣΕΕ καλούν την κυβέρνηση να αναλάβει τις ευθύνες της. "Το εργοστάσιο πρέπει να επαναλειτουργήσει και να διασφαλιστεί η εργασία των εργαζομένων", επισημαίνουν, ενώ η Συνομοσπονδία στηρίζει κάθε απόφαση κινητοποίησης των εργαζομένων και προτίθεται να παρέμβει με κάθε τρόπο για την ανάκληση αυτής της απαράδεκτης απόφασης.

Άρα ο λόγος στη συγκεκριμένη περίπτωση αναδεικνύει και στοιχεία δυναμικότητας και πολιτικής θέλησης εκ μέρους του Σωματείου των Εργαζομένων. Οι εργαζόμενες παύουν να είναι αδύναμες γυναίκες και μετατρέπονται στο Σωματείο των Εργαζομένων που δέχεται την αποδοχή και υποστήριξη από το ισχυρότερο συνδικαλιστικό σωματείο της χώρας. Το αξιοσημείωτο σε αυτό το άρθρο-όπως και σε άλλα- είναι η εναλλαγή στη χρήση του λόγου από αρνητική σε θετική. Το εν λόγω ιδιάζον φαινόμενο της διττής ή διφορούμενης αναπαράστασης των συνδικαλιστριών γίνεται εμφανές σε άρθρα και των υπολοίπων δύο εφημερίδων.

Επί παραδείγματι στο άρθρο της *Ελευθεροτυπίας* στις 08.05.2003 («ΠΑΛΚΟ: "Υπουργεία, ΣΕΒ, ΓΣΕΕ ομολογούν απογοήτευση από τις επαφές με την εταιρεία") ανακοινώνονται οι τελευταίες πολιτικές εξελίξεις καθώς και οι αποφάσεις της κυβέρνησης για το θέμα της Πάλκο. Παράλληλα σε πρώτο πλάνο παρατηρούμε σε μία φωτογραφία να φαίνονται καθαρά τρεις γυναίκες που προπορεύονται της πορείας των εργαζομένων στο Υπουργείο Εργασίας, κρατώντας ένα πανό που γράφει: «Εργάτες Ενωμένοι Ποτέ Νικημένοι» (βλ. παράρτημα, φωτ. 1). Στο κάτω μέρος της φωτογραφίας υπάρχει ο εξής σχολιασμός: «Με μαύρες σημαίες στα χέρια οι εργαζόμενοι της Πάλκο πορεύτηκαν χθες από το εργοστάσιο στα Πετράλωνα στο υπουργείο Εργασίας». Η ανάλυση του λόγου που εμπεριέχεται στη φωτογραφία σε συνδυασμό και με την προβολή των γυναικών που παίρνουν μέρος στην πορεία δομεί μία δυναμική αναπαράσταση για τις συνδικαλίστριες της Πάλκο. Παρουσιάζονται ως πολιτικά όντα που έχουν ιδιαίτερη πυγμή και πολιτική αγωνιστικότητα, διεκδικώντας με νόμιμα και

δυναμικά μέσα τα αιτήματά τους. Ωστόσο στη συνέχεια του ίδιου άρθρου σε ένα απόσπασμα με τον τίτλο «Χωρίς αποτέλεσμα οι κινητοποιήσεις», υπογραμμίζεται με έντονο ύφος η απαισιοδοξία για την επιτυχή έκβαση των κινητοποιήσεων, υπονοώντας ίσως και την έλλειψη ισχυρής πολιτικής κινητοποίησης εκ μέρους των εργαζομένων.

Στο συγκεκριμένο άρθρο επίσης, χαρακτηριστική είναι και η εναλλαγή του τρόπου αναφοράς των συγκεκριμένων γυναικών, όσον αφορά τη δήλωση του φύλου τους όπου παρατηρείται σε ορισμένα σημεία του λόγου αλλά και του πλαισίου του λόγου:

«Ουσιαστικά όμως το μόνο που μένει είναι τα μέτρα... στήριξης των 500 άνεργων γυναικών, τα οποία θα ανακοινωθούν μετά την κοινοποίηση των απολύσεων, εντός του Ιουνίου. Σε αυτά θα περιλαμβάνονται: Ενισχυμένα κίνητρα (αποζημίωση 20-22 ευρώ την ημέρα και έως δύο χρόνια) προς τις επιχειρήσεις που θα προσλάβουν άνεργες της «Σίσερ». Υψηλή επιχορήγηση (12.000 ευρώ) προς τις άνεργες που επιθυμούν να ανοίξουν ατομική επιχείρηση.»

Παρατηρείται πάλι στο λόγο μία προσπάθεια υποτίμησης των συγκεκριμένων γυναικών, συγκεκριμένα η χρήση της λέξης «άνεργες» με την αναφορά του φύλου αναπαριστά τις γυναίκες αυτές με μία δόση απελπισίας, ανασφάλειας και αδυναμίας, χαρακτηριστικά που αποτελούν στοιχεία της στερεοτυπικής εικόνας της γυναίκας⁵.

Ιδιαίτερως διαφωτιστική είναι και η συνέντευξη μιας εργαζομένης όπου παρουσιάζεται από τη μία πλευρά αισιόδοξη και δυναμική από την άλλη όμως

⁵ Με παρόμοιο τρόπο παρουσιάζεται ο λόγος στο "Δώσαμε τη ζωή μας, μας πετάνε μια κι έξω", Α, 08.05.2003.

το έντονο μελοδραματικό ύφος που κυριαρχεί στο λόγο του άρθρου αναδεικνύει την απογοήτευση:

Δυσκολεύεται κανείς να κάνει την κυρία Κυριακή να μιλήσει για την προσωπική της ζωή, σου μιλάει συνεχώς για τη δουλειά της, μπερδεύοντας τον ενεστώτα με τον παρατατικό.

...Το χαμόγελο δεν σβήνει ούτε όταν σκέφτεται το μέλλον.

Η κυρία Κυριακή από σήμερα είναι άνεργη, παρ' όλα αυτά δεν χρειάζεται εμάς για να της δώσουμε θάρρος...» (« 'Από σήμερα πλέον μπαίνω στην ανεργία'. Η μαρτυρία μιας απολυμένης της PALCO και τα προβλήματα της επόμενης ημέρας», Κ, 25.05.2003)

Αφενός μεν το άρθρο ολοκληρώνεται αφήνοντας την εντύπωση ότι η Κυρία Κυριακή είναι αισιόδοξος άνθρωπος και αγωνίστρια, αφετέρου δε η χρήση του λόγου καταδεικνύει μία έντονη μελαγχολία και απογοήτευση, δύο στοιχεία που ουσιαστικά ταυτίζονται με την εν λόγω συνδικαλίστρια. Παράλληλα η μόνιμη σχεδόν χρήση του μικρού ονόματός της σε συνδυασμό με το πλαίσιο λόγου που προαναφέρθηκε αφαιρεί την πολιτική της ιδιότητα, επισκιάζει και περιθωριοποιεί την ενδεχόμενη συμμετοχή της στους πολιτικούς αγώνες του σωματείου της και εν κατακλείδι της προσδίδει τα χαρακτηριστικά μιας αδύναμης και απογοητευμένης «γυναίκας».

Η μελοδραματικότητα εμφανίζεται στο λόγο των άρθρων⁶ σε σημείο που να κυριαρχεί και να αποδυναμώνει ουσιαστικά την πολιτική δυναμική των συγκεκριμένων γυναικών. Το ίδιο διαφαίνεται και στο επόμενο άρθρο μέσω

⁶ Βλ. «Οι μισές νέες επιχειρήσεις κλείνουν πριν συμπληρώσουν επταετία...», Α, 08.05.2003, "Δώσαμε τη ζωή μας, μας πετάνε μια κι έξω", Α, 08.05.2003, «Με τα μάτια των εργαζομένων», Α, 11.05.2003

του οποίου όμως δεν προβάλλεται μόνο η αδυναμία της εν λόγω γυναίκας.

Χαρακτηριστικά αναφέρεται:

Όπως του Γιώργου και της Χρυσούλας Δουλγεράκη, που πήγαν αρραβωνιασμένοι, πριν από 23 χρόνια, στη "Σίσερ - Πάλας" για να χτίσουν το μέλλον τους. 23 χρόνια και όμως "από τη μια στιγμή στην άλλη μάς πέταξαν έξω", λέει ο Γ. Δουλγεράκης. "Έχω δώσει..., έχω δώσει την ψυχή μου εδώ μέσα", λέει η κ. Χρυσούλα Δουλγεράκη και βουρκώνει. («Με τα μάτια των εργαζομένων», Α, 11.05.2003)

Το ιδιαίτερο στοιχείο εδώ είναι ότι παρατηρούνται στοιχεία μιας στερεοτυπικής γυναικείας αδυναμίας όταν μέσω του λόγου υπογραμμίζεται το γεγονός ότι βουρκώνει μία από τις εργαζόμενες εν αντιθέσει με το σύζυγό της όπου ο λόγος δε χρωματίζεται με ιδιαίτερο σημασιολογικό περιεχόμενο κατά του φύλου του. Με αυτό τον τρόπο αφενός μεν διαφυλάσσονται οι στερεοτυπικοί ρόλοι των δύο φύλων, που θέλουν τον άνδρα ισχυρό, ψύχραιμο και ικανό να αντεπεξέλθει στις αντίξοες συνθήκες της ζωής, ενώ τη γυναίκα να εμφανίζει χαρακτηριστικά παθητικότητας αφετέρου δε αυτό το στοιχείο της παθητικότητας χρωματίζει αρνητικά και τις πολιτικές ικανότητές της.

Μέσα στα πλαίσια αυτής της διττής αναπαράστασης των συνδικαλιστριών, που παρατέθηκε και αναλύθηκε στο συγκεκριμένο τμήμα της έρευνας, εντάσσεται και η μοναδική συνέντευξη της πρόεδρου του Σωματείου εργαζομένων της Πάλκο και ταυτόχρονα της εκπροσώπου των εργαζομένων στην Πάλκο, η οποία ξεκινάει ως εξής:

Μπροστά από τα πανό προπορεύεται μια γυναίκα γύρω στα 50. Κρατάει τη ντουντούκα και δίνει τα συνθήματα.

Είναι η Αγγελική Φράγκου, η πρόεδρος του σωματείου των εργαζομένων.

...26 χρόνια στη Σίσερ Πάλκολ, η Αγγελική και επί 24 χρόνια οι εργαζόμενοι την εμπιστεύονται στην ίδια θέση («Αγγελική Φράγκου: Παλεύουμε για να μην κλείσει το εργοστάσιο», Α, 11.05.2003).

Προτού γίνει όμως η ανάλυση του συγκεκριμένου αποσπάσματος, κρίθηκε απαραίτητο να αναφέρουμε για την καλύτερη κατανόηση του λόγου, να υπογραμμίσουμε ότι στο υπόλοιπο τμήμα του άρθρου προβάλλονται κυρίως οι πολιτικές απόψεις της Α. Φράγκου (από το είδος των ερωτήσεων μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα αυτό), οι ενέργειες καθώς και η δυναμικότητά της. Τονίζεται το γεγονός ότι υποστηρίζει με θέρμη τα δικαιώματα των συναδέλφων της αλλά και η πολιτική άποψη που φαίνεται ότι έχει συμβάλλει στην αναπαράσταση μιας γυναίκας σοβαρής και με πολιτική υπόσταση. Παρ' όλα αυτά, όπως αναδεικνύεται από το παράθεμα, ακόμη και εδώ ο λόγος παρουσιάζει ψήγματα στερεοτυπικής αναπαράστασης όπως η χρήση του μικρού ονόματος, που έχει ως συνέπεια να μειώνει εν μέρει το πολιτικό κύρος της και παράλληλα να την παρουσιάζει κυρίως ως γυναίκα και όχι ως συνδικαλίστρια. Εν αντιθέσει, στον τρόπο παρουσίασης ανδρών που συμμετέχουν στην πολιτική, έστω και ως εκπρόσωποι συνδικαλιστικών σωματείων, χρησιμοποιείται το επώνυμο και η προσφώνηση «κύριος». Άρα ενώ στη συγκεκριμένη περίπτωση τη θέση ισχύος κατέχει μία γυναίκα και ο τύπος το προβάλλει, ωστόσο για μία ακόμη φορά επιβεβαιώνεται το γεγονός ότι ο λόγος των Μέσων Ενημέρωσης δεν μπορεί να ξεφύγει από τον ανδροκρατούμενο χαρακτήρα του.

1.1.4 Πολιτική άγνοια

Στην ανάλυση που προηγήθηκε όσον αφορά τη δυναμικότητα ή μη των συνδικαλιστριών της Πάλκο, εντοπίστηκε ως ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά του λόγου η χρήση της μελοδραματικότητας. Αυτό το ύφος του μελοδράματος στην αναπαράσταση των εν λόγω γυναικών συνδικαλιστριών και της κατάστασης στην οποία περιήλθαν, στηλιτεύεται και κατακρίνεται στο επόμενο άρθρο, συμβάλλοντας όμως στην προβολή ενός διαφορετικού στερεοτυπικού χαρακτηριστικού, αυτό της πολιτικής άγνοιας. Συγκεκριμένα:

Όμως η αντιμετώπιση αυτού του δράματος με όρους και ύφος μελοδράματος, στρέφεται, κατά την ταπεινή μου γνώμη, κατά των απολυμένων. Οι οίμωγές για την άδικη μοίρα τους ίσως να τις παρηγορεί, να είναι ένα σημάδι κοινωνικής συμπάραστασης. Όταν περάσει λίγο ο καιρός και το θέμα τους δεν θα πουλάει, θα επιστρέψουν στην προσωπική τους τραγωδία, στην αφόρητη μοναξιά και διάψευση. («Για ένα μεροκάματο», Α, 11.05.2003)

Παρατηρείται ένας άμεσα επιθετικός και κριτικός λόγος για τον τρόπο που διαχειρίζονται οι ίδιες οι εργαζόμενες αλλά και τα Μέσα Ενημέρωσης το γεγονός του κλεισίματος της εταιρίας και της ξαφνικής απόλυσης των υπαλλήλων της. Ασκείται δηλαδή κριτική στο μελοδραματικό ύφος παρουσίασης και αναπαράστασης των εν λόγω γυναικών, υπονοώντας την

έλλειψη πολιτικής δύναμης αλλά και πολιτικής γνώσης για το χειρισμό ανάλογων καταστάσεων⁷.

Σε ένα εντελώς διαφορετικό πλαίσιο λόγου το στερεότυπο της πολιτικής άγνοιας⁸ εκ μέρους των γυναικών, προσδίδεται στις συνδικαλίστριες της

Πάλλο με ιδιαίτερος έμμεσο και «διακριτικό» τρόπο:

"Η εταιρεία δεν πτώχευσε -επισημαίνουν- απλώς μεταφέρεται". Και δείχνουν να κατανοούν πλήρως τους κανόνες του διεθνούς ανταγωνισμού και του καπιταλισμού, που αναγάγουν σε θεό τους τη μεγέθυνση, πάση θυσία, των κερδών για τον ιδιοκτήτη.(«Με τα μάτια των εργαζομένων», Α, 11.05.2003)

Η επιλογή του ρήματος «δείχνουν» αποτελεί ουσιαστικά έναν έμμεσο τρόπο υποτίμησης όχι μόνο των πολιτικών ικανοτήτων αυτών των γυναικών αλλά και της νοημοσύνης τους. Ενώ εξ αρχής ο λόγος φαίνεται να χρησιμοποιείται θετικά απέναντί τους, κατακρίνοντας τη σύγχρονη μορφή της παγκόσμιας οικονομίας, εντούτοις η φράση «δείχνουν να κατανοούν» συμβάλλει στην στερεοτυπική αναπαράσταση των εν λόγω γυναικών ως άβουλα και απολιτικά όντα, που δύσκολα κατανοούν τη σύγχρονη οικονομική και πολιτική πραγματικότητα. Κατά συνέπεια αυτό που αναδεικνύεται είναι ουσιαστικά η στερεοτυπική άποψη ότι οι γυναίκες και πολιτική είναι δύο ασύμβατες έννοιες, καθώς οι πρώτες, οι γυναίκες «δυσκολεύονται» να κατανοήσουν άρα και να

⁷ Βλ. «Δεν είναι όλα στραβά και ανάποδα», Ε, 25.05.2003, όπου παρατηρείται παρόμοια κριτική.

⁸ Για μία άλλη διάσταση της αναπαράστασης της πολιτικής άγνοιας βλ. «Αγαπημένη μου Δουλτσινέα», Ε, 11.05.2003.

λειτουργήσουν μέσα στα πλαίσια της δεύτερης, στη σφαίρα δηλαδή της πολιτικής.

Β' σκέλος σύγκρισης:

2. Αναπαραστάσεις γυναικών στα όρια νομιμοποιημένης και μη νομιμοποιημένης πολιτικής

2.1 Πολιτική εξάρτηση και ετεροκαθορισμός

Ο κεντρικός άξονας αναπαράστασης των γυναικών που εμπλέκονται στην τρομοκρατική οργάνωση της 17 Νοέμβρη είναι ουσιαστικά η σχέση τους με τους δύο άνδρες, το Σάββα Ξηρό και το Δημήτρη Κουφοντίνα, δύο πρόσωπα που δέχθηκαν ίσως τη μεγαλύτερη δημοσιότητα και προβλήθηκαν από το λόγο των ΜΜΕ ως δύο από τα κεντρικά στελέχη της 17Ν. Η έρευνα που διεξήχθη αναδεικνύει το γεγονός ότι ο λόγος των Μέσων Ενημέρωσης κινείται γύρω από αυτόν τον άξονα για να αναπαραστήσει τις δύο γυναίκες ως πολιτικά εξαρτημένες και ετεροκαθορισμένες από τους συγκεκριμένους άνδρες.

Σε όλο το δείγμα παρουσιάζονται ποικίλοι και ασταθείς χαρακτηρισμοί που αποδίδονταν και στις δύο γυναίκες σε σχέση με τους δύο άνδρες. Συγκεκριμένα πέρα από τη γνωστή και νόμιμη σχέση που είχε η Α. Σωτηροπούλου με το Σάββα Ξηρό- είχαν παντρευτεί άρα *μπορούν* τα Μέσα Ενημέρωσης να την αποκαλούν πρώην σύζυγο- εμφανίζεται και για τις δύο γυναίκες ένας αριθμός διαφορετικών χαρακτηρισμών ως σύζυγος, σύντροφος, φίλη, αρραβωνιαστικιά, γυναίκα, συμβία. Χαρακτηριστικά από τις πρώτες ημέρες του Ιουλίου, όπου και σηματοδοτείται η έναρξη της εξάρθρωσης της

17N δίδονται στη δημοσιότητα τα ονόματα και οι ταυτότητες των ανθρώπων που είχαν σχέση-κυρίως στενή και συγγενική- με το Σ. Ξηρό. Μεταξύ αυτών πρωταγωνιστούν οι δύο γυναίκες. Η Α. Ρομέρο παρουσιάζεται πρώτη⁹ από τις εφημερίδες και αναγνωρίζεται ως «φίλη», «συμβία», «σύντροφος» του Σ.

Ξηρού. Για παράδειγμα :

Αλίσια Ρομέρο - Κορτέζ. Η Ισπανίδα φίλη του Σάββα Ξηρού. Μακιγιέζ, επιθετική, ερωτευμένη μέχρι θανάτου, με έντονα χαρακτηριστικά και περίεργη περιπλανώμενη ζωή... (« ... ΑΚΟΥΣΟΝ ΑΚΟΥΣΟΝ», Ε, 06.07.2002)

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα εκτός του ότι χαρακτηρίζεται ως «Ισπανίδα φίλη», της προσδίδεται και το χαρακτηριστικό της *ερωτευμένης μέχρι θανάτου*. Ο συνδυασμός αυτών των δύο στοιχείων συμβάλλουν στην αναπαράσταση μιας γυναίκας απόλυτα εξαρτημένης συναισθηματικά άρα και κυριολεκτικά από το Σ. Ξηρό. Παρουσιάζεται ως η ίδια και η ζωή της να περιστρέφεται γύρω από τον άξονα του συγκεκριμένου άνδρα και να παρασύρεται από τον έρωτα της για αυτόν, χωρίς να έχει τη δυνατότητα να λειτουργήσει αυτόνομα. Με αυτόν τον τρόπο όμως αναπαριστάται μία στερεοτυπική εικόνα της γυναίκας που δεν έχει σχέση με την πολιτική. Υποτιμάται έτσι η πολιτική της

⁹ Βλ. «Γιατροί: Είναι αδύνατον να μιλήσει ακόμη», Ε, 04.07.2004, «Τα οικονομικά του Ξηρού και οι «άλλες» πηγές», Κ, 04.07.2002 όπου παρουσιάζεται ως «φίλη του Ξηρού» και «Ισπανίδα φίλη» αντίστοιχα. Παρόμοιοι χαρακτηρισμοί παρατηρούνται και στη συνέχεια για την Α. Ρομέρο: «Πρώτες «επαφές» με τον Ξηρό στον Ευαγγελισμό», Κ, 05.07.2002, «Η μακιγιέζ από τη Μαγιόρκα», Ε, 15.07.2002, «Τα σπίτια που γνώριζε ο Ξηρός», Κ, 14.07.2002.

υπόσταση, καθώς ταυτίζεται με το παραδοσιακό πρότυπο της συναισθηματικής κι υποταγμένης στον άνδρα, γυναίκας.

Με παρόμοιο σχεδόν τρόπο εμφανίζεται ο λόγος στις εφημερίδες Αυγή και Καθημερινή. Για παράδειγμα στο λόγο της Αυγής παρατηρείται ο μόνιμος σχεδόν χαρακτηρισμός της Α. Κορτέζ ως *η Ισπανίδα φίλη του Σ. Ξηρού*, («Επίθεση της Αλίσια Κορτέζ στα τηλεοπτικά κανάλια», Α, 04.07.2002) αλλά και ως *μνηστή* σύμφωνα με την Καθημερινή:

Από εκείνη την ημέρα βρίσκονται διαρκώς στην Αθήνα και μαζί με τα άλλα παιδιά τους και την Ισπανίδα μνηστή του Σάββα, Αλίσια Ρομέρο Κορτές(«Οικογένεια Ξηρού: «δεμένη» αλλά αλλιώςτική από τις άλλες», Κ, 14.07.2002)

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά την Α. Σωτηροπούλου παρατηρείται ότι στις αρχές των γεγονότων προβάλλεται ως πρώην σύζυγος του Σάββα Ξηρού, («Τα πειστήρια της "17 Νοέμβρη" », Α, 05/07/2002) αλλά από τη στιγμή που δημοσιεύεται η σχέση της με το Δημήτρη Κουφοντίνα άλλοτε προβάλλεται ως *σύντροφος, συμβία ή και σύζυγος*¹⁰ (!) του Κουφοντίνα και άλλοτε ως *πρώην σύζυγος του Σ. Ξηρού και νυν σύντροφος του Δ. Κουφοντίνα*, κυριαρχώντας συνήθως ο δεύτερος χαρακτηρισμός, όπως αναφέρεται παρακάτω:

Ο Κουφοντίνας φέρεται επίσης να είναι ο σύντροφος της πρώην συζύγου του Σάββα Ξηρού, Αγγελικής Σωτηροπούλου. («Κουφοντίνας, ο σύνδεσμος του παλιού με το νέο», Κ, 14.07.2002)

¹⁰ Βλ. «Το δίκτυο της "17 Νοέμβρη" », Κ, 16.07.2002, «Σήμερα οδηγείται στον εφέτη-ανακριτή», Κ, 06.09.2002, «Πρώτη νύχτα στην Ασφάλεια για τη Σωτηροπούλου...», Κ, 18.09.2002.

Από το συγκεκριμένο σημείο και έπειτα τονίζεται η σχέση της Α. Σωτηροπούλου με τους δύο άνδρες¹¹. Παρουσιάζεται σα να μην έχει η ίδια δική της προσωπικότητα αλλά να είναι ετερόφωτη μέσω των δύο ανδρών. Παράλληλα, αυτή η εμμονή του δημοσιογραφικού λόγου να τονίζει ταυτόχρονα και τις δύο σχέσεις της Σωτηροπούλου με τους εν λόγω άνδρες, αποτελεί ίσως ένας έμμεσος υπαινιγμός για το ποιόν της ως άνθρωπος και ειδικά για την ηθική της υπόσταση. Χαρακτηριστικά σε ένα άρθρο της Ελευθεροτυπίας, καταδεικνύεται με απροκάλυπτο τρόπο η εσκεμμένη προβολή της σχέσης που είχε με τους δύο άνδρες της 17N:

Με αυτά τα λόγια μιλάνε κάτοικοι της Γαύδου για τον Δημήτρη Κουφοντίνα και τη σύντροφό του, *την πρώην γυναίκα του Σάββα Ξηρού(δική μου έμφαση)*, την Αγγελική Σωτηροπούλου, οι οποίοι, όπως ήδη έγραψε η «Ε» πριν από δύο χρόνια, απέκτησαν σπίτι στο νησί. («Βοηθούσαν ηλικιωμένους στη Γαύδο», Ε, 16.07.2002)

Σε ένα άρθρο όπου παρατίθενται ουσιαστικά οι απόψεις των κατοίκων για την Α. Σωτηροπούλου και το σύντροφό της Δ. Κουφοντίνα, παρατηρείται το σχόλιο-παρέμβαση που γίνεται με σκοπό να υπογραμμιστεί το γεγονός ότι είχε ερωτικές σχέσεις-σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα- με δύο άνδρες που συμμετείχαν στην ίδια τρομοκρατική οργάνωση, ίσως να ήταν και φίλοι, αλλά παρ'όλα αυτά δεν την εμπόδισε η συγκεκριμένη κατάσταση να συνάψει σχέσεις και με το Δ. Κουφοντίνα. Με αυτόν τον τρόπο ο λόγος συμβάλλει έτσι ώστε από τη μία πλευρά να δομείται η εικόνα μίας ανήθικης γυναίκας¹² και

¹¹ Βλ. «Ο Κουφοντίνας ήταν στον Πειραιά...», Κ, 16.07.2002, «Βοηθούσαν ηλικιωμένους στη Γαύδο», Ε, 16.07.2002.

¹² Το στοιχείο της ανηθικότητας που αναδεικνύεται μέσα από την έντονη αναπαράσταση των δύο γυναικών ως απόλυτα εξαρτημένες από τους εν λόγω άνδρες, Σ. Ξηρό και Δ.

από την άλλη να δίδεται περισσότερη σημασία στη σχέση της Α. Σωτηροπούλου με τους δύο άνδρες παρά στη σχέση της με την πολιτική. Παρατηρείται δηλαδή μία εντατική προσπάθεια των Μέσων Ενημέρωσης να εντάξουν σε μία συγκεκριμένη ήδη προϋπάρχουσα κατηγορία αυτές τις γυναίκες. Με αυτό επιτυγχάνεται η διατήρηση των παραδοσιακών σχέσεων μεταξύ ανδρών και γυναικών, διαφυλάσσονται και αναπαράγονται παραδοσιακοί ρόλοι των δύο φύλων αλλά και υποτιμούνται οι συγκεκριμένες γυναίκες ούτως ώστε να μην αναδειχθεί η πιθανή ανεξαρτησία τους.

Η σχέση της Α. Σωτηροπούλου με τους δύο άνδρες μέλη της 17N είναι ουσιαστικά ένα από τα κεντρικά θέματα που προβλήθηκαν εξ αρχής από τα Μέσα Ενημέρωσης αλλά και συνεχίστηκε να τονίζεται ως τη σύλληψή της. Για παράδειγμα:

Αυτούς που έλεγαν ότι ήξερε τα πάντα κι είχε φτιάξει όλα αυτά τα ψέματα γιατί εκ των πραγμάτων δεν είχε άλλη επιλογή; Αυτούς που πίστευαν ότι η διπλή ζωή του Δημήτρη Κουφοντίνα είχε προβλέψει πράγματι να καλύπτει τις κινήσεις του ακόμα και από την ίδια τη σύντροφό του και μητέρα του παιδιού που μεγάλωναν μαζί;

Ή την ίδια τη Σωτηροπούλου, που, όταν κατάφερνε να χαμηλώνει τους δικαιολογημένα ανεβασμένους τόνους και δεν έχανε την ψυχραιμία της, εξέπεμπε με το δικό της τρόπο την αγωνία για τον Δημήτρη Κουφοντίνα, το μαθηματικό, τον ερασιτέχνη μελισσοκόμο, τον

Κουφοντίνα, εμφανίζεται και στα εξής άρθρα: «Στα χαρτιά του ληξιαρχείου φαίνονται ακόμη παντρεμένοι», *Ε*, 05.07.2002 (αναφορά στη Α. Σωτηροπούλου) και «Η πρώην που είναι στο πλάι του», *Ε*, 15.07.2002, όπου υπογραμμίζεται το γεγονός ότι ενώ ο Σ. Ξηρός δεν είναι χωρισμένος τυπικά με την Α. Σωτηροπούλου παράλληλα συζητεί με την Α. Κορτέζ. Ο λόγος στο συγκεκριμένο σημείο μπορεί σε πρώτο επίπεδο να λειτουργεί αρνητικά για το Σ. Ξηρό, σε δεύτερο όμως λειτουργεί υποτιμητικά για την Α. Κορτέζ, καθώς την παρουσιάζει ως μία γυναίκα *ανήθικη* που συμβιώνει με έναν παντρεμένο άνδρα.

ευσυνείδητο πατριό που σχεδόν κάθε δυο βδομάδες πήγαινε στο σχολείο του Έκτορα για να μάθει πώς πήγαινε με τα μαθήματά του;

Έκανε κάποιες τηλεφωνικές παρεμβάσεις στα κανάλια που μιλούσαν συνέχεια γι' αυτήν, τον πρώην άντρα της τον Σάββα Ξηρό, τον νυν σύντροφό της Δημήτρη Κουφοντίνα, ~~το παιδί που είχε κάνει με τον Σάββα, το~~ χωρισμό τους όταν ήδη εγκυμονούσε. Τα ρεπορτάζ κατέγραφαν όλα τα γνωστά στοιχεία για τη ζωή τους, όπως για παράδειγμα τα σπίτια της, στο Βαρνάβα και τη Γαύδο.

Ακούστηκε ακόμα ότι ήταν η γυναίκα που έδωσε τις πληροφορίες στην Αστυνομία για τη Ριανκούρ. Η Σωτηροπούλου εξανέστη. «Δεν είμαι εγώ η γυναίκα της Ριανκούρ, τι είναι αυτά που λέτε; Ο Σάββας ήταν άγιος άνθρωπος», είπε σε μία από τις παρεμβάσεις πριν κλείσει το τηλέφωνο με δύναμη. («Μια γυναίκα, δύο τρομοκράτες», *E*, 13.09.2002)

Εδώ η Α. Σωτηροπούλου παρουσιάζεται σε απόλυτη εξάρτηση από τον Δ. Κουφοντίνα και το Σ. Ξηρό. Τονίζονται οι επίμονες, άλλοτε ακραίες, άλλοτε πιο ψύχραιμες κινήσεις της να προστατεύσει τους δύο άνδρες, συμβάλλοντας όμως εμμέσως στην αναπαράσταση μιας γυναίκας που δεν έχει προσωπικότητα και ζωή αλλά λειτουργεί με γνώμονα πάντα τους εν λόγω άνδρες. Από την άλλη πλευρά στο λόγο του άρθρου εντοπίζονται υπαινιγμοί ενοχοποίησης της συγκεκριμένης γυναίκας. Η προβολή δηλαδή του γεγονότος ότι γνώριζε για τη δράση του *συντρόφου της* και δε μιλούσε αλλά αντιθέτως έλεγε ψέματα καθώς και η έμφαση που δίδεται στις φήμες ότι ήταν η γυναίκα της Ριανκούρ δομούν την απόδοση ενοχής για συμμετοχή στην τρομοκρατική οργάνωση της 17 Νοέμβρη.

Παρατηρείται συνεπώς ότι η αναπαράσταση της πολιτικής εξάρτησης γίνεται εμφανής στην ενοχοποίηση ουσιαστικά των δύο γυναικών και τη σχεδόν αυτόματη αναπαράστασή τους ως μέλη της τρομοκρατικής οργάνωσης από τις πρώτες ημέρες των γεγονότων. Συγκεκριμένα στις 05.07.2002

δημοσιεύονται δύο άρθρα, ένα από την Ελευθεροτυπία¹³ και ένα από την Καθημερινή όπου αναδεικνύεται με χαρακτηριστικό τρόπο η ενοχοποίηση των δύο γυναικών. Παρ' όλα αυτά κρίθηκε σκόπιμο να παρατεθεί το απόσπασμα της Καθημερινής καθώς καταδεικνύονται με γλαφυρότητα τα στοιχεία που προαναφέρθηκαν:

Ένα πρόσωπο–κλειδί στις συνεχώς κλιμακούμενες έρευνες για την οριστική εξάρθρωση της τρομοκρατίας στη χώρα μας προσήχθη χθες από το πρωί στα γραφεία της Αντιτρομοκρατικής Υπηρεσίας. Πρόκειται για την πρώην σύζυγο του Σάββα Ξηρού, Αγγελική Σωτηροπούλου, με την οποία ο 40χρονος είχε χωρίσει το 1990, αμέσως μετά τη γέννηση του παιδιού τους. Από τις Διωκτικές Αρχές ανεζητείτο εδώ και ημέρες η Σωτηροπούλου, καθώς εκτιμήθηκε ότι δεν μπορεί να μη γνώριζε τίποτα για τη δράση του πρώην συζύγου της, με τον οποίο παρέμεινε παντρεμένη για επτά χρόνια.

Τελικά εντοπίσθηκε και χθες το πρωί προσήχθη για εξέταση. Σύμφωνα με πληροφορίες που έγιναν γνωστές, η Σωτηροπούλου χαρακτηρίζεται άτομο με χαρακτηριστικά του χώρου των αναρχικών.

¹³ Βλ. «Ανακρίνεται η πρώην σύζυγος με φόντο τη Ριανκούρ», Ε, 05.07.2002, όπου παρατηρείται και έμμεση ενοχοποίηση της Α. Ρομέρο.

Από την Αστυνομία, πάντως, θεωρείται ότι η γυναίκα, που είναι επίσης 40 ετών, γνωρίζει πολλά. Τόσο όσον αφορά τη δράση του Ξηρού όσο και όσον αφορά τους ανθρώπους με τους οποίους συνεργαζόταν όλα αυτά τα χρόνια. Επιπλέον, δεν αποκλείεται αυτή η ίδια να είχε

λάβει μέρος στον σχεδιασμό ή ακόμη και στην εκτέλεση χτυπημάτων. Από την Αντιτρομοκρατική

συγκεντρώνονται στοιχεία, περιγραφές και μαρτυρίες για τη γυναίκα που είχε λάβει μέρος σε διάφορα χτυπήματα, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν πρόκειται για τη Σωτηροπούλου. («Πρόσωπο-κλειδί η πρώην σύζυγος του Σάββα Ξηρού», Κ, 05.07.2002)

Το συγκεκριμένο άρθρο υπογραμμίζει με ιδιαίτερα γλαφυρό και άμεσο λόγο την εμπλοκή της Α. Σωτηροπούλου στη 17Ν. Παρουσιάζεται ως πρόσωπο-κλειδί που αναμφίβολα γνωρίζει πολλά για τη δράση του πρώην συζύγου της. Σε αυτό το σημείο ο λόγος προδίδει την «ταύτιση» που γίνεται μεταξύ των δύο προσώπων. Ενώ δεν υπάρχουν στοιχεία, εντούτοις προβάλλεται το γεγονός ότι η Α. Σωτηροπούλου, ως πολιτικά εξαρτημένο και υποταγμένο άτομο, ενεργεί σύμφωνα με το ιδεολογικό πρότυπο του συζύγου της και αποκλείεται η πιθανότητα διαφορετικής και ανεξάρτητης πολιτικής γνώμης.

Στα ίδια πλαίσια κινείται ο λόγος σε σχετικά άρθρα των υπολοίπων δύο εφημερίδων¹⁴ και για τις δύο γυναίκες¹⁵. Εντούτοις υπάρχουν αποσπάσματα

¹⁴ Βλ. «Η πρώην που είναι στο πλάι του», Ε, 15.07.2002, «Αποτύπωμα πρόδωσε τη Σωτηροπούλου», Κ, 13.09.2002, «Ένα αποτύπωμα πρόδωσε τη Σωτηροπούλου», Κ, 13.09.2002, «"Ανθρωπος - κλειδί" ο καταζητούμενος Κουφοντίνας», Α, 16.07.2002, «Το 17ο χτύπημα της ΕΛ.ΑΣ.», Ε, 13.09.2002, «Το δίκτυ των καταθέσεων», Ε, 13.09.2002.

¹⁵ Για Α. Κορτές βλ. «ΑΛΙΣΙΑ ΡΟΜΕΡΟ - ΣΑΒΒΑΣ ΞΗΡΟΣ 10 χρόνια χωρίς μυστήριο», Ε, 03.07.2002, «Ημερολόγιο αποκαλύψεων», Ε, 14.07.2002.

όπου η χρήση του λόγου αναπαριστά την ενοχή της Α. Σωτηροπούλου με έναν ιδιαιτέρως παράξενο τρόπο. Για παράδειγμα:

Σύμφωνα με δικαστικές πηγές, η διαφωνία του κ. Ζερβομπεάκου έγκειται στη συνεκτίμηση συγκεκριμένων στοιχείων τόσο αναφορικά με την εμπλοκή της Αγγελικής Σωτηροπούλου όσο και σε σχέση με την εν γένει στάση της κατά τη διάρκεια της απολογίας της. Υπενθυμίζεται ότι σύμφωνα με πληροφορίες κατά το στάδιο της εξάωσης απολογίας δεν της ζητήθηκε να προβεί σε κρίσεις αναφορικά με «ιδεολογικό υπόβαθρο», ενώ δεν της τέθηκαν ερωτήσεις για συγκεκριμένες πράξεις της οργάνωσης, αφού η Αγγελική Σωτηροπούλου δεν κατηγορείται για κάποιο από τα «χτυπήματα» της 17Ν. *Βεβαίως η πρώην σύζυγος του Σάββα Ξηρού και νυν σύντροφος του Δημ. Κουφοντίνα (δική μου έμφαση)* κλήθηκε και έδωσε εξηγήσεις για την ύπαρξη του αποτυπώματός της στη γιάφκα της Δαμάρεως καθώς και για αντιφάσεις καταθέσεών της σε σχέση με ισχυρισμούς του Σάββα Ξηρού. («Γιατί ο εισαγγελέας πρότεινε Κορυδαλλό για Σωτηροπούλου», Ε, 17.09.2002)

Εδώ η έμφαση της σχέσης της Α. Σωτηροπούλου με τους δύο άνδρες γίνεται με τόσο έντονο τρόπο¹⁶ που φαίνεται ότι ο λόγος χρησιμοποιείται για να μας υπενθυμίσει ότι παρά την απελευθέρωσή της, η συγκεκριμένη γυναίκα εξακολουθεί να είναι η πρώην σύζυγος του Σ. Ξηρού και η νυν σύντροφος του Δ. Κουφοντίνα, άρα εξακολουθεί να είναι ύποπτη.

¹⁶ Για παρόμοια χρήση του λόγου βλ. «Κρίνεται η τύχη της Σωτηροπούλου», Κ, 17.09.2002.

Παρατηρείται μία προσπάθεια υποτίμησης της συγκεκριμένης γυναίκας αλλά και του ρόλου που μπορεί να έπαιξε στην τρομοκρατική οργάνωση, ουσιαστικά σε μερικές φάσεις αναπαριστάται ως ένα άτομο που συμμετείχε σε μία οργάνωση επειδή ήταν η σύντροφος ενός σημαντικού μέλους της, όχι επειδή μπορεί να το ήθελε η ίδια.

Η προβολή της εξάρτησης των δύο γυναικών αποτελεί όπως έχει ήδη προαναφερθεί μία προσπάθεια υποτίμησης της πολιτικής τους ιδιότητας η οποία μεταφράζεται όχι μόνο ως ενοχοποίηση αλλά και ως έντονη προβολή παθητικότητας εκ μέρους τους. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω του λόγου που άλλοτε τις αναπαριστά ως αντικείμενα προστασίας¹⁷ και άλλοτε ως αντικείμενα εκμετάλλευσης. Για παράδειγμα αναφέρεται στην Καθημερινή:

«Ασπίδα προστασίας»

Υπενθυμίζεται ότι ο Σάββας Ξηρός προσπάθησε να δημιουργήσει μία «ασπίδα προστασίας» γύρω από τη Σωτηροπούλου. Το ίδιο λέγεται ότι έκανε και ο σύντροφος της Δημ. Κουφοντίνας. Πολλοί ήταν εκείνοι που υποστήριξαν ότι ο «Λουκάς» της 17N παραδόθηκε όχι μόνον γιατί είχε φτάσει σε αδιέξοδο, αλλά και για να προστατέψει τη σύντρόφό του και το παιδί τους, όταν ο κλοιός είδε ότι έσφιγγε γύρω της.

Υπάρχει βέβαια και μια άλλη άποψη, η σύλληψη της Σωτηροπούλου να λειτουργεί ως μοχλός πίεσης κυρίως μετά τα όσα δήλωσε μέσω του συνηγόρου του και της Αλίθια Ρομέρο ο Σάββας Ξηρός, αφήνοντας ανοιχτό το ενδεχόμενο να αναιρέσει σημεία από τις απολογίες του. («Αντιμετωπίζει βαριές κατηγορίες», Κ, 13.09.2002)

¹⁷Βλ. επίσης «Εκθετος ο Γιωτόπουλος», Κ, 06.09.2002 και «Ο «Λουκάς» για την Αγγελική», Κ, 18.09.2002.

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα τονίζεται η προσπάθεια προστασίας της Α. Σωτηροπούλου και από τους δύο άνδρες με τους οποίους είχε σχέση, το Σ. Ξηρό και το Δ.Κουφοντίνα. Χαρακτηριστικά υπογραμμίζεται το γεγονός ότι ο Δ. Κουφοντίνας παραδόθηκε για να προστατεύσει την ίδια και το παιδί της από τον κλοιό που τους έσφιγγε. Με αυτόν τον τρόπο προσδίδεται το χαρακτηριστικό του «ιπποτισμού» που θυσιάζεται για να σώσει την αδύναμη και άβουλη γυναίκα. Αναδεικνύονται επομένως και προστατεύονται οι παραδοσιακοί ρόλοι του άνδρα ως ο ισχυρός που προστατεύει και της γυναίκας που αναμένει παθητικά και εξαρτάται από τις πράξεις του. Ακόμη και σε ένα ζευγάρι “τρομοκρατών” εντοπίζεται η συμβολή του λόγου στη διατήρηση των παραδοσιακών ρόλων του φύλου. Παράλληλα από την Αυγή δίδεται μία διαφορετική εξήγηση(ή η άλλη πλευρά των γεγονότων) η οποία όμως παρουσιάζει την Α. Σωτηροπούλου ως ένα «αντικείμενο» εκμετάλλευσης¹⁸ εκ μέρους των αστυνομικών αρχών:

Η Αγγελική Σωτηροπούλου, 40 ετών, σύντροφος του Δ. Κουφοντίνα και πρώην σύζυγος του Σ. Ξηρού, κατ' επανάληψη είχε υποδειχθεί ως μια από τις γυναίκες της "17N" και οι διαρρέουσες πληροφορίες γύρω από το άτομό της χρησιμοποιήθηκαν ως μοχλός πίεσης προς τον "Λουκά" που διέφευγε. Μια εβδομάδα μετά την αυθόρμητη παράδοση του τελευταίου, ανακοινώθηκε αιφνιδίως ένα σημαντικό στοιχείο και η Σωτηροπούλου συνελήφθη. («Συνελήφθη η Αγγελική Σωτηροπούλου», Α,13.09.2002)

¹⁸ Βλ. επίσης «Μήνυμα με τη σύλληψη Σωτηροπούλου», Α,13.09.2002.

Ο λόγος εδώ αναπαριστά τη συγκεκριμένη γυναίκα ως ένα μοχλό πίεσης, ως μία γυναίκα που δεν έχει αξία και προσωπικότητα. Η μόνη αξία είναι η στενή σχέση της με το κυριότερο καταζητούμενο(τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο) της 17N.

Εν κατακλείδι μέσω του λόγου του τύπου αναδεικνύεται η στερεοτυπική άποψη άρα και η αναπαράσταση ότι η γυναίκα αποκτά κύρος και αναφέρεται πάντα σε σχέση με τον άνδρα, η ταυτότητά της προσδιορίζεται και εξαρτάται από το γεγονός του αν είναι παντρεμένη και με ποιον είναι παντρεμένη, ενώ δε διατυπώνεται με αντίστοιχη εμμονή στην αναπαράσταση των ανδρών τους.

2.2 **Μητρότητα**

Η προβολή της μητρότητας ως ουσιώδες και “φυσικό” χαρακτηριστικό των γυναικών που συμμετέχουν στην πολιτική, παρατηρήθηκε στον τρόπο που αναπαραστάθηκε η Αγγελική Σωτηροπούλου. Εντοπίστηκαν δύο βασικοί αρνητικοί τρόποι αναπαράστασης που συνδέονται με τη μητρότητα. Ο πρώτος αφορά την επανειλημμένη αναφορά της Α. Σωτηροπούλου ως μητέρα, με βασικό σκοπό τον επισκιασμό της πολιτικής υπόστασής της. Ο δεύτερος αφορά την προβολή μιας αρνητικής και υποβαθμισμένης εικόνας της Α. Σωτηροπούλου ως μητέρα που έχει ως αποτέλεσμα τη γενικότερη προσβολή και υποτίμηση της συγκεκριμένης γυναίκας. Τέλος ένα σημαντικό εύρημα της έρευνας είναι η ύπαρξη ορισμένων ψηγμάτων θετικής αναπαράστασης της Α. Σωτηροπούλου αναφορικά με τη μητρική της συμπεριφορά.

Αναλυτικότερα, μελετώντας τα άρθρα από την αρχή της εξάρθρωσης της 17N παρατηρούμε την έντονη αναφορά της Σωτηροπούλου ως «μητέρα». Τις πρώτες ημέρες, κατά τις οποίες άρχισε να αποκτά διαστάσεις το θέμα της εξάρθρωσης της τρομοκρατικής οργάνωσης και να δημοσιεύονται στοιχεία για τη 17 Νοέμβρη, όπως ήταν αναμενόμενο τα άρθρα ασχολούνταν με τη ζωή και την προσωπικότητα του πρώτου ανθρώπου που φερόταν ότι είχε άμεση σχέση με την ελληνική τρομοκρατική οργάνωση, το Σάββα Ξηρό. Στις 05.07.2002 δημοσιεύεται ένα άρθρο(«Ο αγιογράφος, ο βομβιστής, ο φευγάτος, ο γιος του παπά», Ε) που σκιαγραφεί τον εν λόγω άνδρα και τη ζωή του. Αναφέρεται στο γάμο του με την Αγγελική Σωτηροπούλου και η μοναδική πληροφορία που δίδεται για αυτή τη γυναίκα αναφέρεται στη μητρική της ιδιότητα, στο γεγονός ότι έκαναν ένα παιδί μαζί.

Την ίδια ακριβώς περίοδο δημοσιεύεται στην εφημερίδα Αυγή ένα άρθρο («Τα πειστήρια της "17 Νοέμβρη"», Α, 05.07.2002) όπου παρατίθενται κυρίως πληροφορίες για το Σάββα Ξηρό και τη συμμετοχή του στη 17N, εμφανίζεται για πρώτη φορά και το όνομα της Αγγελικής Σωτηροπούλου. Συγκεκριμένα, αναφέροντας το άρθρο ότι η αστυνομία με πολύ προσεκτικό τρόπο επέτρεψε να διαρρεύσουν σημαντικές πληροφορίες που συνδέονται με το Σ.Ξηρό, επισημαίνεται ως πρώτο στη σειρά ότι στις 04/07/2002 εξετάσθηκε στην Αντιτρομοκρατική υπηρεσία «η πρώτη σύζυγος του Ξηρού και μητέρα του 13χρονου παιδιού». Μέσω της επιλογής των λέξεων τονίζεται η ιδιότητα της

μητέρας στη Σωτηροπούλου ως ένα από τα πιο έντονα αναγνωριστικά στοιχεία της συγκεκριμένης γυναίκας¹⁹.

Στις 05.07.2002 όπου γίνεται και στην εφημερίδα Καθημερινή η πρώτη αναφορά της Α. Σωτηροπούλου («Πρόσωπο–κλειδί η πρώην σύζυγος του Σάββα Ξηρού») αναφέρεται :

Ενα πρόσωπο–κλειδί στις συνεχώς κλιμακούμενες έρευνες για την οριστική εξάρθρωση της τρομοκρατίας στη χώρα μας προσήχθη χθες από το πρωί στα γραφεία της Αντιτρομοκρατικής Υπηρεσίας. Πρόκειται για την πρώην σύζυγο του Σάββα Ξηρού, Αγγελική Σωτηροπούλου, με την οποία ο 40χρονος είχε χωρίσει το 1990, αμέσως μετά τη γέννηση του παιδιού τους.

Ως δεύτερο χαρακτηριστικό της ταυτότητάς της δηλώνεται ότι έχει ένα παιδί. Ωστόσο στο άρθρο δίδονται και άλλες λεπτομέρειες που αποσκοπούν σε μία έμμεση προσβολή της Α. Σωτηροπούλου. Συγκεκριμένα στην πρώτη παράγραφο τονίζεται το γεγονός ότι χώρισε με το Σάββα Ξηρό μετά τη γέννηση του παιδιού τους. Με αυτόν τον τρόπο παράλληλα γίνεται μία έμμεση επίθεση στο πρόσωπό της και αμφισβητείται η ποιότητά της ως μητέρα. Όταν υπογραμμίζεται το γεγονός ότι ήταν έγκυος την περίοδο που χώρισε με τον Σ. Ξηρό από τη μία πλευρά δίδεται η πληροφορία ότι το παιδί δεν προέρχεται από σχέση εκτός γάμου επιρρίπτοντας ενδεχομένως κατηγορίες και στους

¹⁹ Βλ. «Μια γυναίκα, δύο τρομοκράτες», *Ε*, 13.09.2002, «Αποφάσισαν κελί», *Ε*, 18.09.2002, «Αγγελική Σωτηροπούλου: «Ο Δημήτρης είναι ένας εξαιρετικός άνθρωπος», *Ε*, 16.07.2002, όπου αναπαριστάται με παρόμοιο τρόπο η μητρότητα.

δύο γονείς για το γεγονός ότι χώρισαν ενώ γνώριζαν ότι περίμεναν τη γέννηση του παιδιού τους. Παράλληλα όμως από την άλλη πλευρά, μπορεί να υφέρπει στο λόγο και μία νύξη αμφισβήτησης της πατρότητας του παιδιού²⁰. Έτσι τίθεται μία μη κανονιστική ή και παραβατική θηλυκότητα.

Η αμφισβήτηση της πατρότητας χρησιμοποιήθηκε σε έντονο βαθμό για την αρνητική αναπαράσταση της Α. Σωτηροπούλου. Επί παραδείγματι:

«Μιλώντας για τη γνωριμία τους, είχε πει ότι τον γνώρισε το καλοκαίρι του 1989 στη Γαύδο, όπου είχε πάει μόνη της για διακοπές και προσθέτει ότι αυτή τον γνώρισε στον Σάββα Ξηρό. Η εκδοχή που δίνει ο Σάββας Ξηρός στην απολογία του, είναι κάπως διαφορετική. Η Αγγελική Σωτηροπούλου έχει έναν γιο τον Εκτορα, ο οποίος γεννήθηκε το 1990. Με τον Δημήτρη Κουφοντίνα άρχισε να συζεί, όπως η ίδια λέει, μετά τον χωρισμό της με τον Σάββα. Στη αρχή έμειναν στη Νέα Πεντέλη και στη συνέχεια στα Βριλήσια». («Ένα αποτύπωμα πρόδωσε τη Σωτηροπούλου», Κ, 13.09.2002)

Σε αυτό το απόσπασμα όπου δίνονται στοιχεία για τη σχέση της Σωτηροπούλου με τους άνδρες και πώς τους γνώριζε, συμπεριλαμβάνεται και μία άλλη πληροφορία για την ημερομηνία γέννησης του παιδιού της. Μία πληροφορία που επιφανειακά φαίνεται να μην έχει νοηματική σχέση με το υπόλοιπο γλωσσικό συγκείμενο. Εντούτοις, μία δεύτερη ανάγνωση μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι με αυτόν τον τρόπο αμφισβητείται η ακεραιότητα της συγκεκριμένης γυναίκας αφού παρουσιάζεται να αιωρείται το θέμα της πατρότητας, είναι μία έμμεση προσβολή στο πρόσωπό της ως μητέρα και ως γυναίκα γενικότερα.

²⁰ Βλ. επίσης «Δεν είμαι εγώ η γυναίκα της Ριανκούρ», Ε, 08.07.2002.

Η προβολή της μητρότητας της Α. Σωτηροπούλου συνεχίζεται ουσιαστικά καθ' όλη τη διάρκεια που καλύπτει το δείγμα της έρευνας. Ιδιαίτερως χαρακτηριστικό στοιχείο είναι η έμφαση που δίδεται στη μητρική της ιδιότητα κατά τη διάρκεια των συλλήψεών της. Συγκεκριμένα στις 13.09.2002, την ημέρα της δημοσιοποίησης της πρώτης σύλληψης της Α. Σωτηροπούλου δημοσιεύεται το εξής άρθρο:

Το ένταλμα σύλληψης για τη 40χρονη γυναίκα, μητέρα του 12χρονου Έκτορα, εκδόθηκε νωρίς χθες το μεσημέρι, ύστερα από έκθεση της διεύθυνσης εγκληματολογικών ερευνών, σύμφωνα με την οποία αποτυπώματα της Αγγελικής Σωτηροπούλου ταυτοποιήθηκαν και στις δύο γιάφκες της 17Ν. Στην οδό Δαμάρεως 73 και στην οδό Πάτμου 85. («Το 17ο χτύπημα της ΕΛ.ΑΣ.», Ε, 13.09.2002)

Όπως παρατηρούμε στην περιγραφή της Α. Σωτηροπούλου, μετά το όνομα και την ηλικία της δίδεται ως βασικό χαρακτηριστικό η ιδιότητα της μητέρας. Ο λόγος για μία ακόμη φορά αναδεικνύει τη “βασική” ιδιότητα της γυναίκας αλλά και προσπαθεί να τη διαιωνίσει. Προβάλλοντας το γεγονός ότι ακόμα και μία γυναίκα-μέλος τρομοκρατικής οργάνωσης είναι μητέρα συμβάλλει στη φυσικοποίηση και διατήρηση του προτύπου της γυναίκας²¹ αλλά παράλληλα γίνεται μία απόπειρα υποτίμησης του πολιτικού ρόλου της.

Στο ίδιο άρθρο επίσης, τονίζεται η προθυμία των αρχών να επιτρέψουν την επικοινωνία της Α. Σωτηροπούλου με το παιδί της:

Αργότερα οδηγήθηκε στα κρατητήρια της Αντιτρομοκρατικής, όπου θα κρατείται μέχρι την

²¹ Βλ. επίσης «Το δίχτυ των καταθέσεων», Ε, 13.09.2002.

απολογία της στον ανακριτή. Αξιωματικοί της Αντιτρομοκρατικής έδειχναν διατεθειμένοι οποιαδήποτε στιγμή να επιτρέψουν επικοινωνία του 12χρονου Έκτορα με τη μητέρα του. Ενός παιδιού το οποίο η πολιτεία οφείλει να στερήσει, όπως ακριβώς έπρεπε να στερήσει και τα υπόλοιπα παιδιά που έχασαν τους γονείς τους εξαιτίας της τρομοκρατικής δραστηριότητας.

Εδώ προβάλλεται η προθυμία της επίσημης εξουσίας για τη διατήρηση και διαφύλαξη του μητρικού προτύπου. Με αυτόν τον τρόπο όμως επιχειρείται μία έμμεση υποτίμηση και προσβολή της «μητέρας» Σωτηροπούλου γιατί δεν μπόρεσε η ίδια να προστατεύσει το παιδί της. Ο λόγος χρησιμοποιείται έτσι ώστε να αναδείξει από τη μία πλευρά ένα κοινωνικό και προνοιακό κράτος που περιθάλλει *παιδιά-θύματα* της τρομοκρατικής δραστηριότητας και από την άλλη μέσω της συγκεκριμένης προβολής αναπαριστάται η Α. Σωτηροπούλου ως μία «κακή» μητέρα που εξαιτίας των *πολιτικών-τρομοκρατικών* της ενεργειών έφερε το παιδί της σε αυτήν τη δεινή κατάσταση²².

Οι κατηγορίες που δέχθηκε η Α. Σωτηροπούλου για την ανάρμοστη²³ μητρική της συμπεριφορά αναδεικνύονται μέσα από ποικίλους χειρισμούς του λόγου. Ένας εξ αυτών αναφέρεται στη σχέση που είχε το παιδί της με το Δ. Κουφοντίνα με έμφαση στο γεγονός ότι πήγε με τη μητέρα του να τον

²² Βλ. «Γιατί ο εισαγγελέας πρότεινε Κορυδαλλό για Σωτηροπούλου», *Ε*, 17.09.2002, για παρόμοια αναπαράσταση.

²³ Σύμφωνα με τη Dubisch (στο Παπαταξιάρχης και Παραδέλλης, 1992, σσ.104) οι γυναίκες παίζουν έναν ηθικό και συμβολικό ρόλο, οι «παθητικές» πλευρές του οποίου έρχονται σε αντίθεση με τους πιο «ενεργητικούς» και δομικά καθοριστικούς ρόλους των ανδρών.

επισκεφθεί στα κρατητήρια της Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης. Για παράδειγμα αναφέρεται στην Ελευθεροτυπία:

Η Αγγελική Σωτηροπούλου με τον μικρό Έκτορα αποχωρεί από την πλαϊνή έξοδο της Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης. Λίγο πριν, ο Δημ. Κουφοντίνας είχε συναντηθεί μαζί τους

...Είδε τη σύντροφό του να βασανίζεται, να απειλείται με σύλληψη και το παιδί της, που φαίνεται υπεραγαπά, να ταλαιπωρείται. («Το κατά «Λουκάν» ... τετέλεσται», Ε, 06.09.2002)

Εδώ ο λόγος σε συνδυασμό με την προβολή της φωτογραφίας της Σωτηροπούλου και του υιού να επισκέπτονται τον Δ. Κουφοντίνα στη ΓΑΔΑ υπογραμμίζει αυτή την διαφορετικότητα που έχει η συγκεκριμένη γυναίκα αλλά και η οικογένειά της. Εμμέσως ίσως να αναδεικνύεται η άρνηση ολόκληρης της κοινωνίας να δεχτεί το συγκεκριμένο μοτίβο οικογένειας²⁴.

Σε αυτήν την αναπαράσταση συνηγορεί και το επόμενο απόσπασμα άρθρου όπου προβάλλεται το αφύσικο της μητρικής αλλά και οικογενειακής συμπεριφοράς:

Το εξοχικό στη Γαύδο. Δύο τρεις μήνες κάθε καλοκαίρι, η Αγγελική Σωτηροπούλου με τον 12χρονο γιο της και τον νυν σύντροφό της παραθέριζαν στο εξοχικό τους στη Γαύδο, όπου τους επισκέπτονταν ο Σάββας Ξηρός με την Ισπανίδα φίλη του. Τα Χριστούγεννα του 2000 λέγεται ότι ο Σάββας Ξηρός είχε μεταβεί εκεί για να φτιάξει τα κουφώματα. («Τα σπίτια που γνώριζε ο Ξηρός», Κ, 14.07.2002)

²⁴Το ίδιο γεγονός περιγράφεται μέσα σε παρόμοια πλαίσια του λόγου στο «Η 17Ν τελείωσε, «ομολογεί» ο Κουφοντίνας», Κ, 06.09.2002. Βλ. όμως «Αρχηγική παράδοση Κουφοντίνας», Α, 06.09.2002, όπου χρησιμοποιείται ένας πιο λακωνικός και άχρωμος λόγος.

Δημιουργείται μία εικόνα που θα μπορούσαμε να πούμε ότι δεν αρμόζει καθόλου στα ήθη και τις αξίες της ελληνικής κοινωνίας, η εικόνα μιας μητέρας ανάρμοστης και μίας οικογένειας διαφορετικής από τις παραδοσιακές, όπου οι γονείς είναι διαζευγμένοι, έχει ο καθένας ένα σύντροφο και περνάνε όλοι μαζί τις διακοπές τους. Υπογραμμίζεται ειδικά η συμπεριφορά της μητέρας, η οποία στις διακοπές με το γιο της έχει και το σύντροφό της -χωρίς να δίνονται οι ακριβείς λεπτομέρειες της συμπεριφοράς και της σχέσης του γιου με τον Δημήτρη Κουφοντίνα- συμβάλλοντας έτσι από τη μία πλευρά στην υποτίμηση της Α. Σωτηροπούλου και από την άλλη στον επισκιασμό της πολιτικής της υπόστασης.

Η υποτίμηση και η προσβολή της Α. Σωτηροπούλου παρατηρείται σε πιο έντονο βαθμό κατά την περιγραφή των γεγονότων της δεύτερης και οριστικής σύλληψής της.

Ωστόσο το γεγονός το οποίο προβλήθηκε με ιδιαίτερη έμφαση από τις τρεις εφημερίδες και συνέβαλε σημαντικά στην αρνητική αναπαράστασή της είναι η τελική σύλληψη της Α. Σωτηροπούλου, παρουσία του γιου της.

Χαρακτηριστικά στην Καθημερινή δημοσιεύεται το εξής άρθρο:

Η παράδοση

Την ώρα που γνωστοποιήθηκε η απόφαση του Συμβουλίου Εφετών και το διατακτικό της σύλληψής της διαβιβαζόταν στην Αντιτρομοκρατική Υπηρεσία, η Αγγελική Σωτηροπούλου κρατώντας από το χέρι τον 12χρονο γιο της Εκτορα έβγαινε από το σπίτι της στον Βαρνάβα, συνοδευόμενη από την Αλίθια Ρομέρο Κορτέζ. Οι δύο γυναίκες με το παιδί επιβιβάστηκαν στο αυτοκίνητο της Αλίθια και κατευθύνθηκαν στο κέντρο της Αθήνας.

Στη συμβολή της Πατησίων με την Αγ. Μελετίου, όπου πραγματοποίησαν ολιγόλεπτη στάση, οι άνδρες της Αντιτρομοκρατικής πλησίασαν τη Σωτηροπούλου και της ζήτησαν να τους ακολουθήσει. Εκείνη υπάκουσε και, αφού φίλησε σταυρωτά την Αλίθια και αποχαιρέτησε τον γιο της οδηγήθηκε στην Ασφάλεια Αττικής. («Πρώτη νύχτα στην Ασφάλεια για τη Σωτηροπούλου...», Κ, 18.09.2002)

Όλη η περιγραφή του γεγονότος περιστρέφεται γύρω από τη σχέση μητέρας και γιου. Προβάλλεται με έντονο τρόπο η μητρότητα στη Α. Σωτηροπούλου και εμμέσως κατακρίνεται το γεγονός ότι όλα συνέβησαν μπροστά στο παιδί²⁵. Ουσιαστικά δεν υπάρχει άμεση κατηγορία, αλλά ο τρόπος που διαχειρίζεται ο λόγος το συμβάν, καταδεικνύει ως τραγική φιγούρα το παιδί και ως ψυχρή μητέρα την Α. Σωτηροπούλου. Δεν τονίζεται κανένας συναισθηματισμός εκ μέρους της ίδιας αλλά παράλληλα δεν αναφέρεται στο άρθρο μία σημαντική λεπτομέρεια, ότι παρακολουθούσαν οι τηλεοπτικές κάμερες.

Εν αντιθέσει με το απόσπασμα της Αυγής όπου παρουσιάζεται από μία διαφορετική οπτική το εν λόγω συμβάν. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι:

Η σύλληψή της έγινε ταυτόχρονα από την Αντιτρομοκρατική και τις κάμερες, ενώ αυτή βρισκόταν μαζί με τον 11χρονο γιο της... («Όταν οι κάμερες "συλλαμβάνουν"...», Α, 18.09.2002)

²⁵ Βλ. «Φίλησε το παιδί της και τους ακολούθησε», Ε, 18.09.2002, «Απομόνωση στο προαύλιο για τον Α. Γιωτόπουλο», Ε, 19.09.2002, όπου περιγράφεται με παρόμοιο τρόπο η σύλληψη της Α. Σωτηροπούλου.

Παρατηρείται μία προσπάθεια να προφυλαχτεί το μητρικό πρόσωπο. Σε αυτό το απόσπασμα δεν κατηγορείται η Α. Σωτηροπούλου αλλά αντιθέτως μέσω της έμμεσης επίθεσης στην αστυνομία και τα Μέσα Ενημέρωσης για το γεγονός ότι η Σωτηροπούλου συνελήφθη παρουσία του γιου της προβάλλεται εν μέρει μία θετική πλευρά της Α. Σωτηροπούλου, ως μητέρα. Πέραν τούτου όμως δεν παύει να τονίζεται η μητρική ιδιότητα²⁶ και μάλιστα σε μία ιδιαίτερα αρνητική στιγμή όπου συλλαμβάνεται για την πολιτική της συμπεριφορά, γεγονός ωστόσο που επισκιάζεται και εδώ.

Παρά το αδιαμφισβήτητο συμπέρασμα ότι η αρνητική αναπαράσταση της μητρικής συμπεριφοράς της Α. Σωτηροπούλου κυριαρχεί, εντούτοις ο λόγος του τύπου παρουσιάζει και ορισμένα παραδείγματα θετικής αναπαράστασης. Επί παραδείγματι:

Η «Κική» όπως την ξέρουν οι γνωστοί της στη Γαύδο είναι μια φυσιολογική γυναίκα και πολύ καλή μητέρα. («Η πρώην που είναι στο πλάι του», *Ε*, 15.07.2002)

Εδώ υπάρχει μία αναφορά του τύπου στο λόγο που αρθρώνουν οι ίδιοι οι κάτοικοι της Γαύδου(νησί όπου είχαν εξοχικό και παραθέριζαν κάθε καλοκαίρι). Οι αναπαραστάσεις που δομούνται για τη Α. Σωτηροπούλου είναι αυτές της «φυσιολογικής γυναίκας και πολύ καλής μητέρας». Δύο στοιχεία που αναδεικνύουν την υπόστασή της και το κύρος της κοινωνικά. Το γεγονός ότι προβάλλονται και επιλέγονται από το λόγο των γνωστών της οι

²⁶ Βλ. «Στον Κορυδαλλό και η Σωτηροπούλου», Α, 18.09.2002, όπου προβάλλεται σε παρόμοιο πλαίσιο η σύλληψη.

συγκεκριμένοι χαρακτηρισμοί λειτουργούν έτσι ώστε να προσδίδουν σεβασμό και αξία στη συγκεκριμένη γυναίκα.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης μία διαφορετική περιγραφή της σύλληψης της Α. Σωτηροπούλου, όπου φωτίζονται θετικές πλευρές της μητρικής της συμπεριφοράς:

Δεν ήθελε -όπως λένε οι πληροφορίες- να συλληφθεί μπροστά στον ανήλικο γιο της Έκτορα. Κάτι το οποίο δεν επιθυμούσαν ούτε οι αρμόδιες αρχές, που σύμφωνα με πληροφορίες έσπευσαν να την ειδοποιήσουν. («Για τρία κακουργήματα», *Ε*, 13.09.2002)

Αφενός προβάλλεται ένα θετικό χαρακτηριστικό για τη Α. Σωτηροπούλου, το ότι δεν επιθυμεί δηλαδή να στεναχωρήσει το παιδί της να δει τη σκηνή της σύλληψής της και για αυτόν το λόγο προετοιμάζεται καταλλήλως. Αφετέρου ο το γεγονός ότι τονίζεται και εδώ η *μέριμνα* των αρχών για το παιδί της λειτουργεί αποδυναμώνοντας τη θετική εικόνα της Α. Σωτηροπούλου.

2.3 Σεξιστικά χαρακτηριστικά-εμφάνιση

Εν αντιθέσει με το στερεότυπο της μητρότητας, η σεξιστική χρήση του λόγου είναι εμφανής στον τρόπο αναπαράστασης και των δύο γυναικών που μελετάμε. Ένα από τα σημαντικότερα ίσως ερευνητικά αποτελέσματα σε αυτό το τμήμα της εργασίας είναι το γεγονός ότι δεν εντοπίστηκαν στο λόγο των

εφημερίδων Καθημερινή και Αυγή, αναφορές στην εξωτερική εμφάνισή της Α. Σωτηροπούλου και Α. Κορτέζ, ενώ η Ελευθεροτυπία παρουσιάζει έναν πλούτο στην προβολή των εξωτερικών τους χαρακτηριστικών²⁷.

Συγκεκριμένα στις 04.07.2002 («Γιατροί: Είναι αδύνατον να μιλήσει ακόμη»,

Ε) η Α. Ρομέρο είναι η μοναδική που περιγράφεται με βάση την εμφάνιση της,

ενώ για τα μέλη της οικογένειας Ξηρού γίνεται μία απλή αναφορά:

Μαλλιά μακριά, αχτένιστα, φορώντας ένα φαρδύ μπεζ φόρεμα, σανδάλια και μαύρα γυαλιά, η Αλίσια εμφανίστηκε γύρω στις 3 το μεσημέρι στην πίσω είσοδο του νοσοκομείου (από την οδό Πατέρα), μαζί με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, μετά την κράτησή της.

Η έμφαση που δίδεται σε χαρακτηριστικά άνευ ιδιαίτερης σημασίας, όπως το γεγονός ότι τα μαλλιά της είναι αχτένιστα, συντελούν στην υποτίμηση κι προσβολή της Α. Ρομέρο. Η αναπαράσταση μιας γυναίκας «βρώμικης» ή έστω ατημέλητης σε εξωτερικό επίπεδο αποδίδει υπόνοιες και για το εσωτερικό.

Πολύ αργότερα στις 07.09.2002 («Μεγεθύνσεις», Ε) αναφέρονται οι γυναίκες που έχουν εμπλακεί στην ιστορία της 17Ν. Στους σύντομους χαρακτηρισμούς που τους δίνονται, συμπεριλαμβάνονται οι εξής λεπτομέρειες για την εξωτερική τους εμφάνιση:

...η επιθετική Αγγελική Σωτηροπούλου με τη μακριά κόμη, πότε χυμένη στην πλάτη της και πότε κοτσίδα, η πληθωρική Σπανιόλα, που κλαίει, χορεύει και γελάει, αλλάζοντας κολιέ και φορέματα.

²⁷ Βλ. επίσης, «Φίλησε το παιδί της και τους ακολούθησε», Ε, 18.09.2002

Με τη φράση «αλλάζοντας κολιέ και φορέματα» παρουσιάζεται μία γυναίκα που απασχολείται ιδιαίτερα με την εξωτερική της εμφάνιση, προσδίδοντας με αυτόν τον τρόπο μία δόση ελαφρότητας «στην πληθωρική Σπανιόλα».

Στις 13.09.2002, κατά την πρώτη σύλληψη της Α. Σωτηροπούλου δημοσιεύεται στην Ε ένα άρθρο που αφορά την εμπλοκή της Α. Σωτηροπούλου στην τρομοκρατική οργάνωση 17N, κάνοντας όμως την εξής εισαγωγή:

Η γυναίκα με τη μακριά ξανθιά κοτσίδα, το γρήγορο περπάτημα, την απότομη ή κυκλοθυμική συμπεριφορά, η Αγγελική Σωτηροπούλου, συγκέντρωσε πάνω της πολλά βλέμματα κι ακόμα περισσότερες κάμερες («Μια γυναίκα, δύο τρομοκράτες», Ε, 13.09.2002).

Ο λόγος σε αυτό το σημείο παρουσιάζει την κλασσική στερεοτυπική αναπαράσταση των γυναικών που συμμετέχουν στην πολιτική, των οποίων η περιγραφή δίδεται με βάση την εξωτερική τους εμφάνιση και όχι την πολιτική τους ιδιότητα (Ross & Sreberny, 2000).

Ένα παρόμοιο εύρημα που αφορά όμως, γενικά την αναπαράσταση των γυναικών στη μη συμβατική πολιτική εντοπίστηκε στο άρθρο «Εντελώς και Ουσιαστικά 17 μέρες Νυχτωμένοι», Ε, 16.07.2002. Στο άρθρο αυτό γίνεται μία ανασκόπηση της πορείας που είχαν τα γεγονότα της 17N και αναφέρονται τα παρατσούκλια-κωδικά ονόματα των συμμετεχόντων. Ένα από αυτά δίδεται από τα Μέσα Ενημέρωσης-όχι από τα μέλη της τρομοκρατικής οργάνωσης- και αφορά μία άγνωστη γυναίκα που περιγράφεται με βάση τα εξωτερικά της χαρακτηριστικά, «ξανθιά γοητευτική κοσμική».

Ο λόγος που μελετήσαμε ως τώρα εστιάζεται στην εξωτερική εμφάνιση των εν λόγω γυναικών με αποτέλεσμα να επισκιάζεται η πολιτική τους ταυτότητα και

να προβάλλεται κυρίως η παραδοσιακή ιδιότητα της γυναίκας. Η προβολή των εξωτερικών χαρακτηριστικών των δύο υπό μελέτη γυναικών συμβάλλει παράλληλα στην υποτίμηση και κατά συνέπεια στην αρνητική τους αναπαράσταση. Χαρακτηριστικά παραθέτουμε δύο αποσπάσματα που το καταδεικνύουν γλαφυρά:

«η 40χρονη μικροκαμωμένη Αγγελική με τη χαρακτηριστική αλογοουρά».(«Το δίκτυ των καταθέσεων», *Ε*, 13.09.2002).

...για τις σχέσεις «με τον πρώην και τον νυν», όπου τίθενται και βαρυσήμαντα ερωτήματα του τύπου «τι της έβρισκαν της κοντής», πόρρω απέχουν από δημοσιογραφική έρευνα για μια τόσο σοβαρή υπόθεση. Αντίθετα, απαξιώνουν και το λειτούργημα και αυτούς που έχουν... ταχθεί να το υπηρετούν, («Ως εδώ με την υποκρισία», *Ε*, 21.09.2002).

Η χρήση των χαρακτηριστικών εκφράσεων όπως «μικροκαμωμένη» και «τι της έβρισκαν της κοντής» αποτελούν άμεσες προσβολές για την εξωτερική εμφάνιση των γυναικών που συμβάλλουν στη δημιουργία της συνολικής αρνητικής αναπαράστασής τους. Παράλληλα ο συνδυασμός της προβολής των εξωτερικών στοιχείων μικροκαμωμένη και αλογοουρά συμβάλλουν έτσι ώστε να προσδίδονται στη Α. Σωτηροπούλου στοιχεία μικρού κοριτσιού (*juvenilization*), ελαφρότητας και έλλειψη σοβαρότητας, αφαιρώντας της κατ' επέκταση και την ιδιότητα του πολίτη.

2.4 Δυναμικότητα ή Επιθετικότητα;

Το χαρακτηριστικό της επιθετικότητας αποτελεί κύρια διάσταση στην αναπαράσταση των δύο γυναικών. Τα παρακάτω αποσπάσματα συμβάλλουν στην κατασκευή της εν λόγω εικόνας:

"Είστε κοράκια, δεν σέβεστε τίποτε!". Τα λόγια αυτά απηύθυνε με φανερή την αηδία της προς τα τηλεοπτικά μέσα, που την είχαν βάλει εκείνη την ώρα στο στόχαστρο, η Ισπανίδα φίλη του Σ. Ξηρού, Αλίθια Ρομέρο Κορτέζ, την ώρα που έβγαινε από την πύλη του "Ευαγγελισμού". («Επίθεση της Αλίθια Κορτέζ στα τηλεοπτικά κανάλια», Α, 04.07.2002)

Στο νοσοκομείο μετέβη χθες και η Ισπανίδα φίλη του Ξηρού, Αλίθια Ρομέρο, η οποία, εξερχόμενη του «Ευαγγελισμού», όχι μόνο δεν θέλησε να κάνει κάποια δήλωση, αλλά, αντίθετα, επιτέθηκε στους δημοσιογράφους λέγοντας «φύγετε από εδώ, κοράκια». («Ο Ξηρός έρχεται σιγά σιγά σε επαφή με το περιβάλλον», Κ, 04.07.2002)

Τα συγκεκριμένα παραθέματα αφορούν και περιγράφουν το ίδιο γεγονός χειριζόμενα όμως διαφορετικά το λόγο. Και τα δύο σαφέστατα προβάλλουν την επιθετική συμπεριφορά της Α. Κορτέζ. Το απόσπασμα της Καθημερινής χωρίς να περιγράψει την πίεση που πιθανόν να ασκούσαν τα Μέσα Ενημέρωσης στη συγκεκριμένη γυναίκα προσδίδουν το παράλογο στην επιθετική της συμπεριφορά, δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο την αναπαράσταση της ιδιαιτέρως επιθετικής ίσως και βίαιης γυναίκας. Από την άλλη πλευρά ο λόγος της Αυγής αφενός υποστηρίζει και αιτιολογεί τη

συμπεριφορά της Α. Κορτέζ αφετέρου ο τίτλος του άρθρου προσθέτει το στοιχείο της επιθετικότητας στην εικόνα της.

Το στοιχείο της επιθετικότητας προσδίδεται και στις αναπαραστάσεις της Α. Σωτηροπούλου. Χαρακτηριστικά στο άρθρο της Καθημερινής, «Πρόσωπο-κλειδί η πρώην σύζυγος του Σάββα Ξηρού»(05.07.2002), παρατηρούμε:

Σύμφωνα με πληροφορίες η Σωτηροπούλου χαρακτηρίζεται ως άτομο με 'χαρακτηριστικά' του χώρου των αναρχικών.

Σε αυτό το σημείο η ιδεολογία της ή τα χαρακτηριστικά της ταυτίζονται με αυτά των αναρχικών, μίας ομάδας που στην Ελλάδα το άκουσμά της συχνά προκαλεί αρνητικές παραδηλώσεις του τύπου των βίαιων εγκληματιών. Ως άμεση συνέπεια δεν προβάλλεται η πολιτική ιδεολογία της Α. Σωτηροπούλου αλλά αντιθέτως επισκιάζεται από τα χαρακτηριστικά της άρνησης, επιθετικότητας και βανδαλισμού. Στο ίδιο άρθρο επίσης περιγράφεται η συμπεριφορά της κατά τη διάρκεια της εξέτασης της από τις αστυνομικές αρχές ως ιδιαιτέρως αρνητική, επιθετική και καθόλου συνεργάσιμη σε αντίθεση με το πρότυπο της γυναίκας που θα περιμέναμε να φοβηθεί και να προβεί σε διαφορετικού είδους συμπεριφορά, στην υποταγή.

Σε γενικές γραμμές η μη παθητική συμπεριφορά που υπέδειξαν οι δύο γυναίκες αντιμετωπίζεται αρνητικά από τα Μέσα Ενημέρωσης²⁸. Συμπεριφορές όπως δυσαρέσκεια, αντίδραση και δυναμικότητα μετατρέπονται σε επιθετικότητα, κυκλοθυμία και αρρώστια γίνονται ιδιαιτέρως εμφανή. Για παράδειγμα η εικόνα της επιθετικής, σχεδόν αλλόφρονος Α.

²⁸ «Εκθετος ο Γιωτόπουλος»,Κ,06.09.2002, « ... ΑΚΟΥΣΟΝ ΑΚΟΥΣΟΝ», Ε, 06.07.2002, «Χειρουργική» η επιχείρηση μεταφοράς, Ε,15.07.2002, «Ημερολόγιο αποκαλύψεων», Ε, 14.07.2002, «Φίλησε το παιδί της και τους ακολούθησε», Ε, 18.09.2002, «Η πρώην που είναι στο πλάι του», Ε, 15.07.2002, «Πώς αντέδρασαν Κουφοντίνας και Σάββας στη σύλληψη», Ε, 13.09.2002.

Κορτέζ, προβάλλεται με ιδιαίτερα έντονο και γλαφυρό τρόπο στο παρακάτω απόσπασμα:

«Αλήτες, τι λέτε εναντίον του κάθε μέρα... Ντροπή, κοράκια...» ουρλιάζοντας έτρεχε, στην προσπάθειά της να κρυφτεί, να γλιτώσει, έκανε οχτάρια στη μέση του δρόμου(δική μου έμφαση). Πάνω από δέκα κάμερες την παρακολουθούσαν, αδύνατον να ξεφύγει.

Η Αλίσια Ρομέρο, φίλη του Ξηρού, μετά την κράτησή της ήρθε στον «Ευαγγελισμό», για πρώτη φορά. Η μάνα του Σάββα Ξηρού, αμίλητη, την τράβηξε κοντά της από το χέρι. Έτρεχαν τρομοκρατημένες μέχρι το αυτοκίνητο κι εξαφανίστηκαν τρέχοντας. Μαζί τους ήταν ο παπά-Τριαντάφυλλος κι ο ένας του γιος. («Γιατροί: Είναι αδύνατον να μιλήσει ακόμη», Ε, 04.07.2002.)

Η ένταση του λόγου της σε συνδυασμό με τη φωτογραφία της (βλ. παράρτημα, φωτ.1) και τη χρήση του ρήματος «ουρλιάζοντας» συμβάλλουν στην αναπαράσταση μία γυναίκας «τρελής». Σε αντίθεση η αναπαράσταση της μητέρας του Σ. Ξηρού ως αμίλητη, πιο ψύχραιμη και λογική -για το λόγο ακριβώς που δεν αντιτίθεται στα ΜΜΕ- εκφράζει τη στερεότυπη παθητική συμπεριφορά που αποδίδεται στις γυναίκες.

Παράλληλα το στοιχείο της «τρέλας» προσδίδεται και στις αναπαραστάσεις της Α. Σωτηροπούλου σε ένα από τα περισσότερα υποτιμητικά και προσβλητικά άρθρα για το πρόσωπο της. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

Η γυναίκα με τη μακριά ξανθιά κοτσίδα, το γρήγορο περπάτημα, την απότομη ή κυκλοθυμική συμπεριφορά, η Αγγελική Σωτηροπούλου, συγκέντρωσε πάνω της πολλά βλέμματα κι ακόμα περισσότερες κάμερες.

Μια γυναίκα που από την πρώτη στιγμή της εμπλοκής της στην υπόθεση της «17 Νοέμβρη» ήταν σαν να

φόρεσε ένα ρούχο γεμάτο μπαλώματα από αντιφάσεις, παγίδες που έστηνε η ίδια στον εαυτό της, από τραυματισμένα συναισθήματα απέναντι στον άνθρωπο με τον οποίο ζούσαν κάτω από την ίδια στέγη τουλάχιστον τα τελευταία δέκα χρόνια. *Κοντολογίς, όταν έβλεπες αυτή τη γυναίκα, τους τελευταίους δύο μήνες που ήταν συνεχώς στο τηλε-στόχαστρο, δεν ήξερες τι και ποιον να πιστέψεις.* (Μία γυναίκα, δύο τρομοκράτες, Ε, 13.09.2002).

Η Α. Σωτηροπούλου παρουσιάζεται ως η γυναίκα μυστήριο, η ανεχέγγυα με την απότομη και κυκλοθυμική συμπεριφορά. Προβάλλεται το γεγονός ότι έλεγε ψέματα και αμφισβητείται έντονα. Γενικά σε ολόκληρο το άρθρο αποτυπώνονται στιγμές οργής και επιλέγονται να προβληθούν συγκεκριμένες συμπεριφορές που εκφράζουν επιθετικότητα, άρνηση έως ψυχική διαταραχή, με τη χροιά της σχιζοφρένειας. Επιπροσθέτως χαρακτηριστική είναι η φωτογραφία της(βλ. παράρτημα, φωτ.2): το χέρι υψωμένο και το δείκτη υψωμένο σε στυλ προσταγής, το πρόσωπό της σοβαρό όπου κυριαρχεί το έντονο βλέμμα της και τέλος η λεζάντα, Αγγ. Σωτηροπούλου: «Όταν αντιμετωπίζεις ένα χοντρό πρόβλημα πρέπει να γίνεις σκυλί, ν' αντέχεις».

Ένας επιτυχημένος συνδυασμός για την επιβεβαίωση και ισχυροποίηση των λόγων του άρθρου.

Κλείνοντας αυτήν την ενότητα, για να υπογραμμιστούν τα παραπάνω παραθέτουμε το μοναδικό δείγμα θετικής αναπαράστασης της Α. Σωτηροπούλου που προβάλλεται μέσω του λόγου των κατοίκων της νήσου Γαύδου:

«Αυτά που ακούσαμε για τον Δημήτρη δεν τα πιστεύουμε ακόμα. Ο Δημήτρης και η Κική ήταν πάντα φιλήσυχοι και ήρεμοι άνθρωποι».

Με αυτά τα λόγια μιλάνε κάτοικοι της Γαύδου για τον Δημήτρη Κουφοντίνα και τη σύντροφό του, την πρώην γυναίκα του Σάββα Ξηρού, την Αγγελική Σωτηροπούλου, οι οποίοι, όπως ήδη έγραψε η «Ε» πριν από δύο χρόνια, απέκτησαν σπίτι στο νησί. Το ζευγάρι ήταν πολύ γνωστό στους Γαυδιώτες, πολλούς από τους οποίους είχαν εξυπηρετήσει. Και οι κάτοικοι του νοτιότερου άκρου της Ευρώπης μιλάνε με τα καλύτερα λόγια για τον Δημήτρη, την Κική και το μικρό Έκτορα, αφού ήταν τακτικοί παραθεριστές της νήσου. Ο πρόεδρος της Κοινότητας Γαύδου, Στρατής Λαμπάκης, ο οποίος είναι και ιδιοκτήτης ταβέρνας στο Σαρακηνικό, λέει:

«Ναι, τους ήξερα. Τους είχα δει. Ήταν πολύ φιλήσυχοι.

Ήταν ήσυχοι. Πηγαίνανε με το παιδί να κάνουν το μπάνιο τους, να περάσουν από τις ταβέρνες, να πιούνε και να πάνε μετά στο σπίτι τους. Παλιά κάνανε διακοπές στον Αϊ-Γιάννη. Στα δέντρα κάθονταν («Βοηθούσαν ηλικιωμένους στη Γαύδο», Ε , 16.07.2002)

Ο λόγος εδώ παρουσιάζει μία εντελώς διαφορετική αναπαράσταση της Α. Σωτηροπούλου, της φιλήσυχης, ήρεμης γυναίκας που βοηθά και εξυπηρετεί τους κατοίκους. Οι κάτοικοι, ειδικά ο πρόεδρος της Κοινότητας, περιγράφουν θετικά τη συγκεκριμένη γυναίκα. Και σε τούτη τη μία περίπτωση, ο τύπος τους δίνει το λόγο.

2.5 Η σειρήνα- η βαμπ

Σύμφωνα με τη Benedict (1992), το πιο γνωστό πορτρέτο γυναικών που προβάλλεται από τα οπτικά Μέσα Ενημέρωσης (την τηλεόραση, τα περιοδικά, τις διαφημίσεις και τις ταινίες) είναι ως αντικείμενο του σεξ ή ως λαμπερό αθώο κορίτσι. Κάτω από αυτό το δίπολο πορτρέτο των γυναικών υπολανθάνει μία αναπόφευκτη διχοτομία της παρθένας –πόρνης. Οι γυναίκες στο σπίτι είναι οι τύποι της παρθένας. Οι σαγηνευτικές σειρήνες των διαφημίσεων είναι οι πόρνες. Ειδικότερα η εικόνα της «πόρνης» συνδέεται με τη σκληρότητα, την απανθρωπιά, την αναισθησία και την ασυνειδησία». Κατά τη διάρκεια της έρευνας εντοπίσαμε την αναπαράσταση της «σειρήνας» όσον αφορά και τις δύο γυναίκες. Στο άρθρο της Καθημερινής, «Οικογένεια Ξηρού: «δεμένη» αλλά αλλιώςτική από τις άλλες», 14.07.2002, υπογραμμίζεται το γεγονός ότι οι σχέσεις του Σ. Ξηρού δεν ήταν πάντα ομαλές, γεγονός για το οποίο κατηγορείται εμμέσως η Α. Σωτηροπούλου. Τονίζεται ότι οι σχέσεις του με την οικογένεια διακόπηκαν μετά το γάμο του με τη Α. Σωτηροπούλου, υπονοώντας με αυτόν τον τρόπο ότι ευθύνεται η ίδια. Παρουσιάζεται δηλαδή ως η γυναίκα 'σειρήνα' που παρασύρει και μαγεύει τα θύματά της. Η συγκεκριμένη αναπαράσταση εξακολουθεί να αναπαράγεται από το λόγο όμως τώρα των συγγενών του Σ. Ξηρού:

Λέει ο πατέρας Τριαντάφυλλος: «Η πρώην νύφη μου είχε αναρχικές ιδέες και τα 'βαζε με την Εκκλησία, το κράτος, την κοινωνία γενικότερα. Αυτή παρέσυρε και το γιο μου, Σάββα, ο οποίος ενστερνίστηκε τις ιδέες της. Για την περίπτωση της έκρηξης ευθύνονται φίλοι του και

παρέες που ανήκουν στον ίδιο χώρο με τη νύφη μου».
(«Το δίχτυ των καταθέσεων»,Ε,13.09.2002)

Στο εν λόγω απόσπασμα προβάλλονται με αρνητική χροιά οι πολιτικές ιδέες της Α. Σωτηροπούλου. Εντάσσονται σε ένα πλαίσιο διαστρέβλωσης και υποτίμησης της ίδιας με σκοπό να κατασκευαστεί το πορτρέτο της σκληρής και αδίστακτης γυναίκα που παρασύρει και «καταστρέφει» τους άνδρες γύρω της χρησιμοποιώντας τη γοητεία.

Παράλληλα, παρόμοια αναπαράσταση προκύπτει και για την Α. Κορτέζ όπως χαρακτηριστικά εντοπίζεται στην Καθημερινή:

Με τη συνεχή εμφάνιση στα τηλεοπτικά κανάλια του γηραιού ιερωμένου, πατέρα του Σάββα Ξηρού, προσπάθησαν επί αρκετές ημέρες το άμεσο οικογενειακό του περιβάλλον και ιδίως η «σύντροφός» του Αλίσια Κορτέζ να επηρεάσουν και ευαισθητοποιήσουν την κοινή γνώμη υπέρ του. Ομως δεν άργησε η «υπερβολή», στην οποία περιέπεσε ο γηραιός κληρικός. «Φανατισμένος» μάλλον από το συνεχές «πρέσινγκ» της εκρηκτικής συντρόφου του Σάββα, Ισπανίδα Αλίσια Κορτέζ, ξεπέρασε τα όρια, φθάνοντας μάλιστα στο σημείο να εκφραστεί από τηλεοράσεως με τελείως ανοίκειο, προς τον εκκλησιαστικό χώρο, τρόπο. («Η «μεταμόρφωση» του παπα-Τριαντάφυλλου», Κ,14.07.2002)

Το συγκεκριμένο άρθρο σχολιάζει τη μεταστροφή που συνέβη στη συμπεριφορά του πατέρα του Σ. Ξηρού μετά τη συνάντησή του με τον αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο. Δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός ότι ο πατέρας του Ξηρού Τριαντάφυλλος Ξηρός, ιερέας, ακολούθησε μία εκτός των

ορίων συμπεριφορά- σε σχέση πάντα και με την ιδιότητα του ιερέα που έχει-
εξαιτίας της έντονης επιρροής που άσκησε η Α. Κορτέζ, αναπαραστάθηκε η
ίδια ως «μάγισσα» που ευθύνεται για την «απρεπή» συμπεριφορά του ιερέα
Τ. Ξηρού. Ειδικά στο τέλος του άρθρου η Α. Κορτέζ ταυτίζεται ουσιαστικά με
το Διάβολο:

Μίλησε μόνον για την πορεία της υγείας του Σάββα, την
προσωπική επαφή που είχε μαζί του και η οποία
περιοριζόταν στην κλινική του κατάσταση, ενώ διέψευσε
τα όσα λίγο πριν είχε ισχυριστεί η Αλίσια Κορτέζ για
«δήθεν φόβους» της ότι μπορεί κάποιοι να ρίχνουν
ουσίες στους ορούς του ασθενούς, ώστε να
«κατευθύνουν» τα όσα λέει στον ειδικό ανακριτή. «Δεν
είναι αλήθεια κάτι τέτοιο» είπε ο παπα-Τριαντάφυλλος, ο
οποίος, μετά τις ευλογίες Χριστόδουλου, έκανε υπακοή
και *απεταξάτο την Αλίσια...*(δική μου έμφαση)

Η έκφραση «απεταξάτο την Αλίσια», είναι μία παραλλαγή της παραδοσιακής
έκφρασης από τις Χριστιανικές Γραφές: *‘απεταξάμην το Σατανά’*. Ο λόγος εδώ
χρησιμοποιείται συμβολικά για να προβάλλει από τη μία πλευρά το
δαιμονισμένο ιερέα, πατέρα του άνδρα που κατηγορείται ως τρομοκράτης, και
από την άλλη την Α. Κορτέζ ως το Σατανά!

3. Συγκριτική παρουσίαση των ευρημάτων

Ο βασικός σκοπός διερευνώντας σε αυτήν τη φάση τη σύγκριση μεταξύ των αναπαραστάσεων των γυναικών που συμμετέχουν στη συμβατική και μη συμβατική πολιτική ήταν να εντοπίσουμε αν υπήρχαν ομοιότητες και διαφορές, γεγονός που απεδείχθη από τα παρακάτω αποτελέσματα.

Ομοιότητες

Ως προς τις ομοιότητες παρατηρήθηκε ότι όντως υπήρχαν κοινά σημεία μεταξύ των δύο κύριων κατηγοριών αναπαραστάσεων. Εξαρχής εντοπίστηκε σε γενικές γραμμές ότι οι γυναίκες και των δύο κατηγοριών υποτιμήθηκαν ως πολιτικά όντα μέσα από όμοιους μηχανισμούς του λόγου των ΜΜΕ. Επισκιάστηκε η πολιτική τους υπόσταση προβάλλοντας παράλληλα παρόμοια στερεοτυπικά χαρακτηριστικά. Αναπαραστάθηκαν κυρίως ως μητέρες και ως γυναίκες παρά ως πολιτικοποιημένα άτομα, γεγονός που το επιβεβαιώνει και η έντονη προβολή του παραδοσιακού «γυναικείου» χαρακτηριστικού της αδυναμίας και εξάρτησης. Η έλλειψη ισχυρής βούλησης παρατηρήθηκε σε έντονο βαθμό στις αναπαραστάσεις των γυναικών των δύο κατηγοριών, ως ένας από τους πιο ισχυρούς και αποτελεσματικούς τρόπους του λόγου να αποδυναμώσει την ιδιότητα του πολίτη των εν λόγω γυναικών.

Διαφορές

Αφενός το κυριότερο κοινό χαρακτηριστικό μεταξύ των γυναικών στις δύο πολιτικές κατηγορίες ήταν ότι υποβαθμίστηκε η πολιτική τους ταυτότητα. Αφετέρου όμως αυτό επιτεύχθηκε-εκτός των ομοίων- και με διαφορετικούς τρόπους. Χαρακτηριστικά η προβολή της μητρότητας ήταν μεν αξιοπρόσεκτη

στις συνδικαλίστριες αλλά όχι τόσο έντονη όσο στις γυναίκες που εμπλέκονταν στη 17N. Ειδικά η μητρότητα αποτέλεσε ένα στοιχείο που χρησιμοποιήθηκε για να προσδώσει το αφύσικο και την αντικανονικότητα σε αυτές. Από την άλλη πλευρά η προβολή σεξιστικών χαρακτηριστικών στις συνδικαλίστριες της Πάλκο περιορίστηκε στον τονισμό του φύλου, ενώ στην κατηγορία της μη συμβατικής πολιτικής εμφανίστηκε ένας πλούτος περιγραφών της εξωτερικής εμφάνισης των εν λόγω γυναικών.

Παράλληλα παρατηρήθηκε ότι προβλήθηκαν διαφορετικά στερεότυπα κυρίως στις αναπαραστάσεις των γυναικών που συμμετείχαν στη μη συμβατική πολιτική. Συγκεκριμένα οι γυναίκες της 17N αναπαραστάθηκαν ως «μάγισσες-σειρήνες», ως «βάμπ(πόρνες)», ως παράλογα επιθετικές σε σημείο που να τους προσδίδεται το στοιχείο της «τρέλας». Αντιθέτως, στο λόγο των αναπαραστάσεων των συνδικαλιστριών της Πάλκο, παρατηρήθηκαν στοιχεία υποστήριξης και επιείκειας, δομώντας κατ' επέκταση ψήγματα θετικής και ισότιμης αναπαράστασης.

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Σε γενικές γραμμές εξάγεται το συμπέρασμα ότι υπήρχαν βασικές διαφορές μεταξύ των αναπαραστάσεων μεταξύ των δύο κατηγοριών. Συγκεκριμένα παρατηρήθηκε ιδιαιτέρως έντονος αρνητικός λόγος στις αναπαραστάσεις των γυναικών που εμπλέκονται στην τρομοκρατική οργάνωση της 17 Νοέμβρη. Η πολλαπλότητα και διαφορετικότητα των στερεοτύπων που προβλήθηκαν επιβεβαιώνουν το εν λόγω ερευνητικό συμπέρασμα και οδηγούν στο συμπέρασμα ότι όταν οι γυναίκες παρουσιάζουν μία αφύσικη και αντικανονική συμπεριφορά δραστηριοποιούνται ισχυροί κοινωνικοί μηχανισμοί, όπως

αυτός των ΜΜΕ, για να τις επαναφέρουν στα στερεοτυπικά και ετεροπροσδιοριζόμενα πρότυπα συμπεριφοράς.

Παρ' όλα αυτά ο βασικός άξονας αναπαράστασης των γυναικών που συμμετέχουν και στα δύο είδη πολιτικής, είναι αρνητικός και λειτουργεί με σκοπό να υποτιμήσει την πολιτική τους υπόσταση και ταυτότητα.

Η σχέση γυναίκας και πολιτικής εξακολουθεί να αποτελεί μία ισχυρή αντίφαση στην ελληνική κοινωνία. Οι σχετικές αναπαραστάσεις που παρατέθηκαν σε αυτήν την εργασία όχι μόνο το αποδεικνύουν αλλά παράλληλα προβάλλουν τη διαπίστωση ότι η επίτευξη της ισότητας μεταξύ των δύο φύλων, της πλήρους και ουσιαστικής ένταξης της γυναίκας στην κοινωνία είναι ένα ζητούμενο ιδιάζουσας πολυπλοκότητας...

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Βαρίκα Ε. (2000), *Με διαφορετικό πρόσωπο, Φύλο, διαφορά και οικουμενικότητα*, Κατάρτι, Αθήνα.
- 2) Βερβενιώτη Τ. (1994), *Η γυναίκα της Αντίστασης, Η είσοδος των γυναικών στην πολιτική, Θδυσσέας, Αθήνα.*
- 3) Δούλκερη Τ. (1990), *Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και Ισότητα των δύο φύλων*, Παπαζήση, Αθήνα.
- 4) Καλτσόγια-Τουρναβίτη Ν. (1997), *Υποαντιπροσώπευση γυναικών και Δημοκρατία*, Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- 5) Παντελίδου-Μαλούτα Μ.(1992), *Γυναίκες και πολιτική: Η πολιτική φυσιογνωμία των Ελληνίδων*, Gutenberg, Αθήνα.
- 6) Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (2002), *Το φύλο της Δημοκρατίας. Ιδιότητα του πολίτη και έμφυλα υποκείμενα*, Σαββάλας, Αθήνα.
- 7) Παπαταξιάρχης Ε. & Παραδέλλης Θ. (1992), *Ταυτότητες και Φύλο στη Σύγχρονη Ελλάδα*, Καστανιώτη, Αθήνα.
- 8) Σεραφετινίδου Μ. (2003), *Κοινωνιολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας*, Gutenberg, Αθήνα.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 9) Alexander R. (1999), «Framing the female subject: the women's section and 'You'», *Language and Communication* 19: 229-242.
- 10) Bathla S. (1998), *Women, Democracy and the Media, Cultural and political representations in the Indian Press*, Sage Publications, Delhi.
- 11) Berelson B. (1984), *Content Analysis in Communication Research*, Hafner Press, New York.

- 12)Bryman A. (2001), *Social Research Methods*, Oxford University Press,
New York.
- 13)Caiazza A. (2001), «Why Gender Matters in Understanding September
11: Woman, Militarism, and Violence», *Institute for Women's Policy
Research*.
- 14)Charles N. (2002), *Gender in Modern Britain*, Oxford University Press,
New York.
- 15)Chim P. & Chew L. (2001), «Political women in Singapore: A socio-
linguistic analysis», *Women's Studies international Forum*, 24: 727-
736.
- 16)Cockburn C. (1997), «Gender in an International space: Trade Union
women as European Social Actor», *Women's Studies International
Forum*, 20: 459-470.
- 17)Cunningham K. (2003), «Cross-Regional Trends in Female Terrorism»,
Studies in Conflict & Terrorism, 26: 171-195.
- 18)European Data Base «Women in decision making», 2001 στο
Καλτσόγια-Τουρναβίτη Ν. (1997), *Υποαντιπροσώπευση γυναικών και
Δημοκρατία*, Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- 19)Faith K. (1993), *Unruly Women, The politics of confinement and
resistance*, Press Gang Publishers, Vancouver-Canada.
- 20)Fishman G. & Weimann G., (1988), «Attribution of Responsibility: Sex-
based Bias in Press Reports on Crime», *European journal of
Communication*, 3: 415-430. δεξ για Heidensohn (1985)
- 21)Gidengil E., Everitt J. (2000), «Talking Tough: Gender and Reported
Speech in Campaign News Coverage», in The Joan Shorenstein

Center on The Press, Politics and Public Policy, Working Papers

Series, Harvard University, John F. Kennedy School of Government.

22)Halkias A. (1998), «Give Birth for Greece! Abortion and Nation in

Letters to the Editor of the Mainstream Greek Press», *Journal of*

Modern Greek Studies, 16: 111-136.

23)Halkias A. (1999), «From Social Butterfly to Modern Day Medea:

Elizabeth Broderick's Portrayal in the Press», *Critical Studies in Mass*

Communication, 16:289-307.

24)Halkias A. (2003), «Money, God and Race: The Politics of

Reproduction and the Nation in Modern Greece», *The European*

Journal of women's Studies, 10(2): 211-232.

25)Hammersley M. (1997), «On the foundations of critical discourse

analysis», *Language and Communication*, 17(3):.237-248.

26)Lemish D. & Barzel I. (2000), «'Four Mothers', The Womb in the Public

Sphere», *European journal of communication*, 15(2):147-169.

27)Lithgow L. (2000), «A Question of Relativity: The Role of the News

Media in Shaping the View of Women in Asian Political Dynasties», in

The Joan Shorenstein Center on The Press, Politics and Public Policy,

Working Papers Series, Harvard University, John F. Kennedy School of

Government.

28)Lovenduski J. (1986), *Women and European Politics. Contemporary*

Feminism and Public Policy, The University of Massachusetts Press,

Amherst.

- 29) Lovenduski J. (1986a), *Women and European Politics. Contemporary Feminism and Public Policy*, Brighton, Harvester Press στο Randall V. (1987), *Women and Politics*, Macmillan Education, London.
- 30) Norris P. (1997), *Women, Media and Politics*, Oxford University Press, New York.
- 31) Phalen P. & Algan E. (2001), « (Ms) taking Context for Content: Framing the Fourth World Conference on Women», *Political Communication*, 18:301-319.
- 32) Rakow L. & Kranich K., (1991), «Women as Sign in Television News», *Journal of Communication*, 41(1):8-23.
- 33) Randall V. (1987), *Women and Politics*, Macmillan Education, London.
- 34) Ross K. (2003), «Women Politicians and Malestream Media: a Game of two Sides», *Centre of Advancement of Women in Politics, School of Politics*, Queens University, Belfast.
- 35) Ross K. & Sreberny A. (2000), *Women in The House : Media Representation of British Politicians*, In Sreberny A., Van Zoonen L. eds, *Gender, Politics and Communication*, Hampton Press, Cresskill, New Jersey, pp.79-101.
- 36) Rowbotham S. (1992), *Women in Movement. Feminism and social action*, Routledge, New York.
- 37) Shadmi E. (2000), «Between Resistance and Compliance, Feminism and Nationalism: Women in Black in Israel», *Women's Studies International Forum*, 23(1): 23–34.
- 38) Sreberny A., Van Zoonen L. (2000), eds, *Gender, Politics and Communication*, Hampton Press, Cresskill, New Jersey.

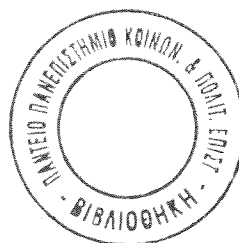
39) Van Zoonen L. (1988), «Rethinking Women and the News», *European journal of Communication*, 3:35-53.

40) Vavrus M. (2000), «From Women of the Year to "Soccer Moms": The Case of the Incredible Shrinking Women», *Political Communication*, 17:193-213.

41) Young A. (1990), *Femininity In Dissent*, Routledge, London.

Βιβλιογραφία μέσω Διαδικτύου:

1) Women in black: <http://www.womeninblack.org.uk/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΑΡΘΡΑ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Άρθρα που αφορούν τη νομιμοποιημένη πολιτική:

Αυγή :

- 1) «Η Palco κλείνει, 500 εργαζόμενοι στο δρόμο», *Αυγή*, 06.05.2003
- 2) Πετρόπουλος Α.: «Η Palco μεταναστεύει στη Βουλγαρία», *Αυγή*, 06.05.2003
- 3) «Αδρανεί η κυβέρνηση για τις ομαδικές απολύσεις στην "Palco"», *Αυγή*, 07.05.2003
- 4) "Δώσαμε τη ζωή μας, μας πετάνε μια κι έξω", *Αυγή*, 08.05.2003
- 5) Μανιφάβα Δ. : «Οι μισές νέες επιχειρήσεις κλείνουν πριν συμπληρώσουν επταετία...», *Αυγή*, 08.05.2003
- 6) Πετρόπουλος Α.: «Στα χέρια της κυβέρνησης οι τύχες των 500 εργαζομένων», *Αυγή*, 08.05.2003
- 7) Αναδρανιστάκης Γ.: «ΓΣΕΕ: Ο ΣΕΒ επισείει την ανεργία για να εκβιάσει απορρύθμιση», *Αυγή*, 10.05.2003
- 8) Μπράμου Γ.: «Για ένα μεροκάματο», *Αυγή*, 11.05.2003
- 9) Πετρόπουλος Α.: « Η "Σίσερ Πάλκο" προσπαθεί να παρακάμψει την εργατική νομοθεσία για τις ομαδικές απολύσεις», *Αυγή*, 11.05.2003
- 10) Πετρόπουλος Α.: «Αγγελική Φράγκου: Παλεύουμε για να μην κλείσει το εργοστάσιο», *Αυγή*, 11.05.2003
- 11) Παπαδημητρίου Ν.: «Με τα μάτια των εργαζομένων», *Αυγή*, 11.05.2003
- 12) Παπαδημητρίου Ν.: «Συνεχίζουμε μέχρι την τελική νίκη», *Αυγή*, 28.05.2003

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ:

1. «ΟΨΕΙΣ της ελληνικής εξωστρέφειας, με συνέπειες», *Ελευθεροτυπία*, 07.05.2003
2. «Ο διπλός σεισμός της οικονομίας», *Ελευθεροτυπία*, 07.05.2003

3. Δαμά Γ.: «Απολυμένες στα πενήντα τους: ποιος θα μας πάρει;», *Ελευθεροτυπία*, 08.05.2003
4. Γ.Β.: «Ένας προς 40», *Ελευθεροτυπία*, 08.05.2003
5. Μ. Κα- Χ.Μ.: ΠΑΛΚΟ : «Υπουργεία, ΣΕΒ, ΓΣΕΕ ομολογούν απογοήτευση από τις επαφές με την εταιρεία», *Ελευθεροτυπία*, 08.05.2003
6. ΕΚΑ: «700 σε «Γιούλα» και «Ιππόκαμπος»», *Ελευθεροτυπία*, 09.05.2003
7. «Αγαπημένη μου Δουλτσινέα», *Ελευθεροτυπία*, 11.05.2003
8. Τριάντης Γ.(επιμέλεια): Άτιτλο (απόσπασμα από τη συνέντευξη της Πηνελόπης Γαβρά στην Καθημερινή), *Ελευθεροτυπία*, 20.05.2003
9. Πελαγίδης Θ.:«Δεν είναι όλα στραβά και ανάποδα», *Ελευθεροτυπία*, 25.05.2003
10. Διζελος Θ.: « Η κρίση δεν ήρθε από τον ουρανό!», *Ελευθεροτυπία*, 01.06.2003

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ:

- 1) «Και η «Palco» φεύγει για φθηνότερες χώρες», *Καθημερινή*, 06.05.2003
- 2) «Ελλειμμα ανταγωνιστικότητας κλείνει παραγωγικές μονάδες» *Καθημερινή*, 06.05.2003
- 3) «Οι πεντακόσιες της Palco», *Καθημερινή*, 07.05.2003
- 4) «Σε ναυάγιο οι διαβουλεύσεις για την Schiesser Pallas», *Καθημερινή*, 07.05.2003
- 5) Τερζής Γ.: «Προειδοποίησε η Shisser από το 2001 για το λουκέτο» *Καθημερινή*, 08.05.2003
- 6) «Ανάγκη οικονομικής στρατηγικής», *Καθημερινή*, 08.05.2003
- 7) «Επιμένουν μέχρι εσχάτων οι εργαζόμενοι της Shiesser», *Καθημερινή*, 09.05.2003

- 8) Κολοβος Γ.: « 'Από σήμερα πλέον μπαίνω στην ανεργία'. Η μαρτυρία μιας απολυμένης της PALCO και τα προβλήματα της επόμενης ημέρας», *Καθημερινή*, 25.05.2003

Άρθρα που αφορούν τη μη-νομιμοποιημένη πολιτική:

ΑΥΓΗ:

- 1) Παπαδημητρίου Ν. : «Επίθεση της Αλίθια Κορτέζ στα τηλεοπτικά κανάλια», *Αυγή*, 04.07.2002
- 2) Παπαδημητρίου Ν. : "Βραδεία βελτίωση", *Αυγή*, 05.07.2002
- 3) Σκούρτης Σ. : «Τα πειστήρια της "17 Νοέμβρη" », *Αυγή*, 05/07/2002
- 4) Σκούρτης Σ. : « "Ανθρωπος - κλειδί" ο καταζητούμενος Κουφοντίνας», *Αυγή*, 16.07.2002
- 5) Παπαδημητρίου Ν. : «Αρχηγική παράδοση Κουφοντίνα», *Αυγή*, 06.09.2002
- 6) «Μήνυμα με τη σύλληψη Σωτηροπούλου», *Αυγή*, 13.09.2002
- 7) Σκούρτης Σ. : «Συνελήφθη η Αγγελική Σωτηροπούλου», *Αυγή*, 13.09.2002
- 8) «Όταν οι κάμερες "συλλαμβάνουν"...», *Αυγή*, 18.09.2002
- 9) Λαζαρίδου Ε. : «Στον Κορυδαλλό και η Σωτηροπούλου», *Αυγή*, 18.09.2002

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ:

- 1) Δαμά Γ.: «Γιατροί: Είναι αδύνατον να μιλήσει ακόμη», *Ελευθεροτυπία* , *Ελευθεροτυπία* , 04.07.2002
- 2) Κυριακόπουλος Κ.: «Ο αγιογράφος, ο βομβιστής, ο φευγάτος, ο γιος του παπά», *Ελευθεροτυπία* , 05.07.2002
- 3) Μαρνέλλος Γ.: «Ανακρίνεται η πρώην σύζυγος με φόντο τη Ριανκούρ», *Ελευθεροτυπία* , 05.07.2002

- 4) Παπαναστασούλης Α.: «Στα χαρτιά του ληξιαρχείου φαίνονται ακόμη παντρεμένοι», *Ελευθεροτυπία* ,05.07.2002
- 5) Κυριακόπουλος Κ.: «Ημερολόγιο αποκαλύψεων», *Ελευθεροτυπία*, 14.07.2002
- 6) «Η πρώην που είναι στο πλάι του», *Ελευθεροτυπία* , 15.07.2002
- 7) «Η μακιγιέζ από τη Μαγιόρκα», *Ελευθεροτυπία* , 15.07.2002
- 8) Δαμά Γ.: «Χειρουργική» η επιχείρηση μεταφοράς, *Ελευθεροτυπία*, 15.07.2002
- 9) Δαμά Γ.: «Αγγελική Σωτηροπούλου: «Ο Δημήτρης είναι ένας εξαιρετικός άνθρωπος», *Ελευθεροτυπία* , 16.07.2002
- 10) Λυβιάκης Γ.: «Βοηθούσαν ηλικιωμένους στη Γαύδο», *Ελευθεροτυπία* , 16.07.2002
- 11) Μανιάτης Σ.: « Εντελώς και Ουσιαστικά 17 μέρες Νυχτωμένοι», *Ελευθεροτυπία*, 16.07.2002
- 12) Μαρνέλλος Γ.: «Το κατά «Λουκάν» ... τετέλεσται», *Ελευθεροτυπία* , 06.09.2002
- 13) Κάτη Κ.: «Το δίχτυ των καταθέσεων», *Ελευθεροτυπία* , 13.09.2002
- 14) Κάτη Α. – Μώρου Α.: «Για τρία κακουργήματα», *Ελευθεροτυπία*, 13.09.2002
- 15) Κυριακόπουλος Κ.: «Μια γυναίκα, δύο τρομοκράτες», *Ελευθεροτυπία*, 13.09.2002
- 16) Λαμπρόπουλος Θ.: «Πώς αντέδρασαν Κουφοντίνας και Σάββας στη σύλληψη», *Ελευθεροτυπία* , 13.09.2002
- 17) Μαρνέλλος Γ.: «Το 17ο χτύπημα της ΕΛ.ΑΣ.», *Ελευθεροτυπία* , 13.09.2002
- 18) «Γιατί ο εισαγγελέας πρότεινε Κορυδαλλό για Σωτηροπούλου», *Ελευθεροτυπία*, 17.09.2002
- 19) Δαμά Γ.: «Φίλησε το παιδί της και τους ακολούθησε», *Ελευθεροτυπία*, 18.09.2002
- 20) Κάτη Κ. : «Αποφάσισαν κελί», *Ελευθεροτυπία* , 18.09.2002

Συμπληρωματικά άρθρα :

- 1) Γαλανόπουλος Α.: «ΑΛΙΣΙΑ ΡΟΜΕΡΟ - ΣΑΒΒΑΣ ΞΗΡΟΣ 10 χρόνια χωρίς μυστήριο», *Ελευθεροτυπία* ,03.07.2002
- 2) Κυριακοπούλου Ε. : « ... ΑΚΟΥΣΟΝ ΑΚΟΥΣΟΝ», *Ελευθεροτυπία*, 06.07.2002
- 3) «Δεν είμαι εγώ η γυναίκα της Ριανκούρ», *Ελευθεροτυπία* ,08.07.2002
- 4) Μπακομάρου Ο.: «Μεγεθύνσεις», *Ελευθεροτυπία* ,07.09.2002
- 5) Στεργίου Α. : «Απομόνωση στο προαύλιο για τον Α. Γιωτόπουλο», *Ελευθεροτυπία*, 19.09.2002
- 6) Κάτη Κ.: «Ως εδώ με την υποκρισία», *Ελευθεροτυπία*, 01.06.2003

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ:

- 1) Αντωνίου Δ.: «Τα οικονομικά του Ξηρού και οι «άλλες» πηγές», *Καθημερινή* 04.07.2002
- 2) «Ο Ξηρός έρχεται σιγά σιγά σε επαφή με το περιβάλλον», *Καθημερινή*, 04.07.2002
- 3) Αντωνίου Δ.: «Πρόσωπο–κλειδί η πρώην σύζυγος του Σάββα Ξηρού», *Καθημερινή*, 05.07.2002
- 4) Λιάλιου Γ.-Μπουλούτζα Π.: «Πρώτες «επαφές» με τον Ξηρό στον Ευαγγελισμό», *Καθημερινή*, 05.07.2002
- 5) «Οικογένεια Ξηρού: «δεμένη» αλλά αλλιώτικη από τις άλλες», *Καθημερινή*, 14.07.2002
- 6) «Κουφοντίνας, ο σύνδεσμος του παλιού με το νέο», *Κ*, 14.07.2002
- 7) Καλοκαιρινού Γ.: «Η «μεταμόρφωση» του παπα-Τριαντάφυλλου», *Καθημερινή*, 14.07.2002
- 8) Καρανάτση Ε.: «Τα σπίτια που γνώριζε ο Ξηρός», *Καθημερινή*, 14.07.2002
- 9) «Το δίκτυο της "17 Νοέμβρη" », *Καθημερινή*, 16.07.2002

- 10)Αντωνίου Δ.: «Ο Κουφοντίνας ήταν στον Πειραιά...», *Καθημερινή*, 16.07.2002
- 11)«Σήμερα οδηγείται στον εφέτη-ανακριτή», *Καθημερινή*, 06.09.2002
- 12)Αντωνίου Δ.: «Η 17Ν τελείωσε, «ομολογεί» ο Κουφοντίνας», *Καθημερινή*, 06.09.2002
-
- 13)Λυγερού Σ.: «Εκθετος ο Γιωτόπουλος», *Καθημερινή*, 06.09.2002
- ~~14)«Αποτύπωμα πρόδωσε τη Σωτηροπούλου», *Καθημερινή*, 13.09.2002~~
- 15)«Αντιμετωπίζει βαριές κατηγορίες», *Καθημερινή*, 13.09.2002
- 16)Αντωνίου Δ.: «Ενα αποτύπωμα πρόδωσε τη Σωτηροπούλου», *Καθημερινή*, 13.09.2002
-
- 17) «Κρίνεται η τύχη της Σωτηροπούλου», *Καθημερινή*, 17.09.2002
- 18)«Η Σωτηροπούλου πέρασε στην ομάδα κρατουμένων», *Καθημερινή*, 18.09.2002
- 19)«Ο «Λουκάς» για την Αγγελική», *Καθημερινή*, 18.09.2002
- 20)Καραμανώλη Ε.: «Πρώτη νύχτα στην Ασφάλεια για τη Σωτηροπούλου...» , *Καθημερινή*, 18.09.2002

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

Α. Νομιμοποιημένη πολιτική:

Με μαύρες σημαίες στα χέρια οι εργαζόμενοι της Πάλκο πορεύτηκαν χθες από το εργοστάσιο στα Πετράλωνα στο υπουργείο Εργασίας

1. ΠΑΛΚΟ : «Υπουργεία, ΣΕΒ, ΓΣΕΕ ομολογούν απογοήτευση από τις επαφές με την εταιρεία», *Ελευθεροτυπία*, 08.05.2003

Β. Μη νομιμοποιημένη πολιτική

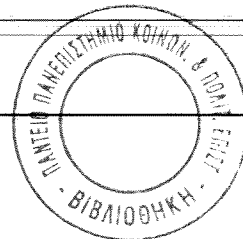
Ξέσπασε στις κάμερες η Αλίσια Ρομέρο

1. «Γιατροί: Είναι αδύνατον να μιλήσει ακόμη», *Ελευθεροτυπία*, 04.07.2002

2. «Μια γυναίκα, δύο τρομοκράτες», *Ελευθεροτυπία*,

13.09.2002

Αγγ. Σωτηροπούλου:
«Όταν αντιμετωπίζεις ένα
χοντρό πρόβλημα πρέπει
να γίνεις σκυλί, ν'
αντέχεις»